

ספר

זיו המועדים

הערות ופולמים בעניני
יום הכיפורים

ממה שחנני השי"ת ברוב רחמי וחסדיו
יוסף זאב וועטענשטיין
בעמ"ס "אמרי זיו" על מסכת הש"ס
לונדון יצ"ו

©

כל הזכויות שמורות
מכון 'זיו התורה'

כתובת המחבר:

17 Paget Rd LONDON N16 5ND

טלפקס:

+44-2088002240

+44-7957654017

siferimryziv@gmail.com

מכתב קודש מכ"ק מרן אדמו"ר מבעלזא שליט"א

ישכר דוב רוקח

קרית בעלזא

ירושלים ת"ז

בס"ד, חודש מנ"א תשס"ח לפ"ק

הנני בזה לחזק את ידי האברך המו"מ בתורה וביראה, עוסק באורייתא תדירא, מוה"ר ר' יוסף זאב וועטנשטיין שליט"א מעיה"ב לונדון יצ"ו, העומד להעלות על מכבש הדפוס את ביכורי פרי עמלו בתורה, ובשם יקבנו ספר "אמרי זיו" על מסכת בבא בתרא, והוא אוצר חידושים והערות ובירורים על סדר הדף, וכבר הגידו רבנן עדיהן בשבח המגיע לכתבים ובמיוחד חו"ז ידידנו הגה"צ רבי שמואל ישכר רוזנגרטן שליט"א - ראש הישיבה וחבר הבר"צ מחזיקי הדת.

ואמינא לפעלא טבא יישר, חן חן לו, ויזכה לברך על המוגמר ולהו"ל בלי שו"מ, ושימצא חן בעיני הלומדים, והנני בזה לבקש מכל שוחרי תורה להביא ברכה אל תוך ביתם ולקנות את הספר בכסף מלא, ואי"ה בלי"ג גם אני אקח הספר כאשר יצא ממכבש הדפוס במחיר כאשר יושת ע"י המחבר שיחי, וממני יראו וכן יעשו.

ויה"ר שייזכה המחבר לישב באהלה של תורה בלי שו"מ, ולהתעלות מעלה מעלה ללמוד וללמד מתוך רוב נחת והרחבת הדעת, ולראות בנים וב"ב עוסקים בתו"מ, ולכוח"ט ושטו"מ וכט"ס.

הכ"ד הכו"ח לכבוד התורה ולומדי'

הק' ישכר דוב

הסכמת מוח"ז הגה"צ רבי שמואל-ל' ישכר רוזנגרטן שליט"א

ראש ישיבה דחסידי בעלזא וחבר בד"צ דקהל מחזיקי הדת

ט"ז מנחם אב תשס"ח לפ"ק פה ירושלים עיה"ק ת"ו

למע"כ נכדי - חתן בני שליט"א - החשוב והיקר מופלא ומופלג בתורה חריף ושנון אוצר כל כלי חמדה יראת ד' היא אוצרו

כש"ת הרב יוסף זאב וועטנשטיין שליט"א
ממצויני האברכים דחסידי בעלזא בלונדון הבירה יצ"ו
אחדשה"ט בא"ר

קבלתי גליונות מחדושי תורה שלך על מס' בבא בתרא ומה מאד ישמח לבי ותגל נפשי בראותי בהם שקידתך העצומה ורוב יגיעתך להבין ולהשכיל דבר דבור על אפנו, וכשרונך הרב לדלות פנינים יקרים מעומק ים התלמוד לפרק הויות ולתרץ שברים ולישר הדורים בעמקות וסברות ישרות וראוים הדברים להעלותם על שלחן מלכים מאן מלכי רבנן.

והנני בזה לחזק את ידך להמשיך בדרך הזה להעלות על הכתב את פרי הגיוןך וחידושי תורתך על שאר מסכתות הש"ס לזכות בהם את הרבים ומתן שכרו בצדו שמתוך כך יתגברו ויתרבו אצלך מעינות החכמה לחדש חידושים לאמיתתה של תורה ולאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא.

ולקראת הבאת פרי בכורך תחת מכבש הדפוס הנני לברכך מעומקא דליבא שהשי"ת יהא בסעדך שיתבדרון שמעותיך בין חובשי ספסלי בית המדרש והוגי תורה ועמלי' ותזכה ללמוד וללמד מתוך נחת והרחבת הדעת בלי טרדות ומניעות ח"ו ולא תמוש התורה מפידך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך מעתה ועד עולם.

המברך בלונ"ח זקנך מוקירך ומכבדך
שמואל רוזנגרטן

הסכמת הרה"ג ר' משה חיים אפרים פדווא שליט"א

אב"ד התאחדות קהלות החרדים

לונדון תע"א

י"ז תמוז תשס"ח

האברך היקר חו"ב טובא עדיו לגאון ולתפארת מו"ה יוסף זאב וועטנשטיין שליט"א חתן ידידי הרב הגאון מו"ה יצחק ראזנגארטן שליט"א ראש ישיבה דחסידי בעלזא פה עירנו הראה לפני חיבור מושלם על מס' בבא בתרא אשר פיו יקראנו "אמרי זיו" והוא אוצר בלום הערות יקרות וביישוב קושיות אשר הניחום בצ"ע. ומהמעט שראיתי ועיינתי ראיתיו ישר הולך בהבנה ישרה ועמוקה בדרך הפשט. ובודאי לומדי המסכתא יתענגו על ביאוריו הערותיו וחידושיו היקרים.

וברכתי לו אמורה כה יזכהו ד' לישיב באהלה של תורה ולהרבות מקנתו להגדיל תורה ולהאדירה מתוך הרחבת הדעת ומנוחת הנפש.

כעתירת וברכת הדו"ש

משה חיים אפרים פדווא

הסכמת הרה"ג ר' יוסף דוב באב"ד שליט"א

דומ"ץ דקהל חסידי בעלזא

לונדון יצ"ו

טו"ב אלול תשס"ח לפ"ק פה לונדון יצ"ו

הן הובא לפני ספר "אמרי זיו" הערות ובירורים על מס' בבא בתרא שמחברו היא האברך "אב בחכמה ורך בשנים" הרה"ג מוה"ר יוסף זאב וועטנשטיין שליט"א משובי הלומדים בכולל דפה. הרב המחבר שליט"א ידוע לי משנים בשקדנותו העצומה ובקיאותו הנפלאה בש"ס ובפוסקים וכעת שנפשו איוותה להעלות מחידושיו על מזבח הדפוס אמינא יישר פעלו ובודאי יהי' לתועלת הלומדים והתלמידים שעוסקים במס' ב"ב.

ויה"ר שיזכה הרב המחבר שליט"א לישב באהלו של תורה כה"י מתוך נחת והרחבת הדעת ויפוצו מעינותיו החוצה להגדיל תורה ולהאדירה.

כ"ד הכותב לכבוד התורה ועמלי' בטהרה

יוסף דוב באב"ד

הסכמת הרה"ג ר' נתן בנימין עקשטיין שליט"א

דומ"ץ בקהל מחזיקי הדת ורב ביהמ"ד סט קילדעס
דחסידי בעלזא לונודן יצ"ו

בס"ד

חודש תמוז תשס"ח

הנה בא לפני אברך מחשובי מתפללי ולומדי בית מדרשינו הרה"ג ר' יוסף זאב וועטענשטיין הי"ו חתנו של פאר בית מדרשינו הרב הגאון הגדול ר' יצחק ראזנגרטען שליט"א ראש ישיבתינו הק' ותכריך כתבים בידו חידושים על כל מסכת בבא בתרא.

יודע אני מך ערכי ושאיני ראוי להיות שר המסכים ורק באתי בזה להעיד על הרב המחבר שהוא מעודו מתמיד גדול ולן בעומקו של תורה ובכתביו ניכרין עמלה של תורה וברכתי בזה שחפץ ד' בידו יצליח שהספר ימצא חן בעיני הלומדים ועוסקים במס' זו.

והשי"ת יעזור שיזכה לישב באהלה של תורה לאויוש"ט ולחדש חידושים לאמיתה של תורה ולהפיצם חוצה ויהיו דבריו מתאמרין ומתקבלין בבי מדרשא.

הכותב וחותם לכבוד התורה ועמלי' בטהרה

נתן בנימין עקשטיין

הסכמת מו"ח הרה"ג חיים יצחק עוזר רוזנגרטן שליט"א ראש ישיבה דחסידי בעלזא וראש מולל "לומדי ש"ס"

לונדון יצ"ו יום ג' לסדר זאת חוקת התורה
תשס"ח לפ"ק

באתי בשורות אלו להעיד על חתני הגאון כבני מוה"ר יוסף זאב ווועטנשטיין שליט"א שכל ימיו עסק בש"ס ופוסקים ועתה עלה בדעתו להוציא החידושים דף על דף על מסכת בבא בתרא בגפ"ת.

ובאמת זהו חידוש גדול להוציא חיבור כזה על מסכתא כה קשה כל דף ודף ובפרט כאלו חידושים המאירים כספירים וממש ברכתי הנהנין וכלום אב מעיד על בנו.

אבל האמת הוא כי יגיעה אמיתית התייגע חתני שליט"א כל השנים ובס"ד ראה פירות בחידושיו הנחמדים.

וברכתי ברכת הדיוט שיזכה להוציא כל החידושים שיש לו בכתובים ויהי' לו רוב נחת דקדושה כל הימים ביחד עם רעייתו ובתי תחי' והנכדים והנכדות שיחיו.

הכו"ח לכבוד התורה ולומדי
חיים יצחק עוזר רוזנגרטן

דברים אחדים

בשבת והודי' להשי"ת הנני להגיש לפני הלומדים היקרים קובץ קטן על עניני יוה"כ.

ביום היום הקדוש ביותר בשנה ביום שבו נמחלים כל עונותיהם של ישראל כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאותיכם לפני ד' תטהרו ביום שבנ"י כולם לבושים לבנים אין אוכלים ושותים ומופשטין לגמרי מכל הויות העוה"ז ומתעלים ממש למדריגות המלאכים ביום שבו כל המלאכי מעלה עומדים באימה וביראה ושומעים לתפלת ישראל שבוקע ועלה ישר להכסא הכבוד באין שום קטרוג ולא שום עיכוב.

א"כ מה נאה ומה יאה כהכנה ליום כזה להתבונן קצת בעומק המצוות של היום כגון התענית והעינוים והתשובה שנוהגין ביום קדוש הזה לידע ולהבין שורש וטעמי המצוות ועומק כוונתה כדי שעי"ז נזכה להתקדש יותר ויותר בהשפע של קדושה וטהרה שיורד לכל אחד ואחד מישראל בכל מקום שהוא ובאיזה מצב שהיא דביום הזה יכול כל אחד להתקרב לאביו שבשמים ולהתחיל הכל מחדש אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו וכמ"ש וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם.

יעזור השי"ת שבזכות לימוד התורה נזכה להתקרב ולהתכונן כראוי לקראת יום הגדול הזה ולשוב בתשובה שלימה ונזכה כולנו ליחתם בספרן של צדיקים גמורים ונזכה לשנה טובה ומבורכת חיים שימלא ד' את כל משאלות לבנו לטובה אמן.

יוסף זאב וועטטענשטיין
בעמ"ס "אמרי זיו" על מסכתות הש"ס
לונדון תע"א חודש אלול תשע"ב

הקדמה

בפסוק כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאותיכם לפני ד' תטהרו וצ"ע כפל הלשון לטהר אתכם מכל חטאותיכם לפני ד' תטהרו.

בפסוק שובה ישראל עד ד' אלוֹקֶיךָ כי כשלת בעוֹנֶיךָ קחו עמכם דברים ושובו אל ד' וצ"ע גם כאן כפל הלשון דמקודם אמר שובה ישראל עד ד' אלוֹקֶיךָ ואח"כ אמר קחו עמכם דברים ושובו אל ד'.

הנה בהעבודה של יוה"כ מצינו שיש שני שעירים אחד לשם וחד לעזאזל וצ"ע מה הכוונה בזה שיש שני שעירים למה לא די בחד.

במדרש בשעה שיצאו שני חיטי אש ושרפו את נדב ואביהו פתחו מלאכי השרת ואמרו למה קרעת הים לבני ישראל אמרו שרפי מעלה השיבנו ד' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם וצ"ב דברי המדרש.

וגם צ"ע כפל הלשון השבינו ד' אליך ונשובה ואח"כ אמר חדש ימינו כקדם הלא היינו הך ולמה לי הכפילות.

ועוד צ"ע מהו הענין שביום הכיפורים אין אוכלין ושותין.

ועוד מצינו במדרש ויקרא רבה בשעה שישראל ואומות העולם נכנסין לדין איני יודע מי נצח כשבני ישראל יוצאין ואתרוגיהן ולולביהן בידיהן יודעין שהם נצחו וצ"ע דאיך מוכיח הלולב ואתרוג שהם נצחו.

ונראה בעזה"ת דהכוונה היא דהרי ידוע שיש לכל אדם שני יצרים חד יצר שמסית את האדם לעבירה וחד יצה"ר שמסית את האדם שלא יעשה המצוות או שלא יעשה המצוות כדבעי' בכוונה הראוי'.

ועיקר עבודת האדם צריך להיות שינצח היצר הראשון לגמרי שלא יהי' לו שום נסיונות לעבירה בבחי' ולבי חלל בקרבי וכל הנסיונות שלו יהי' רק ללמוד יותר או פחות והאם לעשות המצוות או לא.

ובזה מובן המדרש בבראשית והארץ היתה תוהו ובוהו אלו מעשיהן של רשעים ויאמר אלוֹקִים יהי אור אלו מעשיהן של צדיקים איני יודע באיזה מהן חפץ יותר כיון דכתיב וירא אלוֹקִים את האור כי טוב הוי אומר במעשיהן של צדיקים היא חפץ ולכאורה היא מושלל הבנה הכי יעלה על הדעת דהקב"ה רוצה יותר במעשיהן של רשעים.

רק דהכוונה היא כנ"ל שלא קאי על הני שעושין ממש עבירות רק דקאי על הני שיש להם עדיין נסיונות של עבירות דהו"א שהקב"ה חפץ יותר בהם כיון שיש להם נסיונות יותר גדולים קמ"ל שאין הקב"ה רוצה שהאדם יהי' לו עדיין נסיונות של עבירות רק שיתגבר לגמרי על היצר הרע ההיא וכל הנסיונות שלו יהי' רק על עשיית המצוות.

וזה היה אצל בני ישראל דכל זמן שהיו במצרים עדיין היה להם נסיונות של ע"ז ועריות אבל כשיצאו ממצרים נזדככו יותר ויותר עד שבאו להרי סיני ושם ויחנו שם ישראל נגד ההר ופי' רש"י כאיש אחד בלב אחד דמהו הכוונה בלב אחד רק דהכוונה היא דהיה להם רק יצה"ר אחד שכל הנסיון שלהם היה רק האם לעשות המצוות אבל לא היה להם עוד יצה"ר לעשות עבירות.

וזה היה הכוונה מה שהקדימו נעשה לנשמע דנעשה קאי על עשיית המצוות ונשמע קאי על מה ששומעין ואין עושין עבירות והקדימו נעשה לנשמע לומר דכל הנסיון שלהם עכשיו היא רק בעשיית המצוות ולא בנשמע דהיינו למנוע את עצמן מן העבירות שאין להם עוד הנסיונות הזה.

וזה היה מה שהקב"ה אמר מי גילה רז זה לבני לשון שמלאכי השרת משתמשין בה שהרי במלאכי השרת אין שום נסיון לעבור עבירות כמו שמצינו אצל אברהם וסעדו לבכם אחר תעבורו ופי' רש"י דלא כתיב לבבכם מלמד שאין יצה"ר שולט במלאכים דלמלאכים אין עוד הנסיון לעשות עבירות ויש להם רק לב אחד וה"נ היה כן בבני ישראל.

ובזה מובן המדרש לא היה התורה צריך להתחיל מבראשית אלא בשביל שהקדימו בני ישראל נעשה לנשמע לפיכך התחיל בבראשית דהכוונה היא כנ"ל דבראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ והארץ היתה תוהו ובוהו וחושך על פני תהום ויאמר אלוקים יהי אור דהכוונה היא כנ"ל דאור מרמז על הצדיקים שיש להם רק נסיונות אם לעשות המצוות וכיון שבני ישראל הגיעו למדריגה זו לפיכך כתב זה התורה כיון שכל התורה היא בשביל ישראל כמו שאמרו חז"ל בראשית בשביל התורה ובשביל ישראל שנקראו ראשית.

וזהו נמי הענין בשבת שבשבת מתעלה האדם להמדריגה שאין לו עוד נסיונות לעבירות רק אם להוסיף במצוות כמו שמצינו במדרש לא לרעתכם נתתי לכם את השבת אלא לטובתכם שיהא אדם אוכל ושותה ומתענג ומקבל שכר ולכאורה מהו ההו"א שיהא לרעתכם רק דהרי כיון שיש ל"ט מלאכות הו"א שזה יהי' יותר קשה להתאפק מעבירות שלא לחטוא ח"ו בחילול שבת לפיכך קאמר ד' לא לרעתכם נתתי לכם את השבת דבשבת לא יהי' לכם בכלל איזה נסיון של לעשות דבר רע רק לטובתכם נתתי לכם את השבת.

וזהו מה שמצינו שיש שני מיני יצה"ר חד היא נחש הקדמוני שמפתה ומסית את האדם לעשות עבירות וחד היא עמלק שזהו הבחי' של אשר קרץ בדרך דהוא מקרר את האדם מלעשות מצוות כמו שמצינו במשנה בר"ה והיה כאשר ירים משה את ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק וכו' אלא כל זמן שהיה ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את "לבם" לאביהם שבשמים עשה לך שרף ושים אותו על נס וכו' אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את "לבם" לאביהם שבשמים דהכונה היא דזהו הרמז נגד השני יצרים חד היא עמלק וחד היא הנחש הקדמוני והעבודה של בני האדם היא לשעבד את לבבם דהיינו השני היצה"ר לאביהם שבשמים.

וכנ"ל דסגולות השבת היא ללחום רק עם היצה"ר שמקרר מלעשות המצוות כמו שמצינו בשבת קי"ח ע"ב אילו שמרו בני ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהם אומה ולשון שנאמר ויצאו מן העם ללקוט וסמך ל"י ויבוא עמלק ורק ע"י הכח של שבת יש כח להתגבר על עמלק.

וכמו שמצינו במדרש כתוב אחד אומר זכור את יום השבת לקדשו וכתוב אחד אומר זכור את אשר עשה לך עמלק והאיך יתקיימו שניהם אלא זה לענוג ולכבודו וזה להממו ולאבדו רואין דסגולת שבת היא רק להלחם עם עמלק אבל בשבת אין שום נסיונות ללחום עם הנחש הקדמוני.

וזה היה באדם הראשון שקודם שחטא היה רק היצה"ר הטוב אבל אחר שחטא בנחש הקדמוני עירב רע בטוב דהיינו שגרם שיהי' לבנ"א גם נסיונות לעבירות ולא רק לעשיית המצוות.

ועי"ז שאוכלין ושותין מבררין הרע מהטוב ולפיכך יש לאכול ולשתות בשבת שע"ז מבררין הרע מהטוב.

וזהו מה שמצינו במדרש שאמר אדם הראשון לפני הקב"ה אכלתי ואוכל עוד ולכאורה זהו מושלל הבנה דמה אמר שיאכל עוד.

רק דהכונה היא דכיון שהוא עירב רע בטוב אמר להקב"ה שהוא יתקן את זה ע"י שיאכל וע"י האכילה מבררין הרע מהטוב.

וזהו מה שמסיים במדרש הנ"ל לא לרעתכם נתתי לכם את השבת אלא לטובתכם שיהא אדם אוכל ושותה ומתענג ומקבל שכר ובזה יבררו הטוב מהרע ויהי' רק לטובתכם ולא נסיונות לעשות דבר רע.

וזהו מה שמצינו בגמ' בב"ב י"ב ע"ב קודם שאדם אוכל ושותה יש לו שתי לבבות לאחר שאוכל ושותה יש לו רק לב אחד דהכונה היא כנ"ל דמקודם שאדם אוכל

ושותה יש לו שתי יצרים חד שמפתה אותו לעבירות וחד שמפתה אותו שלא לעשות המצוות אבל לאחר שאוכל ומברר הטוב מהרע אז אין לו אלא לב אחד דהיינו שאין לו אלא היצר הרע שמפתה אותו שלא לעשות מצוות אבל לא היצה"ר של עבירות.

וזה היה נמי הויכוח בין רבקה ליצחק שיצחק אהב את עשיו שהוא היה ממדת גבורה והיה סובר שקשה יותר וטוב יותר שיהי' להאדם היצה"ר שמפתה אותו לעבירות לפיכך אהב יותר את עשיו שראה שיש לו עדיין הנסיונות לעשות העבירות אבל יעקב כבר היה מזוכך לגמרי ולא היה לו עוד נסיונות לעבירות.

וזהו מה שמצינו שמי שמענג את השבת זוכה לנחלת יעקב דיעקב היה בבחינה זו שלא היה לו נסיונות לעבירות וזהו מה שמסר יעקב ליוסף שיהי' בבחינה זה כמו שפי' רש"י על הפסוק כי בן זקונים היא לו שמסר לו כל מה שלמד ולפיכך מצינו אצל קריעת ים סוף הים ראה וינוס מה ראה ארוננו של יוסף ראה דהים טען הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז ומה החילוק בין ישראל להמצריים הלא שניהם נכשלין לפעמים בעבירה אבל כשראה ארוננו של יוסף שהיה מזוכך לגמרי לפיכך נבקע לפניו.

[וזה היה נמי הויכוח בין יוסף להשבטים דיוסף היה בן שבע עשרה שנה דהיינו שהיה בבחינת טו"ב ששבע עשרה בגמטרי' טו"ב וחשד את השבטים שיש להם עדיין נסיונות להרע לפיכך הביא את דבתם רעה אל אביהם דאמר לו שיש להם עדיין נסיונות של עשיית רעה ולפיכך הלכו השבטים לרעות את צאן אביהם בשכם ופי' רש"י נקוד על את שלא הלכו אלא לרעות את עצמן דהינו שהלכו לתקן את העבירות דמלת בשכ"ם ר"ת ב'כדי שיהי' כ'פרה מ'חילה והנה מלת בשכ"ם בגמטרי' שס"ב ומלת כפר"ה מחיל"ה בגמטרי' שצ"ח נמצא דכדי להגיע לכפרה ומחילה היה נצרך לו עוד שלשים ושש לפיכך שלח את יוסף שיסייע אותם לפיכך אמר יוסף ויאמר ל"ו הנני דמהו מלת לו דאמר להם שהוא מוכן לסייע להם להשיג עוד הל"ו שחסר להם להגיע לכפרה ומחילה.

אבל יעקב אמר לו לך נ"א ראה את שלום אחיך דהיינו שתוסיף להם עוד נ"א ולפיכך לא הבין יוסף כוונתו והקשה להמלאך הגידה נ"א לי איפה ? דמה צריך אני להוסיף עוד נ"א ע"ז אמר לו המלאך שהם הלכו לדות"ן שמלת דות"ן בגמטרי' ת"ס וכדי להגיע למלת סליח"ה מחיל"ה כפר"ה שזה בגמטרי' תקי"א צריכין עוד נ"א וזה היה כוונת יעקב שרצה שיהי' להם גם סליח"ה ולא רק מחיל"ה וכפר"ה].

וזהו הענין שיש ביוה"כ שני שעירים דשעיר לעזאזל היא לכפר על כל העבירות והשעיר לשם היא לכפר על כל המצוות שנעשו שלא בזמנם או שלא כהוגן במשך כל השנה.

וזהו מה שאמר הנביא שובה ישראל עד' ד' אלוֹקִיךָ כִּי כשלת בעוֹנֶיךָ שִׁישׁ לשוב על מה שנכשלת בעוֹנֶיךָ וזהו בחינה אחד מה שהאדם צריך להתקרב לפני ד' שלא יהי' לו הנסיונות האלה בכלל לעבור עוה"פ על העבירות אבל לא זה בלבד רק קחו עמכם דברים ושובו אל ד' דהיינו שתקחו עמכם דברים דהיינו המצוות שלא עשיתם כראוי וכהגון בלי כוונה ובלי אהבה ויראה ושובו אל ד' לשוב על זה מה שהיצר הרע השני השיא אתכם שלא לעשות המצוות או שלא לעשותו כראוי.

וזהו נמי ביוה"כ שהיא כמו שבת שאין להאדם עוד נסיונות לעשות הרע רק דבשבת צריך האדם לעבוד ע"ז ע"י האכילה לברר הרע מהטוב אבל ביו"כ זוכה האדם לבחינה זו שלא יהי' לו נסיונות מהעבירות בלי שום עבודה של אכילה רק מחמת קדושת היום וכיון שכן אין האדם צריך אפי' לאכול ולשתות ביוה"כ שאין צריכין לברר הטוב מהרע דביוה"כ ליכא שום יה"ר לעשות הרע רק היצה"ר אם לעשות טוב כראוי.

וזהו מה שאמר הקרא כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאותיכם שתטהרו לגמרי ולא יהי' לכם שום נסיון לעבור עוד איזה עבירה אבל לא רק זה רק לפני ד' תטהרו שתתקברו לפני ד' שהעבודה שלכם יהי' שאפי' המצוות יהי' לגמרי בשלימות בלי שום פגם רק שתהיו לגמרי לפני ד'.

וזהו הסיבה למה דוקא ביו"כ יכול היה הכהן גדול ליכנס לקודש הקדשים דהרי כדי שיוכלו ליכנס לקודש הקדשים לעמוד לפני ד' בעינן דוקא אם אין לו עוד שום נסיון לעשות הרע ולבחינה זו זוכין רק ביוה"כ דזוכין לבחינות לפני ד' תטהרו.

וזה היה מה שיעקב אמר לעשיו שימכור לו הבכורה דהרי בשלמא הוא שכבר ניצח היצה"ר של עבירות יוכל יוכל ליכנס אל הקודש אבל בעשיו שיש לו עדיין הנסיונות לעבירות ודאי לא יוכל ליכנס אל הקודש ולפיכך אמר עשיו הנני הולך למות ולמה זה לי בכורה.

וזה היה נמי החסרון של נדב ואביהו שכתוב ויחזו את האלוקים ויאכלו וישתו דהיינו מפני שראו את האלוקים רצו להפריד הרע מן הטוב לפיכך אכלו ושתו כדי להפריד הרע מן הטוב שלא יהי' להם נסיונות להרע אבל זה לא מספיק דכדי לראות את האלוקים בעינן שלא יהי' להם בכלל שום נסיון לעשות הרע כמו הכה"ג בקודש הקדשים שאין אוכלין ושותין כלל באותו יום ולפיכך נתחייבו מיתה והקב"ה שילם להם בעת שנכנסו פעם שני' אל הקודש [כידוע שלא רצה הקב"ה לערב אז השמחה].

וזהו מה שמצינו במדרש פליאה ותקע כף ירך יעקב נתן עניו בנדב ואביהו.

ולפי הנ"ל מובן דהכוונה היא דהמלאך של עשיו טען דהרי אתה לוקח הבכורה מעשיו כיון דלעולם לא יגיע לבחינה זו שלא יהי' לו שום נסיון שלא לעשות הרע

וא"כ ימות עי"ז ולמה לו הבכורה א"כ הרי גם נדב ואביהו יתחייבו מיתה כיון שראו את האלוקים כשעדיין הוצרכו לאכול ולשתות כדי להסיר הרע מהטוב ולפיכך קטרג אז על נדב ואביהו.

ובזה מובן היטב המדרש כשיצאו שני חוטי אש לשרוף את נדב ואביהו שזה מרמז על השני יצרים כמו שמצינו בקידושין פ"א ע"א שהיצה"ר יצא כמו אש מרב עמרם דהיינו שהיה להם עדיין השני יצרים ולפיכך מתו אמרו המלאכים א"כ למה בקעת הים לבני ישראל הלא גם להם היה עדיין נסיונות של עבירות כמו שטען הים הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז ע"ז ענה להם השרפי מעלה השיבנו ד' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם דבני ישראל כבר עשו תשובה ולא רק השיבנו ד' אליך ונשובה דהיינו תשובה על מה שכבר חטאו רק שכבר הגיעו גם להבחינה של חדש ימינו כקדם דהיינו כמו שהיה מקדם קודם החטא של אדם הראשון שעירב רע בטוב דהם עובדים כבר על בחינה זו לעשות המצוות בלי שום פגם ולפיכך היו במדריגה הרבה יותר גדול מהמצריים באותו זמן דהמצריים היה להם עדיין הנסיונות לעשות עבירות.

ובזה מובן המדרש בשעה שבני ישראל ועכו"ם נכנסין לדין איני יודע מי נצח כשבני ישראל יוצאין ואתרוגיהן ולולביהם בידיהם יודעים שהם נצחו.

דהכוונה היא דגם העכו"ם טוענים שלפעמים הם נלחמים עם היצה"ר ולא עושין עבירות וא"כ מ"ש ישראל מן העכו"ם אבל כשבני ישראל יוצאין ואתרוגיהם ולולביהם בידיהם והרי ידוע הגמ' בשבת פ"ח כתפוח בעצי היער וכו' דבני ישראל נמשלו לתפוח כיון שהקדימו נעשה לנשמע ופי' התוס' שזה קאי על האתרוג שנקרא תפוח והרי כבר כתבנו לעיל שזה מרמז דבני ישראל הם בבחינה זו שיש להם רק נסיונות אם לעשות המצוות או לא ולא של עבירות וכן הלולב מרמז על זה כמו שמצינו בגמ' בסוכה מ"ה ע"ב דלמה נוטלין לולב דמה לולב זה אין לו אלא לב אחד אף ישראל אין להם אלא לב אחד לאביהם שבשמים דהכוונה היא שבני ישראל אין להם אלא לב אחד שאין להם היצר הרע שיפתה אותם לעבירות כיון שכבר הכניעו היצר הרע הזה.

ויה"ר שנזכה לכל זה ושנזכה להתקרב יותר ויותר להבורא יתברך שמו ולעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם עד שנזכה לביאת גואל צדק בב"א.

מפתח

הערות בעניני יום הכיפורים

הערה א'	בענין התועלת של תשובה.....	כא
הערה ב'	בענין אי יכול לבוא לידי סכנה.....	כב
הערה ג'	בענין התירו לו חצי שיעור ואכל שיעור שלם.....	כב
הערה ד'	בענין למה אין מברכין על האכילה של עיו"כ.....	כג
הערה ה'	בענין אם הולכין אחר רוב.....	כג
הערה ו'	בענין לחנך להתענות לשעות.....	כד
הערה ז'	בענין למה אין מברכים על מצוות תשובה.....	כד
הערה ח'	בענין אי אכילת עיו"כ הוי מעשהז"ג.....	כה
הערה ט'	בענין דלא אתי דיבור ומבטל מעשה.....	כו
הערה י'	בענין שלא חיישינן שמא יטה.....	כו
הערה י"א	בענין שאין לשוב על מה שעשה בקטנותו.....	כז
הערה י"ב	בענין בינוני בעשרת ימי תשובה.....	כז
הערה י"ג	בענין למה לא מהני חרטה לחוד.....	כח
הערה י"ד	בענין שומע כעונה גבי וידוי.....	כח
הערה ט"ו	בענין אי מהני תשובה בנכרי.....	כט
הערה ט"ז	בענין וידוי ע"י שליח.....	ל
הערה י"ז	בענין שתשובה מארכת ימים.....	ל
הערה י"ח	בענין תשובה ע"י לימוד התורה.....	לא
הערה י"ט	בענין שעשי"ת היא בתחילת השנה.....	לב
הערה כ'	בענין שמא הרהר תשובה בלבד.....	לב
הערה כ"א	בענין מה שחזק' המלך לא נשא.....	לב
הערה כ"ב	בענין אין איסור חל על איסור.....	לג
הערה כ"ג	בענין אי נעילה פוטר את תפלת ערבית.....	לג

הערה כ"ד	בענין מי שפטור בדבר ועושהו	לד
הערה כ"ה	בענין אי נתגדל באמצע היום	לד
הערה כ"ו	בענין תוס' שבת ויו"ט	לה
הערה כ"ז	בענין מי שאינו מוחל בלב	לה
הערה כ"ח	בענין אין מעבירין על המצוות	לו
הערה כ"ט	בענין חטא באונס	לו
הערה ל'	בענין תשובה על איסור דרבנן	לז
הערה ל"א	בענין מי שנתגדל במוצו"כ	לז
הערה ל"ב	בענין אי תוס' יו"ט דאורייתא	לח
הערה ל"ג	בענין אי חייב על הבליעה או על הנחה במעיו	לח
הערה ל"ד	בענין כל האוכל ושותה בתשעי	לט
הערה ל"ה	בענין שאין מברכין על אכילת עיו"כ	מ
הערה ל"ו	בענין לרחוץ חצי הגוף	מא
הערה ל"ז	בענין ספיקא דיומא	מא
הערה ל"ח	בענין שאין יו"כ לנכרי	מב
הערה ל"ט	בענין מי שאוכל עד שקץ בה	מג
הערה מ'	בענין שמשביעין את הכהן	מג
הערה מ"א	בענין שאין מבערין המאכלים ביו"כ כמו בחמץ	מז
הערה מ"ב	בענין השומר שבת כהלכתו	מז
הערה מ"ג	בענין זמן תשובה לכל	מה
הערה מ"ד	בענין במקום שבעלי תשובה עומדים	מה
הערה מ"ה	בענין לצאת ממצוה למצוה	מו

מערכות בעניני יום הכיפורים

סימן א'	בענין אי התענית היא משום עינוי	מז
סימן ב'	בענין מצוות אכילה בערב היום הכיפורים	נד
סימן ג'	בענין אי תשובה מועיל משום שהעבירה נעקר למפרע או שרק לא נענש	נו

סימן ד'	בענין שהעינוי היא כדי להתעורר בתשובה.....	סא
סימן ה'	בענין דהעינוי הוי חיוב גברא או חיוב היום.....	סז
סימן ו'	בענין דהתענית היא כדי שיזדככו כמלאכים.....	עג
סימן ז'	בענין שהעבירה נעקר לגמרי.....	עח
סימן ח'	בענין אי הוי חיוב גברא או חיוב חפצא.....	פא
סימן ט'	בענין תשובה מאהבה ותשובה מיראה.....	פז
סימן י'	בענין אי האיסור היא האכילה או ההנאה.....	צב
סימן י"א	בענין תשובה מהני שנשאר כמעשה בלי מחשבה.....	צז
סימן י"ב	האם התענית הוי סיבה או סימן.....	קא

הערות בעניני יום הכיפורים

הערה א'

בענין התועלת של תשובה

כלל נקוט היא בדינו דכל לאו הניתק לעשה אין לוקין עליו כגון לאו דלא תגזול שאם גזל אינו לוקה היות והיא ניתק לעשה שנאמר בו והשיב את הגזילה אשר גזל וטעם הדבר היא משום שהעשה מתקנו ולכך אין לוקין עליו.

והקשו האחרונים דהרי ידוע שיטת הרמב"ן נצבים ל' י"א שהתשובה היא מצוות עשה ככל מצוות שבתורה וא"כ איך שייך מלקות בכל הלאוים שבתורה הרי כל לאו הוא ניתק לעשה דמצוות תשובה.

וי"ל דהתשובה היא רק לענין שלא יענש האדם בגיהנום או בשאר עונשים ולתקן את נשמתו שיזכה עי"ז לעוה"ב אבל זה לא מועיל בכלל לתקן למפרע העשה כמו כל לאו שניתק לעשה.

ובזה מיושב נמי קושיות האחרנים על הרמב"ם ריש פ"ז מהלכות תשובה שכתב ישתדל האדם לעשות תשובה כדי שיזכה לחיי העולם הבא.

והקשו האחרונים מהא שכתב הרמב"ם פ"י מהל' תשובה ה"א אל יאמר אדם הרני עושה מצוות התורה ועוסק בחכמתה כדי שאקבל ברכות הכתובות בתורה או כדי שאזכה לחיי העולם הבא וא"כ איך כתב הרמב"ם שיעשה תשובה כדי שיזכה לחיי העולם הבא.

ולפי הנ"ל מוכן דכוונת הרמב"ם היא לומר דהתשובה אינו מועיל לתקן העבירה למפרע שלא ילקה עליו ולא מהני רק כדי שיזכה לחיי העולם הבא.

הערה ב'

בענין אי יכול לבוא לידי סכנה

השו"ע סי' תרי"ח ס"א כתב חולה שצריך לאכול אם יש שם רופא בקי אפי' הוא עכו"ם שאומר שאם לא יאכילו אותו אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן מאכילין אותו על פיו.

וכתב הביאור הלכה דדבריו של השו"ע הם אפי' אם לעת עתה הוא חולה שאין בו סכנה בכ"ז מאכילין אותו כדי שלא יבוא לידי מצב שיש בו סכנה.

והקשו האחרונים מהא שהבית יוסף סי' שכ"ח הביא בשם הרבינו ירוחם בח"ט נ"ב ע"ח ע"ב שחולה שאין בו סכנה עתה אע"פ שיוכל לבוא לידי סכנה אין מחללין עליו את השבת באיסורי דאורייתא וצ"ב אמאי לענין חילול שבת אין אנו מתייחסים למצב שיבוא לידי סכנה כפיקוח נפש ולענין יהו"כ פסק השו"ע שאע"פ שאין עכשיו מצב של סכנה בכ"ז מתחשבים במצב אם יכול להגיע למצב של סכנה ומאכילים אותו עכשיו.

וי"ל דביוה"כ הטעם למה אסור לאכול היא כדי שלא יהי' לו הנאה ע"י האכילה ואם אוכל רק כדי שלא יבוא לידי סכנה הרי אין זה לשם הנאה אבל בשבת עצם המלאכה היא האיסור ולא מהני הא שעושה את זה רק שלא יבוא לידי סכנה מ"מ אסור.

הערה ג'

בענין התיירו לו חצי שיעור ואכל שיעור שלם

הביה"ל ה' יוה"כ סי' תרי"ח הביא מש"כ בתשובות בנין ציון סי' כ"ד בחולה שהתיירו לו לאכול חצי שיעור ביום הכיפורים ואכל שיעור שלם חייב כרת אע"פ שחצי שיעור הותר לו.

והקשו האחרונים דמדוע חצי השיעור שהותר לו מצטרף הרי אכילת פחות מכשיעור היה בהיתר שהרי נדחה מפני פיקוח נפש ושוב אין אכילה זו יכולה להצטרף לחייבו כרת ע"י השלמת השיעור עד שיאכל מלבדו עוד שיעור כזית שלם.

וי"ל' דהחצי שיעור שהתרנו לו לאכול אין הפי' שזה אינו איסור רק דפיקוח נפש דוחה האיסור אבל לא דהחצי שיעור היא היתר רק דהוי איסור דחצי שיעור אסור מן התורה אבל משום פיקוח נפש מותר לו לאכול איסור.

הערה ד'

בענין למה אין מברכין על האכילה של עיו"כ

בגמ' בפסחים ס"ח ע"ב תנא חייא בר רב מדפתי ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש וכי בתשעה מתענין והלא בעשירי מתענין אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשעה מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי וגמרא זו היא מקור למצוות אכילה בערב יום הכיפורים וכן נפסק להלכה שיש מצוה לאכול בערב יום הכיפורים.

והקשו האחרונים דמדוע לא תקנו ברכה על מצוה זו של אכילה בערב יום הכיפורים כדרך שתקנו ברכה בשאר המצוות ובספר עיון המועדים הביא על זה ט' תירוצים.

וי"ל' עוד דבדבר שאין שום הוראות איך ובמה יש לעשות המצוה אין מברכין עליו כמו שאין מברכין על סעודות שבת ועל סיפור יציאת מצרים.

ועוד י"ל ע"פ המובא בספרים הק' שזה אינו ענין של תענוג שהרי מי יכול לאכול בערב יום הכיפורים הלא הפחד היא כ"כ גדול ואפ"ה מצוה לאכול כדי לענות את עצמו באכילה וא"כ הוי עינוי ולא ענין של הנאה ואין מברכין על עינוי.

הערה ה'

בענין אם הולכין אחר רוב

בשו"ע סי' תרי"ח ס"ג פסק גבי חולה שאם רופא אחד אומר שצריך לאכול ביום כיפור ושתי רופאים אומרים שאינו צריך לאכול אין מאכילין אותו.

והקשו האחרונים מהא דאמרינן ביומא פ"ד ע"ב שאין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב כגון בנפל הגל ויש ספק אם יש שם ישראל או עכו"ם מפקחין

הגל בשבת אע"פ שיש שם רוב עכו"ם וכן פסק הרמב"ם בפ"ב ה"ב מהל' שבת א"כ אמאי ביו"כ פסק השו"ע שאזלינן אחר הרוב אמאי לא ניחוש למיעוט שאומר שהוא צריך לאכול.

וי"ל דפשוט דהכא מיירי שהרופא אומר שצריך לאכול שיש חשש שיבוא לידי פיקוח נפש אבל אינו אומר שיש עכשיו סכנה של פיקוח נפש דאז ודאי לא היו הולכין אחר הרוב.

הערה ו'

בענין לחנך להתענות לשעות

בגמ' ביומא דף פ"ב ע"א אמרינן קטן בן תשע וכן עשר מחנכין אותם להתענות לשעות ביום הכיפורים.

והקשו האחרונים מזה על מה שכתב הריטב"א בסוכה ג' ע"ב שקטן צריכין לחנכו לקיים המצוה בשלימות כמו בגדול ולכאורה דבריו נסתרים מהא דמבואר ביומא להדי' שמחנכין אותם לשעות ביום הכיפורים והרי תענית שעות היא רק חלק מהמצוה ואין כאן מצוה שלימה ואיך כתב הריטב"א שצריך לחנך הקטן כמו הגדול.

וי"ל דשאני הכא גבי תענית שקשה לקטן להתענות כמה שעות כמו שקשה להגדול להתענות כל היום וממילא מתחנך הקטן בתענית של כמה שעות להתענות יום שלם כשיגדל שאז יהי' לו אותו קושי להתענות כל היום כמו שיש לו עכשיו בכמה שעות ולא דמי לנטילת לולב או אכילת מצה שלשניהם אותו קושי ליטול הלולב ולאכול המצה.

הערה ז'

בענין למה אין מברכים על מצוות תשובה

ידוע דעת הרמב"ן בפרשת נצבים שיש מצוות עשה של תשובה.

וידוע הקושיא דלמה אין מברכין על מצוות תשובה כמו שמברכים על שאר מצוות.

ויש הרבה תירוצים על זה אבל לכאורה בפשטות יש לומר כיון שזהו דבר שאין לו קצבה ולא תקנו ברכה על דבר שאין לו קצבה.

ועי"ל דתשובה היא דבר קשה מאד לקיים דהרי תשובה צריך לעשות עד שיעיד עליו היודע תעלומות שלא ישיב לכסלה עוד וא"כ מי יאמר זכיתי לבי שאני אעשה תשובה גמורה.

הערה ה'

בענין אי אכילת עי"כ הוי מעשהז"ג

בטעם מצוות אכילת ערב יוה"כ יש ג' טעמים ברבינו יונה או כדי שיהי' לו כח לאכול ביוה"כ או להראות ששמחין בהסליחה או שזהו הסעודה של יום הכיפורים והנה רעק"א מסתפק בשו"ת ח"א תשו' ט"ז אי נשים חייבות לאכול בעיו"ה האם הוי מצות עשה שהזמן גרמא ומאידך יש לומר שהיא חלק מיום הכיפורים וכמו שחייבת להתענות ה"נ חייבת לאכול בערב יום הכיפורים.

והקשו האחרונים דהרי רעק"א בעצמו כתב בשם הטורי אבן דהבאת ביכורים לא נקרא מצעשהז"ג אע"ג שמביאין רק מחנוכה ועד פורים וקוראין הפרשה רק מסוכות כיון דהא שלא מביאין כל השנה היא משום דלא הוי זמן קצירה ומה שקורין רק מסוכות היא משום שאז הוי זמן שמחה נמצא דלא התאריך גורם להמצוה וא"כ ה"נ הכא כיון שאין התאריך של ט' תשרי גורם להמצוה של האכילה רק ג' הטעמים הנ"ל וא"כ אמאי מסתפק רעק"א האם זה נקרא מצעשהז"ג.

וי"ל דשאני בביכורים שאין תאריך אחד שבו מביאין הביכורים רק שיכולין להביא כל השנה אם היא זמן קצירה וזמן שמחה אבל אין שום תאריך מדיוק למצוה זו אבל הכא שיש תאריך מדיוק אז אע"ג שאינו תלוי בהתאריך רק בדבר צדדי עדיין הוי מעשהז"ג כמו ק"ש שאינו תלוי בבוקר ובלילה רק בזמן קימה ובזמן שכיבה ואפ"ה כיון שהיא בזמן מיוחד הוי מעשהז"ג.

הערה ט'

בענין דלא אתי דיבור ומבטל מעשה

הרמב"ם בהל' תשובה פ"א ה"א כתב כיצד מתודין אומר אנא ד' חטאתי עויתי פשעתי וכן בפ"ב כתב ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשה עוד.

והקשה החיד"א דאיך מועילה החרטה והוידוי לבעל תשובה הרי קי"ל דלא אתי דיבור ומבטל מעשה וא"כ על העבירות שנעשו במעשה איך מועיל הוידוי שהיא דיבור לבטל המעשה וכ"ש שקשה להני שסוברים שדי בחרטה בלב.

וי"ל דאין הכוונה שעוקרים המעשה למפרע שיהי' כאילו לא נעשה המעשה לעולם רק דכל התשובה היא כדי לתקן הפגם שנעשה בנשמתו שזהו דבר רוחני ולפיכך די במחשבה לבטל את זה.

הערה י'

בענין שלא חיישינן שמא יטה

איתא בגמ' בשבת דף י"ב ע"ב אסור לקרוא בשבת לאור הנר שמא יטה ולגבי יוה"כ כתב השו"ע שמותר לקרוא לאור הנר ולא חיישינן שמא יטה מפני שאימת יום הדין עליו.

והקשה הגרי"ז דלפ"ז אמאי גזרו חז"ל שלא לתקוע בשופר בראש השנה שחל בשבת שמא יעבירונו הרי אימת הדין עליו דמאי שנא גזירת שמא יעבירונו לשמא יטה.

וי"ל דבשמא יעבירונו אדרבה משום שאימת הדין עליו יהי' בהול לתקוע השופר שזה מהפך הדין לרחמים ויבוא להעביר ד' אמות ברה"ר אבל הכא מה שמטה הנר זהו דבר צדדי שהרי עיקר התשובה היא חרטה בלב ודי בזה א"כ אין לחוש שיטה מחמת אימת הדין.

הערה י"א

בענין שאין לשוב על מה שעשה בקטנותו

הרמ"א כתב באו"ח סי' שמ"ג ס"א וקטן שעבר עבירות בקטנותו אינו צריך לשוב לכשיגדל ומקור הדברים היא בתרומת הדשן בפסקים סימן ס"ב שכתב דמעיקר הדין אין צריך לעשות תשובה כלל.

והקשו האחרונים דהרי משהגיע לחינוך היא חייב מדרבנן בהמצוה דהרי יכול להוציא אפי' גדול באופן שהקטן הוי חד דרבנן והגדול הוי חד דרבנן כגון ברכהמ"ז שאם הקטן אכל כדי שביעה יכול להוציא הגדול שלא אכל כדי שביעה וא"כ רואין דהחיוב היא על הקטן עצמו מדרבנן וא"כ כמו שכל אחד חייב לשוב על עבירה דרבנן שעשה ה"נ יתחייב לעשות תשובה על מה שחטא בקטנותו שאז עבר על איסור דרבנן.

וי"ל דמ"מ החיוב מצוות שחל עליו מה"ת כשהיא בן י"ג זהו רק על מה שיעשה מ"ג ואילך דעל מה שעשה בקטנותו אינו מחויב מן הדין לחזור עכשיו בתשובה על זה ורק כשהיה קטן עדיין היה עליו חיוב מדרבנן לחזור בתשובה מחמת חינוך אבל עכשיו שאין עוד עליו החיוב של חינוך אינו צריך לחזור בתשובה על זה [ונכמובן שכל זה מן הדין אבל ודאי שראוי שיחזור בתשובה על זה לפנים משורת הדין].

הערה י"ב

בענין בינוני בעשרת ימי תשובה

איתא בגמ' בראש השנה ט"ז ע"ב דבינונים תליון ועומדין מראש השנה ועד יום הכיפורים זכו נכתבין לחיים לא זכו נכתבין למיתה ופי' הרמב"ם בפ"ג מהלכות תשובה ה"ג שזכו היינו שעשה תשובה ולא זכו היינו שלא עשו תשובה.

ויש שדייקן דמאחר ובינוני היא מי שיש לו מספר שוה של מצוות ועבירות מדוע עליו לעשות תשובה כדי להיכתב לחיים הלא לכאורה די אם עשה

מצוה אחת ובזה יכריע את הכף לטובה שהרי בתוס' מצווה אחת כבר יש לו רוב מצוות.

ונראה לכאורה דזהו פשוט שאם הרבה הרבה מצוות הרי אינו עוד יותר בינוני והגמ' רק מיירי במי שנשאר בינוני דמ"מ נשאר לו זמן לעשות תשובה כל הי' ימי תשובה.

הערה י"ג

בענין למה לא מהני חרטה לחוד

בגמ' בקידושין מ' ע"ב איתא מי שהיה צדיק גמור כל ימי חייו ומרד באחרונה איבד כל זכויותיו ומוקי לה בתוהה על הראשונות ופרש"י מתחרט על כל הטובות שעשה ומבואר דחרטה עוקרת המצוות.

והקשה הקובץ שיעורים דלמה לא תועיל חרטה לחוד גם לעקור העבירות כמו שהחרטה עוקר המצוות ולמה בעינן גם וידוי ושאר דברים למה לא מועיל חרטה לחוד.

וי"ל דהחרטה שהיא בלב מהני רק לבטל המחשבה שבלב נמצא דבהמצווה דמצוות צריכות כוונה דאפי' אם יודע בדיוק מה שהוא עושה רק שאינו מכוין שרוצה לעשות את זה לשם מצוה לא יצא בכלל כל המצווה א"כ ה"נ כיון שמתחרט שאינו רוצה עוד המצוה הרי ביטל בזה המחשבה ובמצווה הכלל היא שאם היא בלא כוונה לצאת המצוה לא יצא כלל אבל בעבירה אם יודע בדיוק מה שהוא עושה אז אע"ג שאינו מכוין שרוצה עכשיו לעבור על לאו פלוני נמי הוי עבירה ולפיכך לא מועיל החרטה.

הערה י"ד

בענין שומע כעונה גבי וידוי

המנחת חינוך סימן תר"ז ס"ק י"ד דייק מלשון הרמב"ם שלא מועיל שומע כעונה גבי וידוי ששומע מחבירו מזה שכתב הרמב"ם מתודה כל אחד בפני עצמו שכוונתו היא שאין יוצאין בשומע כעונה.

והקשו האחרונים דמאי שנא משאר מצוות התלויות בדיבור כקידוש היום וברכת המזון שיוצאים בשמיעה מחבירו וכאן אינו יוצא.

וי"ל דשאני הכא בתשובה דהעיקר היא החרטה שבלב ואם אומר סתם וידוי ואינו מבין מה הוא אומר לא יצא ולפיכך לא מהני שומע כעונה אבל בקידוש וברכת המזון אע"ג שלא הבין בכלל פי' המלות נמי יצא דהעיקר היא הדיבור ולפיכך מהני שומע כעונה.

הערה ט"ו

בענין אי מהני תשובה בנכרי

במדרש תנחומא איתא כתיב ישא ד' פניו וכתיב אשר לא ישא פנים עשה תשובה נושא פנים יכול הכל ת"ל אליך ולא לאומות העולם.

והקשו האחרונים דרש"י בפר' נח עה"פ עשה לך תיבת כתב וז"ל הרבה ריוח והצלה לפניו ולמה הטריחו בבנין זה כדי שיראוהו אנשי דור המבול עוסק בה מאה ועשרים שנה ושואלין אותו מה זאת לך והוא אומר להם עתיד הקב"ה להביא מבול לעולם אולי ישוּבו חזינן להדי' דמהני תשובה לנכרי ואין לומר דשאני התם דהוי קודם מתן תורה דהרי גם לאחר מתן תורה מצינו שהועיל תשובה בנינוה.

ועוד הקשו האחרונים דהרי מצוות תשובה נלמדת מהפסוק דבר אל בני ישראל איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם וגו' והתוודו את חטאתם אשר עשו וא"כ מקרא מלא דיבר הכתוב שמצות התשובה נאמרה לבני ישראל ולא לבני נח וא"כ איך מועילה התשובה לבני נח.

וי"ל דבנכרי מהני תשובה שלא יענש אבל אין הקב"ה נושא לו פנים לאחר שעשה תשובה וזהו שאמר המדרש דמדריגה זו שהקב"ה עוד ישא לנו פנים לאחר שעשה תשובה זה יש רק לבני ישראל.

ובזה מיושב נמי קושיות האחרונים דהרי כמו שמי שמתחרט על מצוה שעשה מאבד כל המצוה הרי ה"נ היא דבר פשוט שמהני תשובה על העבירות

ולמה היו צריכין לשאול להחכמה חוטא מה דינו וכו' עד שהקב"ה אמר שישוב
הלא זהו דבר המובן מאליו.

ולפי הנ"ל מובן דהחידוש של תשובה היא שלא רק שמתכפר העבירה רק
דהקב"ה אוהב את הבעל תשובה כאילו לא חטא מעולם ונקרא אוהב של
המקום ולפעמים גם העבירה עצמה נעשית למצוה.

ועי"ל דלא מהני שיתכפר להם העבירה דודאי יענשו על כל עבירה רק דהתם
בבני נח ואצל נינוה זה רק הועיל שלא יחרב העולם כיון יפסיקו ממעשיהן
הרעים מכאן ואילך אבל על מה שעשו כבר ודאי שלא מהני תשובה.

הערה ט"ז

בענין וידוי ע"י שליח

המנחת חינוך מצוה שס"ד אות ח' כתב להוכיח שמועיל להתודות ע"י שליח מדילפינן
שהמתודה צריך לפרט את חטאיו מוידוי של משה רבינו שאומר אנא חטא
העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלוהי זהב ומשה היה שלוחם של ישראל.

והקשו האחרונים דהמנחת חינוך סימן תר"ז ס"ק י"ד דייק מלשון הרמב"ם שלא
מועיל שומע כעונה ששומע מחבירו מזה שכתב הרמב"ם מתודה כל אחד
בפנ"ע שכוונתו שלא יוצא בשמיעת חבירו לכאורה מאי שנא שליחות דמהני
במצות וידוי לשומע כעונה שלא מהני במצוות וידוי.

וי"ל דהרי עיקר המצוה היא שיתחרט בלב על העבירות ולפיכך לא מהני שומע
כעונה אבל שליחות מהני דאז הוי כמו האדם עצמו.

הערה י"ז

בענין שתשובה מארכת ימים

איתא בגמ' ביומא פ"ו ע"ב אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן גדולה
תשובה שמארכת ימיו ושנותיו של אדם ובספר עיון יעקב פי' דהכוונה

היא אריכות ימים בעוה"ז ובעוה"ב ולמדו זאת מכפל המילים בפסוק ובשוב מרשעתו חיה יחיה.

והקשה בספר עיון המועדים ממה שמצינו בע"ז י"ז דר' אלעזר בר דורדיא כאשר עשה תשובה בכה עד שיצאה נשמתו ולכאורה למה לא הגיע לו אורך ימים.

וי"ל דפשוט שאין לנו להבין חשבונות שמים אבל מ"מ מצינו כעין זה בחנוך דכתיב ויתהלך חנוך את האלוקים ופי' רש"י כיון שקל בדעתו לשוב ולהרשיע ולפיכך אפשר שהוא מת כיון שהיה חשש שאולי יחזור לסורו.

הערה י"ח

בענין תשובה ע"י לימוד התורה

הרמב"ן על התורה בפרשת נצבים כתב בפירוש הפסוק "כי המצוה הזאת וגו' כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו שפסוק זה נאמר על מצוות תשובה הכתובה בפסוק הקודם ושבת עד ד' אלוקיך.

והקשו האחרונים דבעירובין נ"ה ע"א מבואר דפסוק זה נאמר על מצוות לימוד התורה.

ועוד דאי קאי על מצוות תשובה מהו ההו"א שזה יהי' יותר קשה משאר המצוות.

וי"ל דהרי מבואר במדרש בויקרא רבה דעיקר מצוות התשובה היא ע"י לימוד התורה שאם היה רגיל ללמוד דף אחד ילמוד שני דפים נמצא דהיינו הך שתשובה היא ע"י לימוד התורה ולפיכך קאמר לא נפלאה היא ממך ולא רחוקה היא אע"ג שמצוות לימוד התורה היא מצוה קשה מאד שנוהג במשך כל היום והלילה.

הערה י"ט

בענין שעשי"ת היא בתחילת השנה

ידוע שעשרת ימי תשובה היא בראש השנה.

והקשה בספר עיון המועדים דלכאורה היה ראוי יותר לקבוע את עשרת ימי התשובה בסוף השנה דכל שנה ושנה צריכה שיהי' לה חשבון בפני עצמה ועוד שיותר ראוי לקבוע תשובה לאחר שחטאו ולא בתחילת השנה קודם שחטאו.

וי"ל דבאמת היה צריך להיות ר"ה בתמוז ויוה"כ באלול כידוע שזהו סוף השנה רק שזה נדחה מחמת חטא העגל.

הערה כ'

בענין שמא הרהר תשובה בלבו

קו"ל בקידושין מ"ט ע"ב דהמקדש אשה ע"מ שאני צדיק אע"פ שהוא רשע גמור הרי היא מקודשת מספק דשמא הרהר תשובה בלבו.

והקשו האחרונים דכיצד מועיל הרהור תשובה לחוד הא פסק הרמב"ם דצריך להתודות בפה והכא רק הרהר תשובה בלבו.

וי"ל דכדי להיות צדיק די בחרטה על לשעבר וקבלה להבא אבל זה לא פוטר עדיין מהעונש על העבירות שכבר עשה עד שיתודה בפיו.

הערה כ"א

בענין מה שחזקי' המלך לא נשא

בגמ' בברכות י' ע"א מבואר דחזקי' המלך לא נשא אשה משום שראה ברוח קדשו שיצא ממנו בנים דלא מעלי והיינו מנשה.

והקשו האחרונים דהרי מבואר בחז"ל שמנשה עשה תשובה וא"כ כיון שראה ברוה"ק שיחטא אמאי לא ראה ג"כ שיעשה תשובה.

וי"ל דגם ראה שיעשה תשובה ומ"מ לא רצה להוליד בן שיגרום צער להשכינה כשיחטא אע"ג דאח"כ יעשה תשובה.

הערה כ"ב

בענין אין איסור חל על איסור

התוס' במס' שבועות דף כ' ע"ב ד"ה דר"י כתבו שאם אמר קונם שלא אוכל ביוה"כ לא חל הנדר שאין איסור חל על איסור.

והקשה בספר עיון המועדים דהרי כשאומר שלא אוכל שיעור אכילה היא בכזית וביוה"כ השיעור היא בככותבת א"כ כיון דנדרו היא על כזית צריכה לחול כיון שנודר רק על חצי שיעור של איסור אכילת יום הכיפורים.

וי"ל דמ"מ חצי שיעור אסור מן התורה נמצא שעדיין אין איסור חל על איסור וצ"ע.

הערה כ"ג

בענין אי נעילה פוטרת את תפלת ערבית

בגמ' במס' יומא דף פ"ז ע"ב נחלקו רב ורחב"ג דרב ס"ל דתפילת נעילה פוטרת את תפלה של ערבית ורחב"ג ס"ל שאין תפלת נעילה פוטרת את תפלת ערבית וכתב הרי"ף דהלכה כרב דנעילה פוטרת את תפלת ערבית מ"מ האידנא נהוגי עלמא לצלויי תפלת ערבית אחר נעילה.

והקשו האחרונים דהאיך תפטור תפלת נעילה את תפלת ערבית הרי נעילה היא בזמן קודש דיום הכיפורים ואין תפלה בזמן קודש עולה לחיוב תפלה של חול כדאשכחן שאם קיבל על עצמו שבת ולא התפלל מנחה של חול אינו יכול להתפלל כיון שעשה הזמן קודש.

וי"ל דהטעם למה אם קיבל עליו שבת אינו יכול להתפלל תפלת מנחה אינו משום שהוא קדוש רק משום שכבר התחיל היום האחר ואינו יכול להתפלל התפלה של אתמול אבל גבי תפלת ערבית שיכולין להתפלל תפלת ערבית כבר ביום הקודם אפי' קודם שיתחיל היום האחר ה"נ יכול להתפלל ביום הכיפורים אע"ג שלא התחיל עדיין היום שאחר זה.

הערה כ"ד

בענין מי שפטור בדבר ועושהו

בגמ' במס' יומא דף פ"ז ע"ב נחלקו רב ורחב"ג ס"ל תפילת נעילה פוטרת את תפלה של ערבית ורחב"ג ס"ל שאין תפלת נעילה פוטרת את תפלת ערבית וכתב הרי"ף דהלכה כרב דנעילה פוטרת את תפלת ערבית מ"מ האידנא נהוגי עלמא לצלויי תפלת ערבית אחר נעילה.

והקשו האחרונים דאיך נהוג להתפלל אחרי שנפטרו ממנה על ידי תפלת נעילה הרי קי"ל דכל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט.

וי"ל דשאני בתפלת ערבית דכל התפלה היא רשות ורק נוהגין להתפלל התפלה א"כ ודאי דבתפלה זה ודאי לא שייך לומר שכל מי שאינו מחויב בדבר ועושהו נקרא הדיוט.

הערה כ"ה

בענין אי נתגדל באמצע היום

בפסוק כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה ונכרת מעמיה וכל הנפש אשר תעשה מלאכה בעצם היום הזה וגו' והקשה בספר משך חכמה דמה בא הכל לרבות ותירץ דבא לרבות כמו דדרשינן במס' סוכה מכל האזרח בישראל ישבו בסוכות דבא לרבות מי שנתגדל באמצע חג הסוכות ה"נ בא לרבות מי שנתגדל באמצע יוה"כ חייב להתענות.

והקשה בספר עיון המועדים דהרי מ"מ לא מתקיים אצל מי שנתגדל באמצע מערב עד ערב וא"כ מאי מהני לן הא שמתחיל להתענות באמצע יוה"כ.

וי"ל דהרי גם בסוכות כתיב בסוכות תשבו שבעת ימים ואפ"ה בא הכל לרבות שאם נתגדל באמצע יצא במקצת הימים ה"נ הכא יוצא במקצת שעות.

הערה כ"ו

בענין תוס' שבת ויו"ט

בפרשת אמור כ"ג ל"ב שבת שבתון היא לכם ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש מערב עד ערב תשבתו שבתכם.

ובגמ' בר"ה דף ט' ע"א תניא ועניתם את נפשותיכם בתשעה יכול בתשעה ת"ל בערב אי בערב יכול משתחשך ת"ל בתשעה הא כיצד מתחיל ומתענה מבעוד יום מלמד שמוסיפין מחול על הקודש ואין לי אלא שמוסיפין בכניסתו ביציאתו מנין ת"ל מערב ועד ערב אין לי אלא ביוה"כ שבתות מנין ת"ל תשבותו יו"ט מנין ת"ל שבתכם כל מקום שיש שבות מוסיפין מחול על הקודש.

ודייקו האחרונים דלמה נכתבה תוס' שבת דוקא ביוה"כ ולומדים שאר שבתות השנה ממנו למה לא נכתבה אצל שבת וילמדו שאר הימים טובים ממנה.

וי"ל דאי היה כתוב אצל שבת הו"א כיון שהיא לעונג יש להרבות קצת עוד תענוג אבל גבי יום הכיפורים שהיא עינוי הו"א שאין להרבות עוד עליה קמ"ל.

הערה כ"ז

בענין מי שאינו מוחל בלב

נסתפקו האחרונים באחד שהקניט את חבריו ובא לבקש ממנו מחילה וחבירו אמר לו שמוחל לו אולם בלבו אינו מוחל לו האם מועיל מחילה ובאמת השיטה מקובצת בב"ק דף צ"ב ע"א כתב בשם המאירי שיבקש ממנו עד שימחול לו בלב שלם.

והקשו האחרונים דמה המקום לספק זה דהרי מה שבלבו לא מחל לאו כלום היא דהרי הוי דברים שבלב ודברים שבלב אינו דברים.

וי"ל דמה מהני לן הא דדברים שבלב לאו כלום היא הלא סוכו"ס יש לחבירו בלבו צער על מה שהקניטו ובשביל זה עדיין חייב המקניט לפייסו ומה נפק"מ אי זה הוי דברים או לא.

הערה כ"ח

בענין אין מעבירין על המצוות

בשו"ת הרדב"ז כתב וז"ל מי שהיה חבוש בבית האסורים ונתנו לו רשות לצאת פעם אחת בשנה להתפלל אין חוששין למצוה קלה או חמורה ואינו צריך לחכות לצאת ולהתפלל ביום הכיפורים אלא כיון דקי"ל אין מעבירין על המצוות המצוה הראשונה שבא לידך וא"א לעשותה בבית האסורים יעשנה.

והקשו האחרונים מהא דאמרינן בגמ' מנחות מ"ט ע"א ציבור שאין להם תמידין ומוספין איזה מהם קודם ומוקי לה בגמ' במוספין דהאידינא ותמידין של מחר וקמבעי' לי' האם תדיר עדיף וצריך לעשות קרבן תמיד או מקודש עדיף ואי נימא כסברת הרדב"ז א"כ אף אי נימא דתדיר עדיף הרי מ"מ מוספין קודמים משום שאין מעבירין על המצוות.

וי"ל דשאני הדין של תדיר קודם שזהו חשיב כמו הדין שאין מעבירין על המצוות אבל אי הוי רק משום דדבר אחד מקודש או משובח יותר בשביל זה אין להקדים.

הערה כ"ט

בענין חטא באונס

בנוסח הוידוי אומרים על חטא שחטאנו לפניך באונס.

והקשו האחרונים דהרי אונס רחמנא פטרי' וא"כ אינו בגדר חטא כלל א"כ על מה מתודה.

וי"ל דאונס רחמנא פטרי' היינו דפטרי' מהעונש אבל אפשר שעדיין נשאר פגם
בנשמתו וע"ז יש לבקש מחילה.

הערה ל'

בענין תשובה על איסור דרבנן

ברמב"ם פ"א ה"ח מהל' תשובה כתב כל מצוות שבתורה בין עשה בין לא
תעשה אם עבר אדם על אחת מהן בין בזדון בין בשגגה כשיעשה
תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות לפני האל ב"ה וכו'.

והקשו האחרונים על הא דכתב הרמב"ם כל מצוות שבתורה בין עשה בין לא
תעשה דלמה כתב הרמב"ם את דבריו רק על מצוות שבתורה הלא גם
על מצוות דרבנן יש לעשות תשובה.

וי"ל דהרי ידוע שיטת הרמב"ם דעל כל איסור דרבנן עובר נמי על לאו של לא
תסור נמצא דבמה שכתב על לא תעשה נכלל נמי בזה כל מצוות דרבנן.

הערה ל"א

בענין מי שנתגדל במוציו"כ

נסתפקו האחרונים בקטן שנעשה בר מצוה במוצ"ש אם חייב בהבדלה או ושורש
הספק היא אם נאמר דכיון דלא היה מוזהר בהשבת אינו חייב בהבדלה
או דלמא כיון שזו חיוב של מוצ"ש חייב להבדיל.

והקשו האחרונים דהרי החת"ס כתב בפשיטות שמי שנעשה בר מצוה במצאי
יום הכיפורים אינו מחויב במצוות תוס' יו"כ דכיון שלא היה מוזהר
בעיקר חיוב מצוות יום הכיפורים אינו חייב במצוות תוס' יוה"כ וא"כ מ"ש
הבדלה דנסתפק החת"ס מתוס' יוה"כ דפשיטא ל' דפטור הקטן.

וי"ל דבמצאי שבת הלא אין הקדושה הולך אלא אם כן מבדילין ואי לאו נמשך
הקדושה למוצאי שבת וממילא אינו יכול לעשות מלאכה במוצ"ש בלא

הבדלה כיון דהקדושה מתפשט לתוך השבוע אבל בתוס' יו"כ אין הקדושה מתפשט מאליו רק שיש חיוב בתוך מצוות יו"כ שהאדם יוסף כמה דקות מימי החול ליו"כ אבל זהו רק חלק מהחיוב של יו"כ שהאדם צריך להוסיף מעצמו מחמת החיוב של יו"כ וכיון דהקטן לא היה מחיוב ביו"כ אינו חייב להוסיף עוד כמה דקות שלא שייך להוסיף כשלא היה העיקר.

הערה ל"ב

בענין אי תוס' יו"ט דאוריתא

בחולין ק"א ע"ב קאמרה הגמ' דיוה"כ ושבת תרויהו בהדי הדדי קאתי ועל כן העושה מלאכה ביוה"כ שחל בשבת חייב שתים דבכה"ג חלים שני איסורים ולא אמרינן אין איסור חל על איסור.

והקשו האחרונים לשטית הרמב"ם והטור סימן תר"ח דדוקא מצוות תוס' יוה"כ בין לענין אכילה בין לענין מלאכה היא דאוריתא אבל מצוות תוס' שבת אינה רק מדרבנן א"כ הרי יוה"כ קדום לבא מקדושת שבת וא"כ לאו בהדי הדדי קאתי ואיך חל איסור על איסור.

וי"ל דהרי ודאי דתוס' אינו ממש כמו יו"ט דאין חייבין כרת על חילול תוס' יו"ט נמצא דהקדושה של שבת ויו"ט ממש חל ביחד.

הערה ל"ג

בענין אי חייב על הבליעה או על הנחה במעיו

בגמ' ביבמות דף ל"ד ע"א שאלו מאן תנא דאית לי' איסור חל על איסור בבת אחת והשיבו דר' מאיר היא דתניא יש אוכל אכילה אחת ביום הכיפורים וחייב עליה ד' חטאות ואשם אחד וכו' ר"מ אומר אם היתה שבת והוציאו בפיו חייב ופרש"י ומדמחייב לי' ר"מ משום הוצאת שבת אלמא אית לי' איסור בבת אחת חייל דכשקידש היום חלו עליו איסור יום הכיפורים ואיסור שבת ובתוס' שם טרחו להעמיד דברי ר"מ שבמעשה אחד ובעת ובעונה אחת הוא עובר על

שני האיסורים ואכן לגבי הוצאה בליעת המאכל היא ההנחה ובלשון תוס' ישנים שהובא בשיטה מקובצת כריתות כתב דכיון שהוא בבית הבליעה הרי הוא כמעוכל ומונח במעיו.

והקשה בספר עיון המועדים דהרי בחולין ק"ג ע"ב איתא דר"ל סבר דבמאכלות אסורים על הנאת מעיו הוא חייב וא"כ לדבריו האיך סבר ר"מ דאיסור חל על איסור כשהוציא מפיו אוכלין ביום כיפור שחל בשבת הרי על איסור הוצאה עבר בעת שהמאכל היה בבית הבליעה ואיסור האכילה יעבור לאחר מכן כשהמאכל ינוח במעיו.

וי"ל דשאני ביום הכיפורים דהאיסור היא ליתב דעתי נמצא שאז עיקר האיסור היא בעת הבליעה שאז זה מיתב דעתי ולא דמי לשאר איסורים דהאיסור היא רק כשמונח במעיו.

הערה ל"ד

בענין כל האוכל ושותה בתשעי

בגמ' בר"ה ט' ע"א ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש בערב וכי בתשעה מתענין והלא בעשירי מתענין אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשעי ועשירי.

והקשו האחרונים דמהו שכתבה הגמ' כאילו התענה תשעי ועשירי הלא בעשירי ודאי התענו א"כ הול"ל כל האוכל ושותה בתשעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשעי בלבד.

וי"ל דקודם כל זה נוגע דאפי' אם לא התענה בעשירי כגון שהיה חולה וכדו' נמי יש לו שכר כאילו התענה תשעי ועשירי.

ועוד דאפי' אם מתענה בעשירי מ"מ זה נפק"מ דע"י האכילה של עיוה"כ נחשב כאילו התענה תשעי ועשירי עוה"פ חוץ ממה שהתענה ביום שאחר זה.

הערה ל"ה

בענין שאין מברכין על אכילת עיו"כ

רבים הקשו מדוע אין מברכים על מצוות אכילה בערב יום הכיפורים.

והנצי"ב בספרו העמק שאלה תירץ על כך דמצוות אכילה בעיו"כ אינה אלא הכנה לקראת תענית יום הכיפורים ולא תקנו חכמים ברכה אלא על גוף המצווה ולא על ההכנה למצווה.

והקשו האחרונים דא"כ מדוע תקנו ברכה על מצוות שחיטה והלא אין מצווה לשחוט אלא שאם רוצים לאכול צריך להתיר הבהמה ע"י השחיטה ונמצא דהשחיטה אינו גוף המצווה אלא הכנה לאכילה בלבד.

וכמו כן הקשו מדוע נתקנה ברכה על טבילת כלים הלא אין כל מצווה לטבול כלים אלא שאם רוצים להשתמש בכלים צריך לטבולם נמצא דהטבילה אינו גוף המצווה אלא הכנה בלבד.

וי"ל דשאני האכילה של עיו"כ דע"י האכילה יש לו כח להתענות ביו"כ נמצא דהאכילה הוי ממש הכנה כדי שעל ידו יוכל להתענות אבל בשחיטה אף על גב דיש תנאי דלפני האכילה צריך מקודם לשחוט מכל מקום השחיטה אינו הכנה שע"י יוכל לאכול רק דהוי דבר נפרד בפנ"ע דומיא דטבילת כלים דיש מצווה לטבול הכלים בפני האכילה ומ"מ ודאי דהטבילה אינו מועיל כלום שיוכל לשתמש בהכלי דעד עכשיו נמי במציאות היה יכול להשתמש בכלי זו רק דיש מצווה נפרדת לטבול הכלי מקודם א"כ אין הטבילה נקרא הכנה להשתמשות.

נמצא דיש חילוק בין תנאי להכנה דהיכן דהווי תנאי בעלמא אז אע"ג דבלא עשיית התנאי אסור להשתמש בה כיון דחסר התנאי של טבילה או שחיטה מ"מ עדיין לא נקרא הכנה להאכילה אבל האכילה בעיוה"כ הווי הכנה דעיו"ז יוכל להתענות ולפיקך אין צריך לברך עליו כיון דהוי הכנה בעלמא.

הערה ל"ו

בענין לרחוץ חצי הגוף

התוס' ישנים יומא ע"ח ע"ב כתבו דהסיבה למה מותר למלך ולכלה לרחוץ פניהם ביוה"כ היא משום שאיסור רחיצה מן התורה היא רק ברחיצת כל הגוף.

וקשה דהלא ההלכה היא כדעת ר' יוחנן יומא ע"ג ע"ב דחצי שיעור אסור מן התורה נמצא דאף רחיצת חלק מן הגוף הוי מן התורה.

וי"ל דדווקא בדבר שיש שיעור כגון אם היה איזה שיעור של ג' לוגין שאסור לרחוץ בהם היה שייך לומר דגם חצי שיעור אסור מה"ת כיוון דחזי לאצטרופי להשיעור של ג' לוגין אבל עכשיו דליכא שום שיעור רק דתלוי בכל אדם בכמה די לו שירחץ ממנו כל גופו א"כ לא שייך בכלל הדין דחצי שיעור אסור מן התורה.

הערה ל"ז

בענין ספיקא דיומא

הבית יוסף או"ח סי תרכ"ד כתב בשם הגהות מה שלא נהגו כל ישראל ללעשות שני ימים יום הכיפורים כשאר יום טוב זהו מפני הסכנה כדאמרין בירושלמי.

וקשה הן אמת ונכון הדבר כי תענית במשך יומים רצופים גובלת בפיקוח נפש אך האם משום כך רשאים אנו להשוות את יום השני של יום הכיפורים ליום חול לכל דבר ולהתיר בו גם עשיית מלאכה למרות שהיא אינה גובלת בפיקוח נפש.

וי"ל דכיוון דכל הטעם דעדיין עושין היום שני ימים טובים מספק אע"ג דאין לנו ספק היא משום מנהג אבותינו בידינו וא"כ מובן דלא שייך שנעשה אנו דבר חדש שיהי' רק אסור בעשיית מלאכה ולא בתענית דהרי לא נהגו כן כשלא ידעו מתי יום כיפור דהרי אז גם התענו וא"כ מה שייך בזה מנהג אבותינו בידינו.

ועו"ל דכיוון דכל הטעם דעדיין נוהגין שני ימים מספיקא היא דחיישנן שמא ישכחו הזמנים וא"כ כ"ש שיש לחוש דאם יעשו רק דאסור לעשות מלאכה דיבואו לקלקל בשאר השנים שיאמרו דיוה"כ אינו אסור רק בעשיית מלאכה.

הערה ל"ח

בענין שאין יו"כ לנכרי

נאמר בפסוק והיתה לכם לחוקת עולם בחודש השבעי בעשור לחודש תענו את נפשותיכם וכל מלאכה לא תעשו האזרח והגר הגר בתוכם.

בתורת כהנים על פסוק זה מובא והיתה לכם ולא לאחרים והגר"א מבאר דהכוונה היא ולא לנכרים שאין להם לעשות כן ולפי דברי הגר"א נראה שיש צורך בפסוק מיוחד למעט גוי ממצוות עינוי יום הכיפורים ואלמלא מועט מפורש גוי היה חייב במצווה זו וקשה דבמה שונה מצווה זו מכל המצוות האמורות בתורה דהכא יש צורך בפסוק מפורש למעט גוי ממצוות יום הכיפורים.

וי"ל דהכא הכוונה היא דלגוי לא מועיל כלל ואפי' אם יתענה לא יועיל לו לכפר על עוונותיו.

אבל עדיין צ"ע דהרי הרמב"ם כתב בהלכות מלכים פ"ט ה"ד בן נח שעבר על אחת משבע מצוות יהרג בסייף ולכאורה לפי דברי הרמב"ם האלו אף אם יעשה הגוי תשובה לא תועיל לפוטרו ממיתה כשם שאין תשובה מועלת בישראל לפוטרו ממיתה ואפי' ישראל-ל החייב מלקות מבואר בגמ' חייבי מלקות שעבר עליהן יום הכיפורים חייב אם כן תמוה ביותר מדוע יש צורך בפסוק מיוחד למעוטי גוי מכפרת יום הכיפורים הרי כיוון שדינו בסייף אם עבר על אחת מהמצוות מדוע שתועיל לו כפרת יום הכיפורים.

וי"ל דהא דלא מהני בישראל-ל שיכפר על חייבי מיתות היא כיוון דעבר על חטא גדול אבל בנכרי דאפי' על חטא של לאו נמי חייב מיתה שפיר י"ל דמכפר יוה"כ על זה שלא יתחייב מיתה כיוון דסוכו"ס לא עבר רק על איסור לאו קמ"ל.

הערה ל"ט

בענין מי שאוכל עד שקץ בה

שנינו בגמ' דאדם האוכל אכילה גסה עד שקץ בה ביום הכיפורים פטור אבל אסור והקשו האחרונים דהלא בתחילת האכילה לא נעשתה אכילתו אכילה גסה אלא עד שמילא כריסו בדברי מאכל לרוב אך כן מדוע לא נחייב אותו אדם על תחילת האכילה אפי' אם בסופו קצה נפש וכיצד א"כ שייך לפטור האוכל אכילה גסה ביום הכיפורים.

וי"ל דעיקר הכוונה במה שאסרה התורה אכילה היא למנוע מן האדם שלא יתענג וא"כ כיוון דלאחר האכילה לא יהי' לאדם שום הנאה מן האוכל ואדרבה יהי' קץ בה נמצא דלא היה לו שום תענוג בהאכילה וא"כ לא אסרה התורה כלל אכילה כזה.

הערה מ'

בענין שמשביעין את הכהן

במשנה במס' יומא מתואר בהרחבה כיצד השביעו זקני כהונה את הכהן גדול לבל ישנה מאומה מדיני התורה בסדר עבודת יום הכיפורים מכיוון שבתקופה ההיא היה חשש שמא הכהן גדול צדוקי היא והצדוקים סוברים דמצוות הקטרת הקטורת ביום הכיפורים היא באופן שהקטורת תינתן על המחטה מחוץ לקודש הקדשים ורק לאחר מכן יכנס הכהן אל תוך קודש הקדשים ולא כפי שנאמר בתורה וכדאי למנוע מהכהן לעשות כן השביעוהו זקני כהונה וקשה דאם אכן יש חשש שמא הכה"ג צדוקי הוא כיצד שבועה זו תמנע בעדו שלא לשנות ולעשות כמנהג הצדוקים הלא לשיטתו שבועה זו היתה שבועה לבטל את המצווה שאינה חלה כלל וכלל.

וי"ל דלפיכך דייקו והשביעו אותו בשבועה שלא תשנה דבר מכל אשר אמרנו לך דאם היו משביעין אותו שיעשה המצווה כמצוות חכמים דיניח הקטורת על האש בפנים אז הווי נשבע לבטל את המצווה אבל עכשיו לא אמרו דיעשה

דבר כמצוות חכמים רק שלא ישנה ולעשות להיפך ודבר זה לא הווי נשבע לבטל את המצווה אפי' לשיטתו דשלא לעשות כלום אינו איסור.

הערה מ"א

בענין שאין מבערין המאכלים ביו"כ כמו בחמץ

תוס' בריש פסחים כתבו שמה שהצריכו חכמים לבער את החמץ היא כדי שלא יבוא לאוכלו ואילו בשאר איסורי אכילה והנאה לא הצריכו לבער משום שמאכלות אסורות אסורים לעולם ובדיל מיני' משא"כ חמץ מותר כל השנה ולא נאסר רק בפסח ולא בדילי מיני'.

והקשו האחרונים דלפ"ז אמאי לא חששו באיסור אכילה של יוה"כ שיבוא לאוכלו דהרי התם ג"כ מותר כל השנה ורק ביוה"כ אסור ולא בדילין מיני' וא"כ יצטרכו לעשות ביעור או לעשות מחיצה מסביב י' טפחים שלא יבוא לאוכלו כמו בחמץ.

וי"ל דביוה"כ יש גם שאר עינויים שלא לרחוק וכדו' וכל זה מזכיר לו שהיום יום כיפור.

ועוד דביוה"כ היא רק איסור גברא לפיכך אין לבער האוכל דהאיסור אינו האוכל. **ועוד** דביוה"כ יש דין של קניבת ירק ולפיכך יש לראות האוכל כדי להצטער.

הערה מ"ב

בענין השומר שבת כהלכתו

בט"ז בריש הל' שבת חידש דהא דאמרינן ההשומר שבת כהלכתו אפי' עובד ע"ז כדור אנוש מוחלין לו דהכוונה היא דאע"ג דאמרינן בפרק יוה"כ עבר על כריתות ומיתות ביי"ד תשובה תולה ומיתה ממרקת קמ"ל כאן דאם בעשותו תשובה שומר שבת כהלכתו מהני תשובה שיהא נמחל לו.

והקשו האחרונים דא"כ מה המעלה ביוה"כ שהיא יום סליחה וכפרה והלא שבת עדיפא מיני' דמתכפרין בה אפי' עבירות של כריתות ומיתות בי"ד ואפי' עון חילול ד' שהרי ע"ז כאנוש ודאי הוי חילול ד'.

וי"ל שיש שני דברים שיש מחילה מהעונש אבל עדיין נשאר הפגם בנשמתו והמעלה של יוה"כ היא שמטהר את האדם לגמרי כמאמר הקרא כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאותיכם לפני ד' תטהרו.

הערה מ"ג

בענין זמן תשובה לכל

הרמב"ם בהל' תשובה פ"ב ה"ז כתב יוה"כ היא זמן תשובה לכל ליחיד ולרבים והוא קץ ומחילה וסליחה לישראל.

והקשו האחרונים דמהו הלשון זמן תשובה לכל הלא כבר כתב אח"כ שהיא זמן תשובה ליחיד ולרבים א"כ מהו שהוסיף שהיא זמן תשובה לכל.

וי"ל דהכוונה היא דאפי' אם האדם חטא הרבה לא יתיימש לומר שלו לא יהני עוד תושבה רק דכל אדם בכל מצב שהיא יכול לחזור בתשובה ושב ורפא לו.

הערה מ"ד

בענין במקום שבעלי תשובה עומדים

בגמ' בסנהדרין צ"ט מובא דבמקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד ולכאורה היא משום שקשה להם לפרוש מהעבירות שרגילין בהם.

ויש שהקשו דהרי בגמ' בסוכה נ"ב מבואר דכל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו וא"כ קשה יותר להצדיקים.

וי"ל דאדרבה כיון דבמקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד נמצא דהבעלי תשובה הם גדולים יותר וא"כ יש להם יצר הרע יותר גדול.

הערה מ"ה

בענין לצאת ממצוה למצוה

ברמ"א ס"ס תרכ"ד כתב שהמהרי"ל נהג לעשות סוכה במוצאי יו"כ כדי לצאת ממצוה למצוה.

והקשו האחרונים דלמה דוקא מצוות סוכה ולא שאר מצוות ועוד דעשיית סוכה היא רק הכשר מצוה ועדיף היה לן לעשות מצוה גמורה.

ונראה דהכוונה היא דהרי ביוה"כ נעשה גופו של האדם מזוכך כמו מלאכי השרת שאינו אוכל ושותה ולובש לבנים ולפיכך בעינן שיעשה עוד מצוה כזה שיכול להכניס כל גופו לתוך המצוה וזהו מצוות סוכה שכל הגוף נכנס לתוך הסוכה וזהו הכוונה כדי לצאת ממצוה למצוה דהיינו שכל גופו יצא ממצוה זה ויכנס לתוך מצוה אחרת.

מערכות בעניני יום הכיפורים

סימן א'

בענין אי התענית היא משום עינוי

והנראה בזה היא דביוה"כ הטעם למה אסור לאכול היא כדי שיהי' לו צער ע"י התענית ע"י שיחלש יותר ויותר ועי"ז יהי' לו כפרת עוונות ע"י שיחלש נמצא שאם אוכל רק כדי שלא יבוא לידי סכנה הרי כבר היה לו העינוי והכפרת עוונות וכבר יכול לאכול אבל בשבת עצם המלאכה היא האיסור ולא מהני הא שעושה את זה רק שלא יבוא לידי סכנה דמ"מ אסור.

ובזה מיושב נמי מה שהביה"ל הל' יוה"כ סי' תרי"ח הביא מש"כ בתשובות בנין ציון סי' כ"ד בחולה שהתירו לו לאכול חצי שיעור ביום הכיפורים ואכל שיעור שלם חייב כרת אע"פ שחצי שיעור הותר לו.

והקשו האחרונים דמדוע חצי השיעור שהותר לו מצטרף הרי אכילת פחות מכשיעור היה בהיתר שהרי נדחה מפני פיקוח נפש ושוב אין אכילה זו יכולה להצטרף לחייבו כרת ע"י השלמת

השו"ע סי' תרי"ח ס"א כתב חולה שצריך לאכול אם יש שם רופא בקי אפי' הוא עכו"ם שאומר שאם לא יאכילו אותו אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן מאכילין אותו על פיו.

וכתב הביאור הלכה דדבריו של השו"ע הם אפי' אם לעת עתה הוא חולה שאין בו סכנה בכ"ז מאכילין אותו כדי שלא יבוא לידי מצב שיש בו סכנה.

והקשו האחרונים מהא שהבית יוסף סי' שכ"ח הביא בשם הרבינו ירוחם בח"ט נ"ב ע"ח ע"ב שחולה שאין בו סכנה עתה אע"פ שיוכל לבוא לידי סכנה אין מחללין עליו את השבת באיסורי דאוריתא וצ"ב אמאי לענין חילול שבת אין אנו מתייחסים למצב שיבוא לידי סכנה כפיקוח נפש ולענין יהו"כ פסק השו"ע שאע"פ שאין עכשיו מצב של סכנה בכ"ז מתחשבים במצב אם יכול להגיע למצב של סכנה ומאכילים אותו עכשיו.

השיעור עד שיאכל מלבדו עוד שיעור כזית שלם.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דכל האיסור של האכילה היא משום עינוי נמצא דהכל תלוי במציאות וכיון דבמציאות ע"י שיאכל שיעור שלם לא יהי' לו עוד עינוי אסור לאוכלו ולא נפק"מ אי חצי הראשון היה איסור או היתר דסוכו"ס כשאוכל שעירו שלם אין לו עוד עינוי.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' בפסחים ס"ח ע"ב תנא חייא בר רב מדפתי ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש וכי בתשעה מתענין והלא בעשירי מתענין אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשעה מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי וגמרא זו היא מקור למצוות אכילה בערב יום הכיפורים וכן נפסק להלכה שיש מצוה לאכול בערב יום הכיפורים.

והקשו האחרונים דמדוע לא תקנו ברכה על מצוה זו של אכילה בערב יום הכיפורים כדרך שתקנו ברכה בשאר המצוות.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דכל התענית היא משום עינוי והרי ידוע הגמ' בתענית שלא קובעין תענית ביום ראשון בשבוע דכיון שאכלו הרבה בשבת קשה יותר להתענות ביום שאחר זה נמצא שזהו הטעם למה אוכלין בערב יו"כ

כדי שיהי' קשה יותר להתענות נמצא דכל האכילה הוי רק ענין טכני לפיכך אין לברך עליו.

ובזה מיושב נמי מה שבשו"ע סי' תרי"ח ס"ג פסק גבי חולה שאם רופא אחד אומר שצריך לאכול ביום כיפור ושתי רופאים אומרים שאינו צריך לאכול אין מאכילין אותו.

והקשו האחרונים מהא דאמרין ביומא פ"ד ע"ב שאין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב כגון בנפל הגל ויש ספק אם יש שם ישראל או עכו"ם מפקחין הגל בשבת אע"פ שיש שם רוב עכו"ם וכן פסק הרמב"ם בפ"ב ה"ב מהל' שבת א"כ אמאי ביו"כ פסק השו"ע שאזלינן אחר הרוב אמאי לא ניחוש למיעוט שאומר שהוא צריך לאכול.

ולפי הנ"ל מובן דהכא עצם הדבר שקשה לו להתענות זהו המצוה שיהי' לו עינוי אבל התם אין שום מצוה שיהי' תחת הגל ולפיכך קיל יותר גבי הגל.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' ביומא דף פ"ב ע"א אמרין קטן בן תשע ובן עשר מחנכין אותם להתענות לשעות ביום הכיפורים.

והקשו האחרונים מזה על מה שכתב הריטב"א בסוכה ג' ע"ב שקטן צריכין לחנכו לקיים המצוה בשלימות

הזה ונכרת מעמיה וכל הנפש אשר תעשה מלאכה בעצם היום הזה וגו' והקשה בספר משך חכמה דמה בא הכל לרבות ותירץ דבא לרבות כמו דדרשינן במס' סוכה מכל האזרח בישראל ישבו בסוכות דבא לרבות מי שנתגדל באמצע חג הסוכות ה"נ בא לרבות מי שנתגדל באמצע יוה"כ חייב להתענות.

והקשה בספר עיון המועדים דהרי מ"מ לא מתקיים אצל מי שנתגדל באמצע מערב עד ערב וא"כ מאי מהני לן הא שמתחיל להתענות באמצע יוה"כ.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דעיקר המצוה היא שיענה את עצמו א"כ כ"כ שמענה את עצמו יצא והא דכתב התורה מערב עד ערב היא רק להרבות בהעינוי אבל העיקר תלוי אי עינה את עצמו או לא.

ובזה מיושב נמי מה שבפרשת אמור כ"ג ל"ב שבת שבתון היא לכם ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש מערב עד ערב תשבתו שבתכם.

ובגמ' ב"ה דף ט' ע"א תניא ועניתם את נפשותיכם בתשעה יכול בתשעה ת"ל בערב אי בערב יכול משתחשך ת"ל בתשעה הא כיצד מתחיל ומתענה מבעוד יום מלמד שמוסיפין מחול על הקודש ואין לי אלא שמוסיפין בכניסתו ביציאתו מנין ת"ל מערב ועד ערב אין לי אלא ביוה"כ שבתות מנין

כמו בגדול ולכאורה דבריו נסתרים מהא דמבואר ביומא להדי' שמחנכין אותם לשעות ביום הכיפורים והרי תענית שעות היא רק חלק מהמצוה ואין כאן מצוה שלימה ואיך כתב הריטב"א שצריך לחנך הקטן כמו הגדול.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דכל הענין של התענית היא משום עינוי וכבר יש להקטן בכמה שעות אותו עינוי כמו הגדול ביום שלם ולפיכך די בעינוי של כמה שעות.

ובזה מיושב נמי מה שהתוס' במס' שבוועות דף כ' ע"ב ד"ה דר"י כתבו שאם אמר קונם שלא אוכל ביוה"כ לא חל הנדר שאין איסור חל על איסור.

והקשה בספר עיון המועדים דהרי כשאומר שלא אוכל שיעור אכילה היא בכזית וביוה"כ השיעור היא בככותבת א"כ כיון דנדרו היא על כזית צריכה לחול כיון שנודר רק על חצי שיעור של איסור אכילת יום הכיפורים.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהמצוה היא לענות א"ע א"כ אפי' בפחות מככותבת יש כבר איסור כיון שעיי"ז אינו מענה א"ע עוד רק דאינו חייב כרת עד שיאכל כשיעור כותבת אבל האיסור היא בכל דבר שמפריע לו העינוי.

ובזה מיושב נמי מה שבפסוק כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום

בזה שמוסיף עוד כמה דקות אבל מי שלא התענה כלל מה יועיל לנו הא שיוסיף עוד כמה דקות הלא זה אינו עינוי בכלל.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' ביבמות דף ל"ד ע"א שאלו מאן תנא דאית לי' איסור חל על איסור בבת אחת והשיבו דר' מאיר היא דתניא יש אוכל אכילה אחת ביום הכיפורים וחייב עליה ד' חטאות ואשם אחד וכו' ר"מ אומר אם היתה שבת והוציאו בפיו חייב ופרש"י ומדמחייב לי' ר"מ משום הוצאת שבת אלמא אית לי' איסור בבת אחת חייל דכשקידש היום חלו עליו איסור יום הכיפורים ואיסור שבת ובתוס' שם טרחו להעמיד דברי ר"מ שבמעשה אחד ובעת ובעונה אחת הוא עובר על שני האיסורים ואכן לגבי הוצאה בליעת המאכל היא ההנחה ובלשון תוס' ישנים שהובא בשיטה מקובצת כריתות כתב דכיון שהוא בבית הבליעה הרי הוא כמעוכל ומונח במעיו.

והקשה בספר עיון המועדים דהרי בחולין ק"ג ע"ב איתא דר"ל סבר דבמאכלות אסורים על הנאת מעיו הוא חייב וא"כ לדבריו האיך סבר ר"מ דאיסור חל על איסור כשהוציא מפיו אוכלין ביום כיפור שחל בשבת הרי על איסור הוצאה עבר בעת שהמאכל היה בבית הבליעה ואיסור האכילה יעבור לאחר מכן כשהמאכל ינוח במעיו.

ת"ל תשבותו יו"ט מנין ת"ל שבתכם כל מקום שיש שבות מוסיפין מחול על הקודש.

ודייקו האחרונים דלמה נכתבה תוס' שבת דוקא ביוה"כ ולומדים שאר שבתות השנה ממנו למה לא נכתבה אצל שבת וילמדו שאר הימים טובים ממנה.

ולפי הנ"ל מובן דהו"א דכיון דהתענית אינה איזה ענין של קדושה רק לענות את עצמו וא"כ לא צריכין להוסיף על זה דרך דבר של קדושה כמו שבת ויו"ט יש להרבות בו קמ"ל דאפי' ביו"כ יש להוסיף וכ"ש בשאר המועדים.

ובזה מיושב נמי מה שנסתפקו האחרונים בקטן שנעשה בר מצוה במוצ"ש אם חייב בהבדלה או לא ושורש הספק היא אם נאמר דכיון דלא היה מוזהר בהשבת אינו חייב בהבדלה או דלמא כיון שזו חיוב של מוצ"ש חייב להבדיל.

והקשו האחרונים דהרי החת"ס כתב בפשיטות שמי שנעשה בר מצוה במצאי יום הכיפורים אינו מחויב במצוות תוס' יו"כ דכיון שלא היה מוזהר בעיקר חיוב מצוות יום הכיפורים אינו חייב במצוות תוס' יוה"כ וא"כ מ"ש הבדלה דנסתפק החת"ס מתוס' יוה"כ דפשיטא לי' דפטור הקטן.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דעיקר החג היא כדי לענות את עצמו אז בשלמא אם כבר התענה כל היום יש לו עינוי

בפיקוח נפש אך האם משום כך רשאים אנו להשוות את יום השני של יום הכיפורים ליום חול לכל דבר ולהתיר בו גם עשיית מלאכה למרות שהיא אינה גובלת בפיקוח נפש.

ולפי הנ"ל מובן דתכלית של היום היא שיהי' בו עינוי ולפיכך גם אסור במלאכה כדי שיהי' עסוק כל היום ויחשוב רק על העינוי שלו אבל אם ממילא אין מתענין אין שום ענין לאסור המלאכה.

ובזה מיושב נמי מה שנאמר בפסוק והיתה לכם לחוקת עולם בחודש השבעי בעשור לחודש תענו את נפשותיכם וכל מלאכה לא תעשו האזרח והגר הגר בתוכם.

בתורת כהנים על פסור זה מובא והיתה לכם ולא לאחרים והגר"א מבאר דהכוונה היא ולא לנכרים שאין להם לעשות כן ולפי דברי הגר"א נראה שיש צורך בפסוק מיוחד למעט גוי ממצוות עינוי יום הכיפורים ואלמלא מועט מפורש גוי היה חייב במצווה זו וקשה דבמה שונה מצווה זו מכל המצוות האמורות בתורה דהכא יש צורך בפסוק מפורש למעט גוי ממצוות יום הכיפורים.

ולפי הנ"ל מובן דדוקא בעונג ומתיקות התורה זה לא ניתן להגויים וגוי ששבת חייב מיתה דמשתמש בשרביטו של מלך אבל ביום הכיפורים דכולו

ולפי הנ"ל מובן דכיון דכל הענין של התענית היא כדי לענות את עצמו וברגע שמכניס לתוך פיו זה כבר מגרע מן העינוי א"כ כבר עובר כשמכניס בפיו לא דמי לשאר איסורים דהאיסור היא רק כשמונח במעיו.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' בר"ה ט' ע"א ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש בערב וכי בתשעה מתענין והלא בעשירי מתענין אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשעי ועשירי.

והקשו האחרונים דמהו שכתבה הגמ' כאילו התענה תשעי ועשירי הלא בעשירי ודאי התענו א"כ הול"ל כל האוכל ושותה בתשעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשעי בלבד.

ולפי הנ"ל מובן שזהו שני מיני תעניות דהתענית של יום התשעי כוונתו כאילו הקריב קרבן כמו כל תענית שהיא כאילו הקריב חלבו ודמו אבל התענית מה שמתענה ביו"כ עצמו אינו רק ענין של עינוי משום כפרת עוונות.

ובזה מיושב נמי מה שהבית יוסף או"ח סי' תרכ"ד כתב בשם הגהות מה שלא נהגו כל ישראל-ל לעשות שני ימים יום הכיפורים כשאר יום טוב זהו מפני הסכנה כדאמרינן בירושלמי.

וקשה הן אמת ונכון הדבר כי תענית במשך יומים רצופים גובלת

משום עינוי ולא שום תענוג מ איכפת לן אם הגוי מענה א"ע.

ובזה מיושב נמי מה ששנינו בגמ' דאדם האוכל אכילה גסה עד שקץ בה ביום הכיפורים פטור אבל אסור והקשו האחרונים דהלא בתחילת האכילה לא נעשתה אכילתו אכילה גסה אלא עד שמילא כריסו בדברי מאכל לרוב אך כן מדוע לא נחייב אותו אדם על תחילת האכילה אפי' אם בסופו קצה נפש וכיצד א"כ שייך לפטור האוכל אכילה גסה ביום הכיפורים.

ולפי הנ"ל מובן דעיקר הכוונה במה שאסרה התורה אכילה היא למנוע מן האדם שלא יתענג רק שיענה את עצמו וא"כ כיוון דלאחר האכילה לא יהי' לאדם שום הנאה מן האוכל ואדרבה יהי' קץ בה ויהי' לו לעינוי נמצא דלא היה לו שום תענוג בהאכילה וא"כ לא אסרה התורה כלל אכילה כזה.

ובזה מיושב נמי מה שתוס' בריש פסחים כתבו שמה שהצריכו חכמים לבער את החמץ היא כדי שלא יבוא לאוכלו ואילו בשאר איסורי אכילה והנאה לא הצריכו לבער משום שמאכלות אסורות אסורים לעולם ובדיל מיני' משא"כ חמץ מותר כל השנה ולא נאסר רק בפסח ולא בדילי מיני'.

והקשו האחרונים דלפ"ז אמאי לא חששו באיסור אכילה של

יוה"כ שיבוא לאוכלו דהרי התם ג"כ מותר כל השנה ורק ביוה"כ אסור ולא בדילין מיני' וא"כ יצטרכו לעשות ביעור או לעשות מחיצה מסביב י' טפחים שלא יבואו לאוכלו כמו בחמץ.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דכל הענין של התענית ביו"כ אינו משום שיש איזה איסור על המאכלים רק שיענה האדם את עצמו א"כ אין חיוב לבער המאכלים שזה אינו האיסור דהמצוה היא על האדם שיהי' לו עינוי.

ובזה מיושב נמי מה שאיתא בגמ' ביומא ע"ג ע"ב דיש איסור חצי שיעור לענין יום הכיפורים על אף דהיה לאיסור זה שעת הכושר שהרי קודם יום הכיפורים היה מותר לאכול מאכלות אלו אעפ"כ נכללים מאכלות אלו בגדר איסור חצי שיעור דכל התורה כולה.

והקשו האחרונים דהא המל"מ פ"א מחו"מ ה"ז מביא את דברי המהרלנ"ח שכתב לבאר בדעת הרמב"ם מדוע הוצרך להביא פסוק מיוחד לחמץ שאסור בחצי שיעור משום שהיה הוא אמינא שחמץ אינו אסור משום חצי שיעור משום שהיה לו שעת כושר לפני פסח לכן הוצרך הרמב"ם להביא פסוק מיוחד שאפי' חמץ שהיה לו שעת הכושר אסור משום חצי שיעור ותימה דמ"ש מיום כיפור דפשוט שנוהג דין חצי שיעור גם ללא פסוק מפורש אע"פ שהיה לו שעת היתר.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דכל הסיבה של
התענית היא כדי שיהי' עינוי
להאדם ואם כן ודאי דהוי רק איסור
על האדם לאכול וזה לא תלוי בכלל
אם היה שעת הכושר להמאכלים
דהאיסור היא על האדם ובאדם לא
שייך לומר שיש לו שעת הכושר או
לא.

סימן ב'

בענין מצוות אכילה בערב היום הכיפורים

הנה ידוע חקירת הגרעק"א אי נשים חייבות במצוה זו כיון דהוי מצוה שהזמן גרמא.

ובכתב סופר נסתפק בחולה שאינו יכול לצום אם חייב לאכול בערב יוה"כ.

עוד נסתפקו האחרונים אי מצוות אכילה היא דוקא ביום או גם בלילה.

ויש שרצו לדייק מדברי רש"י בכתובות דף ה' ע"א דאמרי' אמר ר' זירא גזירה שמא ישחוט העוף א"ל אביי אלא מעתה יוה"כ שחל להיות ביום שני שאז מצוה לאכול ביום ראשון ידחה משום גזירה שמא ישחוט העוף בשבת ומשני התם אית לי' רוחא ופי' רש"י אי לי' רוחא לשחוט בלילה שהסעודה אינה עד למחר רואין בהדי' שאין החיוב אלא ביום.

ונקדים עוד חקירת האחרונים אם המצוה היא בכל מה שאוכלין ביום זה אפי' משהוא כבר מקיימין המצוה כמו שכתב המנחת חינוך במצוה שי"ג שאין שום מצוה לאכול פת ביום זה כמו בשבת ויו"ט או דרך כשמוסיפין לאכול ביום זה שזהו המצוה להרבות בסעודה ביום זה אבל מה שאוכל

להחיות נפשו אין בזה שום מצוה דבלא"ה היה אוכל זה.

ובאמת מצינו בדברי רש"י שני פי' בענין האכילה בעיו"כ דבר"ה דף ט' ע"א מפרש וז"ל דהכי קאמר קרא ועניתם בתשעה אכילת תשעה אני קורא עינוי וכיון דאכילתו עינוי חשיבה כל דמפיש באכילה ושתי' טפי עדיף עכ"ל.

וביומא דף פ"א ע"ב פי' רש"י בד"ה כל האוכל ושותה וז"ל והכי משמע קרא ועיניתם בתשעה כלומר התקן עצמך בתשעה שתוכל להתענות בעשרה.

ואשר ע"כ נראה שיש שני חלקים במצוות האכילה דקודם כל יש המצוה לאדם לאכול כדי לענות את עצמו דאפי' כשאינו רעב בכלל מ"מ יאכל כדי לענות את עצמו דכמו דבעשירי המצוה היא לענות א"ע בתענית ה"נ יש מצוה בתשעי לענות את עצמו ולאכול אע"פ שהוא נגד רצונו וזהו המכוון בדברי רש"י הנ"ל בר"ה דף ט' ע"א וחוץ מזה יש עוד מצוה להרבות בסעודה יותר מכפי הרגיל כדי שיהא שבע בעשירי דמה שרגיל לאכול בכל יום זה לא מהני ליום שלאחריו דבכל יום האדם רעב מחדש וזהו כונת רש"י בדף פ"א

ע"ב אבל מה שאדם אוכל בשביל לענות את עצמו בזה די במשהוא דהתורה רצה שיאכל אפי' אם יהי' עינוי אצלו אבל כל מה שמרבה בהאכילה כיון זהו העינוי הוי מצוה טפי.

ולפ"ז בנשים שפטורין ממצות עשה שהז"ג א"כ אין לחייב אותם לענות א"ע באכילה בתשעה לחודש רק בעשירי דהוי לא תעשה שלא לאכול דבזה חייבין אפי' בל"ת שאין הזמן גרמא אבל בהחלק שאוכלין בשביל שיהי' אפשר להתענות למחר דהיינו להרבות יותר מהרגיל בזה חייבין שזה אינו חיוב נפרד של יום התשעי רק הוי הכנה להתענית שמחיובות להתענות בעשירי.

ולפ"ז בחולה שאינו צם ביוה"כ היא להיפך דאע"ג שאינו חייב להרבות יותר מהרגיל לעשות סעודה

דהרי אינו מתענה בעשירי מ"מ הלא חייב בהעינוי של יום התשעי דהיינו לאכול סתם כדי לענות א"ע אע"ג שקשה עליו האכילה כיון דהוי חולה וכל מה שמרבה יותר טפי עדיף.

ובזה נבוא למה שנסתפקו האחרונים אי המצוה לאכול היא גם בלילה דודאי מה שאוכל בליל התשעי לא מהני להתענות בעשירי אבל מ"מ יש כבר המצוה לענות א"ע באכילה מבלילה אבל אין עוד שום מצוה להרבות ולעשות סעודה עד ביום דאז מהני שיוכל להתענות ולפ"ז שפיר פי' רש"י בכתובות דף ה' דלשחוט עופות אית לי' רווחא "שהסעודה" אינה עד למחר דהיינו כמו שכתבנו דאע"ג שיש כבר חיוב לאכול בלילה מ"מ להרבות בסעודה אינה אלא ביום.

סימן ג'

בענין אי תשובה מועיל משום שהעבירה נעקר למפרע או שרק לא נענש עליה

אדם הרני עושה מצוות התורה ועוסק בחכמתה כדי שאקבל ברכות הכתובות בתורה או כדי שאזכה לחיי העולם הבא וא"כ איך כתב הרמב"ם שיעשה תשובה כדי שיזכה לחיי העולם הבא.

ולפי הנ"ל מובן דכוונת הרמב"ם היא לומר דהתשובה אינו מועיל לתקן העבירה למפרע שלא ילקה עליו ולא מהני רק כדי שיזכה לחיי העולם הבא.

ובזה מיושב נמי מה שידוע דעת הרמב"ן בפרשת נצבים שיש מצות עשה של תשובה.

וידוע הקושיא דלמה אין מברכין על מצוות תשובה כמו שמברכים על שאר מצוות.

ולפי הנ"ל מובן דמצוות תשובה מן התורה היא כשאדם עושה תשובה גמורה עד שידוע עליו יודע תעלומות שלא ישיב לכסלה עוד אבל סתם תשובה שאנו עושין באמירת וידוי זה רק מהני שלא יענשו וזה אינו מצוה מן התורה ומי יכול לומר על עצמו שלא ישוב לכסלה עוד א"כ הוי חשש ברכה לבטלה.

כלל נקוט היא בידינו דכל לאו הניתק לעשה אין לוקין עליו כגון לאו דלא תגזול שאם גזל אינו לוקה היות והיא ניתק לעשה שנאמר בו והשיב את הגזילה אשר גזל וטעם הדבר היא משום שהעשה מתקנו ולכך אין לוקין עליו.

והקשו האחרונים דהרי ידוע שיטת הרמב"ן נצבים ל' י"א שהתשובה היא מצוות עשה ככל מצוות שבתורה וא"כ איך שייך מלקות בכל הלאוים שבתורה הרי כל לאו הוא ניתק לעשה דמצוות תשובה.

וי"ל דהתשובה היא רק לתקן את נשמתו שלא יענש על החטא שיזכה עי"ז לעוה"ב אבל זה לא מועיל בכלל לתקן למפרע העשה כמו כל לאו שניתק לעשה שרק ע"י יו"כ והתענית וע"י שמקבל עליו שלא יחטא עוד באותו מקום ובאותו זמן אז נמחק החטא לגמרי.

ובזה מיושב נמי קושיות האחרנים על הרמב"ם ריש פ"ז מהלכות תשובה שכתב ישתדל האדם לעשות תשובה כדי שיזכה לחיי העולם הבא.

והקשו האחרונים מהא שכתב הרמב"ם פ"י מהל' תשובה ה"א אל יאמר

ה"נ יתחייב לעשות תשובה על מה שחטא בקטנותו שאז עבר על איסור דרבנן.

ולפי הנ"ל מובן דכל התשובה היא רק שלא יענש וכיון שממילא אין נענשין על מה שעשה בקטנותו אין צריך לחזור בתשובה אבל מה שעשה מבין י"ג נענש עליו כמבואר בשו"ת חת"ס מובא בפ"ת יו"ד סו' סי' קפ"ה.

ובזה מיושב נמי מה שבמס' יומא פ"ו ע"ב אמר ר' יוחנן גדולה תשובה שדוחה את לא תעשה שבתורה שנאמר לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר הישוב איליה עוד הלא חנף תחנף הארץ ההיא ואת זנית רעים רבים ושוב אלי נאום ד'.

והקשו האחרונים דמהו החידוש במצוות תשובה שדוחה לא תעשה הלא כלל היא בדינו בכל התורה כולה שעשה דוחה לא תעשה וא"כ מה המעלה בתשובה שדוחה לא תעשה.

ולפי הנ"ל מובן דהכא בתשובה הוי הרבה יותר דהרי התשובה אינו מתקן מה שחטא למפרע ואפ"ה מועיל שלא יענש מכאן ולהבא אע"ג דהוי כאילו לא עזב עוד האיש האחר.

במדרש תנחומא איתא כתיב ישא ד' פניו וכתוב אשר לא ישא פנים עשה תשובה נושא פנים יכול הכל ת"ל אליך ולא לאומות העולם.

ובזה מיושב נמי מה שהרמב"ם בהל' תשובה פ"א ה"א כתב כיצד מתודין אומר אנא ד' חטאתי עויתי פשעתי וכן בפ"ב כתב ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשה עוד.

והקשה החיד"א דאיך מועילה החרטה והיודי לבעל תשובה הרי קי"ל דלא אתי דיבור ומבטל מעשה וא"כ על העבירות שנעשו במעשה איך מועיל היודי שהיא דיבור לבטל המעשה וכ"ש שקשה להני שסוברים שדי בחרטה בלב.

ולפי הנ"ל מובן דאין הכוונה שעוקרים המעשה למפרע שיהי' כאילו לא נעשה המעשה לעולם רק דכל התשובה היא כדי לתקן שיזכה לעוה"ב.

ובזה מיושב נמי מה שהרמ"א כתב באו"ח סי' שמ"ג ס"א וקטן שעבר עבירות בקטנותו אינו צריך לשוב לכשיגדל ומקור הדברים היא בתרומת הדשן בפסקים סימן ס"ב שכתב דמעיקר הדין אין צריך לעשות תשובה כלל.

והקשו האחרונים דהרי משהגיע לחינוך היא חייב מדרבנן בהמצוה דהרי יכול להוציא אפי' גדול באופן שהקטן הוי חד דרבנן והגדול הוי חד דרבנן כגון ברכהמ"ז שאם הקטן אכל כדי שביעה יכול להוציא הגדול שלא אכל כדי שביעה וא"כ רואין דהחיוב היא על הקטן עצמו מדרבנן וא"כ כמו שכל אחד חייב לשוב על עבירה דרבנן שעשה

מצוה שעשה מאבד כל המצוה הרי ה"נ היא דבר פשוט שמהני תשובה על העבירות ולמה היו צריכין לשאול להחכמה חוטא מה דינו וכו' עד שהקב"ה אמר שישוב הלא זהו דבר המובן מאליו.

ולפי הנ"ל מובן דהחידוש של תשובה היא שלא רק שמתכפר העבירה שלא ימית תיכף רק דהקב"ה אינו מעניש בכלל אפי' לעוה"ב.

ובזה מיושב נמי מה שאיתא בגמ' ביומא פ"ו ע"ב אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן גדולה תשובה שמארכת ימיו ושנותיו של אדם ובספר עיון יעקב פ"י דהכוונה היא אריכות ימים בעוה"ז ובעוה"ב ולמדו זאת מכפל המילים בפסוק ובשוב מרשעתו חיה יחיה.

והקשה בספר עיון המועדים ממה שמצינו בע"ז י"ז דר' אלעזר בר דורדיא כאשר עשה תשובה בכה עד שיצאה נשמתו ולכאורה למה לא הגיע לו אורך ימים.

ולפי הנ"ל מובן דהתם מיירי במי שעשה תשובה גמורה עד שנמחק כל החטא למפרע אבל בזה שרק נפטר מהעונש בזה אינו זוכה עוד לזה.

ובזה מיושב נמי מה שהרמב"ן על התורה בפרשת נצבים כתב

והקשו האחרונים דרש"י פר' נח עה"פ עשה לך תיבת כתב וז"ל הרבה ריוח והצלה לפניו ולמה הטריחו בבנין זה כדי שיראוהו אנשי דור המבול עוסק בה מאה ועשרים שנה ושואלין אותו מה זאת לך והוא אומר להם עתיד הקב"ה להביא מבול לעולם אולי ישובו חזינן להדי' דמהני תשובה לנכרי ואין לומר דשאני התם דהוי קודם מתן תורה דהרי גם לאחר מתן תורה מצינו שהועיל תשובה בנינוה.

ועוד הקשו האחרונים דהרי מצוות תשובה נלמדת מהפסוק דבר אל בני ישראל איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם וגו' והתוודו את חטאתם אשר עשו וא"כ מקרא מלא דיבר הכתוב שמצות התשובה נאמרה לבני ישראל ולא לבני נח וא"כ איך מועילה התשובה לבני נח.

ולפי הנ"ל מובן שיש שני מדריגות בתשובה דבנכרי מהני תשובה שלא יענש בעוה"ז שלא ימות עכשיו אבל עדיין נשאר לו העונש לעוה"ב דעדיין נענש על מה שהכעיס את ד' שאין הקב"ה נושא לו פנים לאחר שעשה תשובה שלא יענש אותו וזהו שאמר המדרש דמדריגה זו שהקב"ה עוד ישא לנו פנים לאחר שעשה תשובה ולא יענש אותנו אפי' לעוה"ב זה יש רק בני ישראל.

ובזה מיושב נמי קושיות האחרונים דהרי כמו שמי שמתחרט על

השנה כדי לנקות העבירות מהשנה שעברה אבל אם זה רק מהני שלא ליענש עליו לעתיד מה הנפק"מ אם עושין בסוף או תחילת השנה הלא זה אינו מתקן כלום על העבר.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' בברכות י' ע"א מבואר דחזקי' המלך לא נשא אשה משום שראה ברוח קדשו שיצא ממנו בנים דלא מעלי והיינו מנשה.

והקשו האחרונים דהרי מבואר בחז"ל שמנשה עשה תשובה וא"כ כיון שראה ברוה"ק שיחטא אמאי לא ראה ג"כ שיעשה תשובה.

ולפי הנ"ל מובן דתשובה לא מהני לעקור העבירה למפרע רק שלא יענש עליו אבל העבירה נשאר עדיין עד שיקבל עליו שלא ישוב לכסלה עוד לעולם וירבה בתורה ומצוות ותענית ביו"כ וכדו'.

ובזה מיושב נמי מה שברמב"ם פ"א ה"ח מהל' תשובה כתב כל מצוות שבתורה בין עשה בין לא תעשה אם עבר אדם על אחת מהן בין בזדון בין בשגגה כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות לפני האל ב"ה וכו'.

והקשו האחרונים על הא דכתב הרמב"ם כל מצוות שבתורה בין עשה בין לא תעשה דלמה כתב הרמב"ם את

בפירוש הפסוק "כי המצוה הזאת וגו' כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו שפסוק זה נאמר על מצוות תשובה הכתובה בפסוק הקודם ושבת עד ד' אלוקיך.

והקשו האחרונים דבעירובין נ"ה ע"א מבואר דפסוק זה נאמר על מצוות לימוד התורה.

ועוד דאי קאי על מצוות תשובה מהו ההו"א שזה יהי' יותר קשה משאר המצוות.

ולפי הנ"ל מובן דהמצוה של תשובה היא כדי להגן מהעונש והרי ידוע דתורה מגינא ומצלי בשכבך תשמור עליך וגו' נמצא דהתשובה הראוי' ביותר היא ע"י לימוד התורה שזה מגין מן הפרעניות.

ובזה מיושב נמי מה שידוע שעשרת ימי תשובה היא בראש השנה.

והקשה בספר עיון המועדים דלכאורה היה ראוי יותר לקבוע את עשרת ימי התשובה בסוף השנה דכל שנה ושנה צריכה שיהי' לה חשבון בפני עצמה ועוד שיותר ראוי לקבוע תשובה לאחר שחטאו ולא בתחילת השנה קודם שחטאו.

ולפי הנ"ל מובן דאם היה ענין לעקור העבירה היה ראוי לעשות בסוף

דבריו רק על מצוות שבתורה הלא גם על מצוות דרבנן יש לעשות תשובה.

ולפי הנ"ל מובן דהרי התשובה בא לכפר על העונש והרי באיסור דאורייתא יש לכל דבר עונש יש חייבי מלקות ויש כריתות ויש מיתת בי"ד אבל במצוות דרבנן לא מצינו שום עונש לפיכך לא קאמר שיש לשוב עליהן.

ובזה מיושב נמי מה שבט"ז בריש הל' שבת חידש דהא דאמרינן ההשומר שבת כהלכתו אפי' עובד ע"ז כדור אנוש מוחלין לו דהכוונה היא דאע"ג דאמרינן בפרק יוה"כ עבר על כריתות ומיתות בי"ד תשובה תולה ומיתה ממרקת קמ"ל כאן דאם בעשותו תשובה

שומר שבת כהלכתו מהני תשובה שיהא נמחל לו.

והקשו האחרונים דא"כ מה המעלה ביוה"כ שהיא יום סליחה וכפרה והלא שבת עדיפא מיני' דמתכפרין בה אפי' עבירות של כריתות ומיתות בי"ד ואפי' עוון חילול ד' שהרי ע"ז כאנוש ודאי הוי חילול ד'.

ולפי הנ"ל מובן שיש שני דברים שיש מחילה מהעונש אבל עדיין נשאר הפגם בנשמתו והמעלה של יוה"כ היא שמטהר את האדם לגמרי כמאמר הקרא כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאותיכם לפני ד' תטהרו.

סימן ד'

בענין שהעיניו היא כדי להתעורר בתשובה

בזה שודאי כבר נתעורר לתשובה וכבר יכולין להאכילו.

ובזה מיושב נמי מה שהביה"ל הל' יוה"כ סי' תרי"ח הביא מש"כ בתשובות בנין ציון סי' כ"ד בחולה שהתירו לו לאכול חצי שיעור ביום הכיפורים ואכל שיעור שלם חייב כרת אע"פ שחצי שיעור הותר לו.

והקשו האחרונים דמדוע חצי השיעור שהותר לו מצטרף הרי אכילת פחות מכשיעור היה בהיתר שהרי נדחה מפני פיקוח נפש ושוב אין אכילה זו יכולה להצטרף לחייבו כרת ע"י השלמת השיעור עד שיאכל מלבדו עוד שיעור כזית שלם.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דכל האיסור של האכילה היא כדי שיתעורר לתשובה נמצא דהכל תלוי במציאות וכיון דבמציאות ע"י שיאכל שיעור שלם לא יהי' לו עוד התעוררות לתשובה אחר שאכל לשובע נפשו אסור לאוכלו ולא נפק"מ אי חצי הראשון היה איסור או היתר דסוכו"ס כשאוכל שיעור שלם אין לו עוד ההתעוררות.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' בפסחים ס"ח ע"ב תנא חייא בר רב

השו"ע סי' תרי"ח ס"א כתב חולה שצריך לאכול אם יש שם רופא בקי אפי' הוא עכו"ם שאומר שאם לא יאכילו אותו אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן מאכילין אותו על פיו.

וכתב הביאור הלכה דדבריו של השו"ע הם אפי' אם לעת עתה הוא חולה שאין בו סכנה בכ"ז מאכילין אותו כדי שלא יבוא לידי מצב שיש בו סכנה.

והקשו האחרונים מהא שהבית יוסף סי' שכ"ח הביא בשם הרבינו ירוחם בח"ט נ"ב ע"ח ע"ב שחולה שאין בו סכנה עתה אע"פ שיוכל לבוא לידי סכנה אין מחללין עליו את השבת באיסורי דאוריתא וצ"ב אמאי לענין חילול שבת אין אנו מתייחסים למצב שיבוא לידי סכנה כפיקוח נפש ולענין יהו"כ פסק השו"ע שאע"פ שאין עכשיו מצב של סכנה בכ"ז מתחשבים במצב אם יכול להגיע למצב של סכנה ומאכילים אותו עכשיו.

והנראה בזה היא דהעיקר למה צריכין להתענות ביו"כ היא כדי שיתעורר לתשובה שזהו רק ע"י שהאדם מתענה דבעת שהאדם אוכל יש חשש של שמנת עבית כשית וא"כ אם כבר נחלש כ"כ שיוכל לבוא לידי סכנה די

רוב עכו"ם וכן פסק הרמב"ם בפ"ב ה"ב מהל' שבת א"כ אמאי ביו"כ פסק השו"ע שאזלינן אחר הרוב אמאי לא ניחוש למיעוט שאומר שהוא צריך לאכול.

ולפי הנ"ל מובן דהכא עצם הדבר שקשה לו להתענות זהו המצוה שיהי' לו התעוררות לתשובה אבל התם אין שום מצוה שיהי' תחת הגל ולפיכך קיל יותר גבי הגל.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' ביומא דף פ"ב ע"א אמרינן קטן בן תשע ובן עשר מחנכין אותם להתענות לשעות ביום הכיפורים.

והקשו האחרונים מזה על מה שכתב הריטב"א בסוכה ג' ע"ב שקטן צריכין לחנכו לקיים המצוה בשלימות כמו בגדול ולכאורה דבריו נסתרים מהא דמבואר ביומא להדי' שמחנכין אותם לשעות ביום הכיפורים והרי תענית שעות היא רק חלק מהמצוה ואין כאן מצוה שלימה ואיך כתב הריטב"א שצריך לחנך הקטן כמו הגדול.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דכל הענין של התענית היא כדי שיתעורר לתשובה וכבר יש להקטן בכמה שעות אותו התעוררות כמו הגדול ביום שלם ולפיכך די בתענית של כמה שעות.

ובזה מיושב נמי מה שבפסוק כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום

מדפתי ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש וכי בתשעה מתענין והלא בעשירי מתענין אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשעה מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי וגמרא זו היא מקור למצוות אכילה בערב יום הכיפורים וכן נפסק להלכה שיש מצוה לאכול בערב יום הכיפורים.

והקשו האחרונים דמדוע לא תקנו ברכה על מצוה זו של אכילה בערב יום הכיפורים כדרך שתקנו ברכה בשאר המצוות.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דכל התענית היא משום שיתעורר לתשובה ולא משום שרוצין לענות את האדם ולפיכך יש לאכול בערב יום הכיפורים כדי שלא היה' לו עינוי דהעיקר היא רק שיתעורר לתשובה אבל לא שיהי' עינוי נמצא דהאכילה של עיו"כ הוי רק ענין טכני שלא יבוא לידי עינוי.

ובזה מיושב נמי מה שבשו"ע סי' תרי"ח ס"ג פסק גבי חולה שאם רופא אחד אומר שצריך לאכול ביום כיפור ושתי רופאים אומרים שאינו צריך לאכול אין מאכילין אותו.

והקשו האחרונים מהא דאמרינן ביומא פ"ד ע"ב שאין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב כגון בנפל הגל ויש ספק אם יש שם ישראל או עכו"ם מפקחין הגל בשבת אע"פ שיש שם

ערב אין לי אלא ביוה"כ שבתות מנין ת"ל תשבותו יו"ט מנין ת"ל שבתכם כל מקום שיש שבות מוסיפין מחול על הקודש.

ודייקן האחרונים דלמה נכתבה תוס' שבת דוקא ביוה"כ ולומדים שאר שבתות השנה ממנו למה לא נכתבה אצל שבת וילמדו שאר הימים טובים ממנה.

ולפי הנ"ל מובן דהו"א דכיון דהתענית אינה איזה ענין של קדושה רק שיתעורר לתשובה וא"כ לא צריכין להוסיף על זה דהעיקר היא שיתעורר לתשובה פעם אחת דרך דבר של קדושה כמו שבת ויו"ט יש להרבות בו קמ"ל דאפי' ביו"כ יש להוסיף וכ"ש בשאר המועדים.

ובזה מיושב נמי מה שנסתפקו האחרונים בקטן שנעשה בר מצוה במוצ"ש אם חייב בהבדלה או לא ושורש הספק היא אם נאמר דכיון דלא היה מוזהר בהשבת אינו חייב בהבדלה או דלמא כיון שזו חיוב של מוצ"ש חייב להבדיל.

והקשו האחרונים דהרי החת"ס כתב בפשיטות שמי שנעשה בר מצוה במצאי יום הכיפורים אינו מחויב במצוות תוס' יו"כ דכיון שלא היה מוזהר בעיקר חיוב מצוות יום הכיפורים אינו חייב במצוות תוס' יוה"כ וא"כ

הזה ונכרת מעמיה וכל הנפש אשר תעשה מלאכה בעצם היום הזה וגו' והקשה בספר משך חכמה דמה בא הכל לרבות ותירץ דבא לרבות כמו דדרשינן במס' סוכה מכל האזרח בישראל ישבו בסוכות דבא לרבות מי שנתגדל באמצע חג הסוכות ה"נ בא לרבות מי שנתגדל באמצע יוה"כ חייב להתענות.

והקשה בספר עיון המועדים דהרי מ"מ לא מתקיים אצל מי שנתגדל באמצע מערב עד ערב וא"כ מאי מהני לן הא שמתחיל להתענות באמצע יוה"כ.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דעיקר המצוה היא שיתעורר לתשובה א"כ כ"ז שמתעורר לתשובה ע"י שאינו אוכל כל צרכו יצא והא דכתב התורה מערב עד ערב היא רק להרבות בתשובה אבל ברגע שנתעורר לתשובה יצא.

ובזה מיושב נמי מה שבפרשת אמור כ"ג ל"ב שבת שבתון היא לכם ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש מערב עד ערב תשבתו שבתכם.

ובגמ' בר"ה דף ט' ע"א תניא ועניתם את נפשותיכם בתשעה יכול בתשעה ת"ל בערב אי בערב יכול משתחשך ת"ל בתשעה הא כיצד מתחיל ומתענה מבעוד יום מלמד שמוסיפין מחול על הקודש ואין לי אלא שמוסיפין בכניסתו ביציאתו מנין ת"ל מערב ועד

מ"ש ה בדלה דנסתפק החת"ס מתוס' יוה"כ דפשיטא ל' דפטור הקטן.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דעיקר החג היא כדי להתעורר בתשובה ובשלמא אם מתענה כל היום בא לו עי"ז התעוררות לתשובה אבל מי שלא התענה כלל מה יועיל לנו הא שיוסיף עוד כמה דקות הלא ע"י כמה דקות לעולם לא יתעורר בתשובה.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' ביבמות דף ל"ד ע"א שאלו מאן תנא דאית ל' איסור חל על איסור בבת אחת והשיבו דר' מאיר היא דתניא יש אוכל אכילה אחת ביום הכיפורים וחייב עליה ד' חטאות ואשם אחד וכו' ר"מ אומר אם היתה שבת והוציאו בפיו חייב ופרש"י ומדמחייב ל' ר"מ משום הוצאת שבת אלמא אית ל' איסור בבת אחת חייל דכשקידש היום חלו עליו איסור יום הכיפורים ואיסור שבת ובתוס' שם טרחו להעמיד דברי ר"מ שבמעשה אחד ובעת ובעונה אחת הוא עובר על שני האיסורים ואכן לגבי הוצאה בליעת המאכל היא ההנחה ובלשון תוס' ישנים שהובא בשיטה מקובצת כריתות כתב דכיון שהוא בבית הבליעה הרי הוא כמעוכל ומונח במעיו.

והקשה בספר עיון המועדים דהרי בחולין ק"ג ע"ב איתא דר"ל סבר דבמאכלות אסורים על הנאת מעיו הוא חייב וא"כ לדבריו האיך סבר ר"מ

דאיסור חל על איסור כשהוציא מפיו אוכלין ביום כיפור שחל בשבת הרי על איסור הוצאה עבר בעת שהמאכל היה בבית הבליעה ואיסור האכילה יעבור לאחר מכן כשהמאכל ינוח במעיו.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דכל הענין של התענית היא כדי להתעורר בתשובה ע"י שמרחיק את עצמו מכל התענוגים נמצא דברגע שמכניס לתוך פיו זה כבר אין לו עוד ההתעוררות לתשובה א"כ כבר עובר כשמכניס בפיו לא דמי לשאר איסורים דהאיסור היא רק כשמונח במעיו.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' בר"ה ט' ע"א ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש בערב וכי בתשעה מתענין והלא בעשירי מתענין אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשעי ועשירי.

והקשו האחרונים דמהו שכתבה הגמ' כאילו התענה תשעי ועשירי הלא בעשירי ודאי התענו א"כ הול"ל כל האוכל ושותה בתשעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשעי בלבד.

ולפי הנ"ל מובן שזהו שני מיני תעניות דהתענית של יום התשעי כוונתו כאילו הקריב קרבן כמו כל תענית שהיא כאילו הקריב חלבו ודמו אבל התענית מה שמתענה ביו"כ עצמו אינו רק ענין של התעוררות בתשובה.

דבמה שונה מצווה זו מכל המצוות האמורות בתורה דהכא יש צורך בפסוק מפורש למעט גוי ממצוות יום הכיפורים.

ולפי הנ"ל מובן דדוקא בעונג ומתיקות התורה זה לא ניתן להגוים וגוי ששבת חייב מיתה דמשתמש בשרביטו של מלך אבל ביום הכיפורים דכולו משום שיתעוררו לתשובה והרי גם בגוי שייך תשובה כמו שמצינו בנינוה א"כ הוי אמינא שגם הגוים יתענו קמ"ל.

ובזה מיושב נמי מה ששנינו בגמ' דאדם האוכל אכילה גסה עד שקץ בה ביום הכיפורים פטור אבל אסור והקשו האחרונים דהלא בתחילת האכילה לא נעשתה אכילתו אכילה גסה אלא עד שמילא כריסו בדברי מאכל לרוב אך כן מדוע לא נחייב אותו אדם על תחילת האכילה אפי' אם בסופו קצה נפש וכיצד א"כ שייך לפטור האוכל אכילה גסה ביום הכיפורים.

ולפי הנ"ל מובן דאין העיקר עצם התענית רק התוצאה מזה אח"כ שעיי"ז יתעורר בתשובה וכיון דהכא בסוף יהי' לו צער ע"י האכילה ולא שום תענוג נמצא שעדיין יתעורר לתשובה ע"י הצער שלו ולפיכך לא איכפת לן מה שאוכל כיון דהעיקר היא התוצאה.

ובזה מיושב נמי מה שתוס' בריש פסחים כתבו שמה שהצריכו חכמים לבער

ובזה מיושב נמי מה שהבית יוסף או"ח סי' תרכ"ד כתב בשם הגהות מה שלא נהגו כל ישראל לעשות שני ימים יום הכיפורים כשאר יום טוב זהו מפני הסכנה כדאמרין בירושלמי.

וקשה הן אמת ונכון הדבר כי תענית במשך יומים רצופים גובלת בפיקוח נפש אך האם משום כך רשאים אנו להשוות את יום השני של יום הכיפורים ליום חול לכל דבר ולהתיר בו גם עשיית מלאכה למרות שהיא אינה גובלת בפיקוח נפש.

ולפי הנ"ל מובן דתכלית של היום היא שיהי' בו התעוררות לתשובה ולפיכך גם אסור במלאכה כדי שיהי' לו זמן להתבונן ולהתעורר בתשובה אבל אם ממילא אין מתענין אין שום ענין לאסור המלאכה.

ובזה מיושב נמי מה שנאמר בפסוק והיתה לכם לחוקת עולם בחודש השבעי בעשור לחודש תענו את נפשותיכם וכל מלאכה לא תעשו האזרח והגר הגר בתוכם.

בתורת כהנים על פסור זה מובא והיתה לכם ולא לאחרים והגר"א מבאר דהכוונה היא ולא לנכרים שאין להם לעשות כן ולפי דברי הגר"א נראה שיש צורך בפסוק מיוחד למעט גוי ממצוות עיני יום הכיפורים ואלמלא מועט מפורש גוי היה חייב במצווה זו וקשה

יום הכיפורים היה מותר לאכול מאכלות אלו אעפ"כ נכללים מאכלות אלו בגדר איסור חצי שיעור דכל התורה כולה.

והקשו האחרונים דהא המל"מ פ"א מחו"מ ה"ז מביא את דברי

המהרלנ"ח שכתב לבאר בדעת הרמב"ם מדוע הוצרך להביא פסוק מיוחד לחמץ שאסור בחצי שיעור משום שהיה הוא אמינא שחמץ אינו אסור משום חצי שיעור משום שהיה לו שעת כושר לפני פסח לכן הוצרך הרמב"ם להביא פסוק מיוחד שאפי' חמץ שהיה לו שעת הכושר אסור משום חצי שיעור ותימה דמ"ש מיום כיפור דפשוט שנוהג דין חצי שיעור גם ללא פסוק מפורש אע"פ שהיה לו שעת היתר.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דכל הסיבה של התענית היא כדי שיהי' לו התעוררות לתשובה וא"כ ודאי דהוי רק איסור על האדם לאכול וזה לא תלוי בכלל אם היה שעת הכושר להמאכלים דהאיסור היא על האדם ובאדם לא שייך לומר שיש לו שעת הכושר או לא.

את החמץ היא כדי שלא יבוא לאוכלו ואילו בשאר איסורי אכילה והנאה לא הצריכו לבער משום שמאכלות אסורות אסורים לעולם ובדיל מיני' משא"כ חמץ מותר כל השנה ולא נאסר רק בפסח ולא בדילי מיני'.

והקשו האחרונים דלפ"ז אמאי לא חששו באיסור אכילה של יוה"כ שיבוא לאוכלו דהרי התם ג"כ מותר כל השנה ורק ביוה"כ אסור ולא בדילין מיני' וא"כ יצטרכו לעשות ביעור או לעשות מחיצה מסביב " טפחים שלא יבואו לאוכלו כמו בחמץ.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דכל הענין של התענית ביו"כ אינו משום שיש איזה איסור על המאכלים רק כדי להתעורר לתשובה א"כ אין חיוב לבער המאכלים שזה אינו האיסור דהמצוה היא על האדם שיהי' לו התעוררות לתשובה.

ובזה מיושב נמי מה שאיתא בגמ' ביומא ע"ג ע"ב דיש איסור חצי שיעור לענין יום הכיפורים על אף דהיה לאיסור זה שעת הכושר שהרי קודם

סימן ה'

בענין דהעינוי הוי חיוב גברא או חיוב היום

השו"ע סי' תרי"ח ס"א כתב חולה שצריך לאכול אם יש שם רופא בקי אפי' הוא עכו"ם שאומר שאם לא יאכילו אותו אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן מאכילין אותו על פיו.

וכתב הביאור הלכה דדבריו של השו"ע הם אפי' אם לעת עתה הוא חולה שאין בו סכנה בכ"ז מאכילין אותו כדי שלא יבוא לידי מצב שיש בו סכנה.

והקשו האחרונים מהא שהבית יוסף סי' שכ"ח הביא בשם הרבינו ירוחם בח"ט נ"ב ע"ח ע"ב שחולה שאין בו סכנה עתה אע"פ שיוכל לבוא לידי סכנה אין מחללין עליו את השבת באיסורי דאוריתא וצ"ב אמאי לענין חילול שבת אין אנו מתייחסים למצב שיבוא לידי סכנה כפיקוח נפש ולענין יהו"כ פסק השו"ע שאע"פ שאין עכשיו מצב של סכנה בכ"ז מתחשבים במצב אם יכול להגיע למצב של סכנה ומאכילים אותו עכשיו.

והנראה בזה היא שיש לחקור האם מה שאמר התורה שביום הכפורים יש לעשות העינויים האם היא חיוב גברא שהאדם יהי' לו העינוי או שזהו חיוב היום שיהי' יום של עינוי.

ולפ"ז מובן דבשבת העיקר היא ששבת יהי' יום מנוחה ואין עיקר המצוה שהאדם יקבל איזה תענוג ומנוחה ולפיכך אין לחלל השבת כ"ז שלא הגיע למצב של פיקוח נפש משא"כ ביום הכיפורים דהמצוה היא על האדם לענות את עצמו כדי שיהי' לו כפרה ולפיכך ברגע שיש אפי' איזה ספק שיכול לבוא עי"ז לידי פיקוח נפש נפקע ממנו תיכף החיוב של העינוי ולפיכך יכולין להאכילו וזה לא נקרא שמחלל את יום הכיפורים דהעינוי אינו תלוי בהיום רק בהאדם.

ובזה מיושב נמי מה שהביה"ל הל' יוה"כ סי' תרי"ח הביא מש"כ בתשובות בנין ציון סי' כ"ד בחולה שהתירו לו לאכול חצי שיעור ביום הכיפורים ואכל שיעור שלם חייב כרת אע"פ שחצי שיעור הותר לו.

והקשו האחרונים דמדוע חצי השיעור שהותר לו מצטרף הרי אכילת פחות מכשיעור היה בהיתר שהרי נדחה מפני פיקוח נפש ושוב אין אכילה זו יכולה להצטרף לחייבו כרת ע"י השלמת השיעור עד שיאכל מלבדו עוד שיעור כזית שלם.

ולפי הנ"ל מובן דאם זה היה זה חיוב על היום יש לומר דכיון שהותר

ובן עשר מחנכין אותם להתענות לשעות ביום הכיפורים.

והקשו האחרונים מזה על מה שכתב הריטב"א בסוכה ג' ע"ב שקטן צריכין לחנכו לקיים המצוה בשלימות כמו בגדול ולכאורה דבריו נסתרים מהא דמבואר ביומא להדי' שמחנכין אותם לשעות ביום הכיפורים והרי תענית שעות היא רק חלק מהמצוה ואין כאן מצוה שלימה ואיך כתב הריטב"א שצריך לחנך הקטן כמו הגדול.

ולפי הנ"ל מובן דאי היה החיוב על היום היו צריכין לחנך אותן להתענות כל היום דהרי המצוה היא רק על היום ובפחות מכל היום אין שום חינוך אבל כיון דהחיוב היא על האדם שיענה את עצמו אז כל מה שהקטן מענה א"ע כמה שיכול זהו החינוך שלו.

ובזה מיושב נמי מה שהתוס' במס' שבועות דף כ' ע"ב ד"ה דר"י כתבו שאם אמר קונם שלא אוכל ביוה"כ לא חל הנדר שאין איסור חל על איסור.

והקשה בספר עיון המועדים דהרי כשאומר שלא אוכל שיעור אכילה היא בכזית וביוה"כ השיעור היא בככותבת א"כ כיון דנדרו היא על כזית צריכה לחול כיון שנודר רק על חצי שיעור של איסור אכילת יום הכיפורים.

היום לאכול החצי שיעור הוי היתר גמור אבל כיון שזהו חיוב על הגברא נמצא שלא הותר כלום דהרי חצי שיעור לא מיתב דעתי' בכלל וכיון שלא הותר האיסור נשאר האיסור במקומו וכשיאכל עוד חצי שיעור יצטרף ויתחייב.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' בפסחים ס"ח ע"ב תנא חייא בר רב מדפתי ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש וכי בתשעה מתענין והלא בעשירי מתענין אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשעה מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי וגמרא זו היא מקור למצוות אכילה בערב יום הכיפורים וכן נפסק להלכה שיש מצוה לאכול בערב יום הכיפורים.

והקשו האחרונים דמדוע לא תקנו ברכה על מצוה זו של אכילה בערב יום הכיפורים כדרך שתקנו ברכה בשאר המצוות.

ולפי הנ"ל מובן דבשלמא אי היה חיוב על היום להתענות אז הוי המצוה שיש לאכול בעיו"כ דין מיוחד שיש לברך עליו אבל כיון דהתענית של יו"כ היא חיוב גברא מובן דהחיוב שיש לאכול הוי רק דבר טכני כדי שיוכל לענות א"ע ביוה"כ.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' ביומא דף פ"ב ע"א אמרינן קטן בן תשע

ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש מערב עד ערב תשבתו שבתכם.

ובגמ' בר"ה דף ט' ע"א תניא ועניתם את נפשותיכם בתשעה יכול בתשעה ת"ל בערב אי בערב יכול משתחשך ת"ל בתשעה הא כיצד מתחיל ומתענה מבעוד יום מלמד שמוסיפין מחול על הקודש ואין לי אלא שמוסיפין בכניסתו ביציאתו מנין ת"ל מערב ועד ערב אין לי אלא ביוה"כ שבתות מנין ת"ל תשבותו יו"ט מנין ת"ל שבתכם כל מקום שיש שבות מוסיפין מחול על הקודש.

ולפי הנ"ל מובן דאי היה כתיב אצל שאר השבתות הו"א דבשלמא שאר שבתות וימים טובים דהחיוב היא על היום מובן ששיך להוסיף על היום אבל היכן דהמצוה של העינוי היא על האדם מה שייך להוסיף על היום הלא החיוב אינו כלל על היום קמ"ל.

ובזה מיושב נמי מה שנסתפק האחרונים בקטן שנעשה בר מצוה במוצ"ש אם חייב בהבדלה או לא ושורש הספק היא אם נאמר דכיון דלא היה מוזהר בהשבת אינו חייב בהבדלה או דלמא כיון שזו חיוב של מוצ"ש חייב להבדיל.

והקשו האחרונים דהרי החת"ס כתב בפשיטות שמי שנעשה בר מצוה במצאי יום הכיפורים אינו מחיוב

ולפי הנ"ל מובן דאם היה האיסור על היום הוי פחות מכשיעור היתר גמור אבל כיון דהחיוב היא על האדם והרי באדם אסור חצי שיעור שמא יצטרף לכזית נמצא דגם פחות מכשיעור הוי איסור ואין איסור חל על איסור.

ובזה מיושב נמי מה שבפסוק כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה ונכרת מעמיה וכל הנפש אשר תעשה מלאכה בעצם היום הזה וגו' והקשה בספר משך חכמה דמה בא הכל לרבות ותירץ דבא לרבות כמו דדרשינן במס' סוכה מכל האזרח בישראל ישבו בסוכות דבא לרבות מי שנתגדל באמצע חג הסוכות ה"נ בא לרבות מי שנתגדל באמצע יוה"כ חייב להתענות.

והקשה בספר עיון המועדים דהרי מ"מ לא מתקיים אצל מי שנתגדל באמצע מערב עד ערב וא"כ מאי מהני לן הא שמתחיל להתענות באמצע יוה"כ.

ולפי הנ"ל מובן דאי היה החיוב על היום היינו אומרים דבעינן שיתענה כל היום דבלא"ה לא הועיל כלום שלא היה יום של עינוי אבל כיון שהמצוה היא על האדם שיענה את עצמו אז כיון שענה את עצמו מעת שהיה מחיוב בה שפיר יצא.

ובזה מיושב נמי מה שבפרשת אמור כ"ג ל"ב שבת שבתון היא לכם

במצוות תוס' יו"כ דכיון שלא היה מוזהר בעיקר חיוב מצוות יום הכיפורים אינו חייב במצוות תוס' יוה"כ וא"כ מ"ש הבדלה דנסתפק החת"ס מתוס' יוה"כ דפשיטא לי' דפטור הקטן.

ולפי הנ"ל מובן דבשבת שהיא יום מנוחה אולי יש ענין להוסיף על היום אבל ביוה"כ דהחיוב היא רק על האדם לענות את עצמו אם כן לא שייך רק להוסיף קצת על העינוי אבל אם לא התענה בכלל מה שייך שיוסיף על היום.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' ביבמות דף ל"ד ע"א שאלו מאן תנא דאית לי' איסור חל על איסור בבת אחת והשיבו דר' מאיר היא דתניא יש אוכל אכילה אחת ביום הכיפורים וחייב עליה ד' חטאות ואשם אחד וכו' ר"מ אומר אם היתה שבת והוציאו בפיו חייב ופרש"י ומדמחייב לי' ר"מ משום הוצאת שבת אלמא אית לי' איסור בבת אחת חייל דכשקידש היום חלו עליו איסור יום הכיפורים ואיסור שבת ובתוס' שם טרחו להעמיד דברי ר"מ שבמעשה אחד ובעת ובעונה אחת הוא עובר על שני האיסורים ואכן לגבי הוצאה בליעת המאכל היא ההנחה ובלשון תוס' ישנים שהובא בשיטה מקובצת כריתות כתב דכיון שהוא בבית הבליעה הרי הוא כמעוכל ומונח במעיו.

והקשה בספר עיון המועדים דהרי בחולין ק"ג ע"ב איתא דר"ל סבר דבמאכלות אסורים על הנאת מעיו הוא חייב וא"כ לדבריו האיך סבר ר"מ דאיסור חל על איסור כשהוציא מפיו אוכלין ביום כיפור שחל בשבת הרי על איסור הוצאה עבר בעת שהמאכל היה בבית הבליעה ואיסור האכילה יעבור לאחר מכן כשהמאכל ינוח במעיו.

ולפי הנ"ל מובן דאי היה המצוה על היום שיהי' יום מעונה אה"נ היה האיסור כשנח במעיו שאז אינו עוד יום מעונה אבל כיון דהמצוה היא על האדם שיענה את עצמו נמצא דאימת קא עבר על האיסור ולא מענה את עצמו כשנוטלו לתוך פיו ומבליעו וא"כ חושבין האיסור מאותו זמן.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' בר"ה ט' ע"א ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש בערב וכי בתשעה מתענין והלא בעשירי מתענין אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשעי ועשירי.

והקשו האחרונים דמהו שכתבה הגמ' כאילו התענה תשעי ועשירי הלא בעשירי ודאי התענו א"כ הול"ל כל האוכל ושותה בתשעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשעי בלבד.

ולפי הנ"ל מובן דמה שמתענה ביוה"כ עצמו זהו חיוב על גופו של אדם

שהאדם אוכל בהכלי זהו דין בהאדם שיכול לאכול עם כלי זה א"כ הוי שני דברים נפרדים וכן בשחיטה דהשחיטה היא שהבשר יהי' כשר ומה שהאדם אוכל הבשר זהו דבר נפרד אבל הכא לא שייך לומר דההכנה של האכילה היא בשביל שהיום יהי' יום מעונה ומה שהאדם מתענה זהו דבר נפרד שהרי אין שום חיוב על היום שיהי' מעונה וע"כ דכל ההכנה היא שהאדם יוכל להתענות א"כ הוי רק הכנה להמצוה של יו"כ ועל הכנה בעלמא אין מברכין.

ובזה מיושב נמי מה שהתוס' ישנים יומא ע"ח ע"ב כתבו דהסיבה למה מותר למלך ולכלה לרחוץ פניהם ביוה"כ היא משום שאיסור רחיצה מן התורה היא רק ברחיצת כל הגוף.

וקשה דהלא ההלכה היא כדעת ר' יוחנן יומא ע"ג ע"ב דחצי שיעור אסור מן התורה נמצא דאף רחיצת חלק מן הגוף הוי מן התורה.

ולפי הנ"ל מובן דאם היה דין בהיום שבו יהי' האדם מעונה א"כ כשנרחץ חציו הוי חצי שיעור האיסור אבל כיון דהחיוב היא על האדם שלא יגיע לו תענוג של רחיצה לא שייך לומר דחצי רחיצה הוי חצי תענוג דחצי רחיצה אינו תענוג בכלל ולא הוי בכלל חצי שיעור.

ואינו דין ביום העשירי רק דהזמן מתי חייב לענות את עצמו היא ביום העשירי אבל מה שאוכל בתשעי זהו נחשב כאילו התענה בתשעי ובעשירי דהיינו דיום העשירי היה יום של תענית שזהו המצוה על היום ולא על האדם.

ובזה מיושב נמי מה שרבים הקשו מדוע אין מברכים על מצוות אכילה בערב יום הכיפורים.

והנצי"ב בספרו העמק שאלה תירץ על כך דמצוות אכילה בעיו"כ אינה אלא הכנה לקראת תענית יום הכיפורים ולא תקנו חכמים ברכה אלא על גוף המצווה ולא על ההכנה למצווה.

והקשו האחרונים דא"כ מדוע תקנו ברכה על מצוות שחיטה והלא אין מצווה לשחוט אלא שאם רוצים לאכול צריך להתיר הבהמה ע"י השחיטה ונמצא דהשחיטה אינו גוף המצווה אלא הכנה לאכילה בלבד.

וכמו כן הקשו מדוע נתקנה ברכה על טבילת כלים הלא אין כל מצווה לטבול כלים אלא שאם רוצים להשתמש בכלים צריך לטבולם נמצא דהטבילה אינו גוף המצווה אלא הכנה בלבד.

ולפי הנ"ל מובן דהתם הטבילה הוי דין בהכלי שיהי' כלי טבול ומה

ובזה מיושב נמי מה שהבית יוסף או"ח סי תרכ"ד כתב בשם הגהות מה שלא נהגו כל ישראל לעשות שני ימים יום הכיפורים כשאר יום טוב זהו מפני הסכנה כדאמרין בירושלמי.

וקשה הן אמת ונכון הדבר כי תענית במשך יומים רצופים גובלת בפיקוח נפש אך האם משום כך רשאים אנו להשוות את יום השני של יום הכיפורים ליום חול לכל דבר ולהתיר בו גם עשיית מלאכה למרות שהיא אינה גובלת בפיקוח נפש.

ולפי הנ"ל מובן שאם זה היה דין בהיום יש לומר דמ"מ יש לקדש היום במלאכה אבל כיון דכל הדין של התענית היא דין בהאדם שיתענה ויחזור בתשובה ובשביל זה גם אין לעשות מלאכה שיוכל להתענות ולחזור בתשובה

כראוי אבל כיון שממילא אינו מתענה אין שום ענין שלא לעשות מלאכה.

שנינו בגמ' דאדם האוכל אכילה גסה עד שקץ בה ביום הכיפורים פטור אבל אסור והקשו האחרונים דהלא בתחילת האכילה לא נעשתה אכילתו אכילה גסה אלא עד שמילא כריסו בדברי מאכל לרוב אך כן מדוע לא נחייב אותו אדם על תחילת האכילה אפי' אם בסופו קצה נפש וכיצד א"כ שייך לפטור האוכל אכילה גסה ביום הכיפורים.

ולפי הנ"ל מובן דאם זהו דין בהיום שלא לאכול יש לומר שאסור בכל אכילה אבל כיון דהמצוה היא רק על האדם שיענה את עצמו וכיון דבסוף אין לו שום הנאה אין שום איסור כיון דהכל תלוי בהאדם.

סימן ו'

בענין דהתענית היא כדי שיזדככו כמלאכים

הרי כבר נזדכך מספיק וכבר יכול לאכול אבל בשבת עצם המלאכה היא האיסור ולא מהני הא שעושה את זה רק שלא יבוא לידי סכנה דמ"מ אסור.

ובזה מיושב נמי מה שהביה"ל הל' יוה"כ סי' תרי"ח הביא מש"כ בתשובות בנין ציון סי' כ"ד בחולה שהתירו לו לאכול חצי שיעור ביום הכיפורים ואכל שיעור שלם חייב כרת אע"פ שחצי שיעור הותר לו.

והקשו האחרונים דמדוע חצי השיעור שהותר לו מצטרף הרי אכילת פחות מכשיעור היה בהיתר שהרי נדחה מפני פיקוח נפש ושוב אין אכילה זו יכולה להצטרף לחייבו כרת ע"י השלמת השיעור עד שיאכל מלבדו עוד שיעור כזית שלם.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דכל האיסור של האכילה היא כדי שיזדככו כמו המלאכים נמצא דהכל תלוי במציאות וכיון דבמציאות ע"י שיאכל שיעור שלם לא יהי' לו שום הזדככות אסור לאוכלו ולא נפק"מ אי חצי הראשון היה איסור או היתר דסוכו"ס כשאוכל שיעור שלם אין לו עוד הזדככות.

השו"ע סי' תרי"ח ס"א כתב חולה שצריך לאכול אם יש שם רופא בקי אפי' הוא עכו"ם שאומר שאם לא יאכילו אותו אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן מאכילין אותו על פיו.

וכתב הביאור הלכה דדבריו של השו"ע הם אפי' אם לעת עתה הוא חולה שאין בו סכנה בכ"ז מאכילין אותו כדי שלא יבוא לידי מצב שיש בו סכנה.

והקשו האחרונים מהא שהבית יוסף סי' שכ"ח הביא בשם הרבינו ירוחם בח"ט נ"ב ע"ח ע"ב שחולה שאין בו סכנה עתה אע"פ שיוכל לבוא לידי סכנה אין מחללין עליו את השבת באיסורי דאוריתא וצ"ב אמאי לענין חילול שבת אין אנו מתייחסים למצב שיבוא לידי סכנה כפיקוח נפש ולענין יהו"כ פסק השו"ע שאע"פ שאין עכשיו מצב של סכנה בכ"ז מתחשבים במצב אם יכול להגיע למצב של סכנה ומאכילים אותו עכשיו.

והנראה בזה היא דביוה"כ הטעם למה אסור לאכול היא כדי שיזדככו בני ישראל ביום הקדוש הזה ויהיו כמו מלאכים שאין אוכלין ושותין נמצא שאם אוכל רק כדי שלא יבוא לידי סכנה

נפש אחר הרוב כגון בנפל הגל ויש ספק אם יש שם ישראל או עכו"ם מפקחין הגל בשבת אע"פ שיש שם רוב עכו"ם וכן פסק הרמב"ם בפ"ב ה"ב מהל' שבת א"כ אמאי ביו"כ פסק השו"ע שאזלינן אחר הרוב אמאי לא ניחוש למיעוט שאומר שהוא צריך לאכול.

ולפי הנ"ל מובן דהכא עצם הדבר שקשה לו להתענות זהו המצוה כדי שיזדכך אבל התם אין שום מצוה שיהי' תחת הגל ולפיכך קיל יותר גבי הגל.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' ביומא דף פ"ב ע"א אמרינן קטן בן תשע ובן עשר מחנכין אותם להתענות לשעות ביום הכיפורים.

והקשו האחרונים מזה על מה שכתב הריטב"א בסוכה ג' ע"ב שקטן צריכין לחנכו לקיים המצוה בשלימות כמו בגדול ולכאורה דבריו נסתרים מהא דמבואר ביומא להדי' שמחנכין אותם לשעות ביום הכיפורים והרי תענית שעות היא רק חלק מהמצוה ואין כאן מצוה שלימה ואיך כתב הריטב"א שצריך לחנך הקטן כמו הגדול.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דכל הענין של התענית היא כדי שיזדכך וכבר יש להקטן בכמה שעות אותו הזדככות כמו הגדול ביום שלם ולפיכך די בתענית של כמה שעות.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' בפסחים ס"ח ע"ב תנא חייא בר רב מדפתי ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש וכי בתשעה מתענין והלא בעשירי מתענין אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשעה מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי וגמרא זו היא מקור למצוות אכילה בערב יום הכיפורים וכן נפסק להלכה שיש מצוה לאכול בערב יום הכיפורים.

והקשו האחרונים דמדוע לא תקנו ברכה על מצוה זו של אכילה בערב יום הכיפורים כדרך שתקנו ברכה בשאר המצוות.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דכל התענית היא כדי שיזדככו והרי ידוע הגמ' בתענית שלא קובעין תענית ביום ראשון בשבוע דכיון שאכלו הרבה בשבת קשה יותר להתענות ביום שאחר זה נמצא שזהו הטעם למה אוכלין בערב יו"כ כדי שיהי' קשה יותר להתענות ועי"ז יזדככו יותר נמצא דכל האכילה הוי רק ענין טכני לפיכך אין לברך עליו.

ובזה מיושב נמי מה שבשו"ע סי' תרי"ח ס"ג פסק גבי חולה שאם רופא אחד אומר שצריך לאכול ביום כיפור ושתי רופאים אומרים שאינו צריך לאכול אין מאכילין אותו.

והקשו האחרונים מהא דאמרינן ביומא פ"ד ע"ב שאין הולכין בפיקוח

כל מקום שיש שבות מוסיפין מחול על הקודש.

ודייקו האחרונים דלמה נכתבה תוס' שבת דוקא ביוה"כ ולומדים שאר שבתות השנה ממנו למה לא נכתבה אצל שבת וילמדו שאר הימים טובים ממנה.

ולפי הנ"ל מובן דהו"א דכיון דהתענית אינה איזה ענין של קדושה רק לזכך את עצמו וא"כ לא צריכין להוסיף על זה דרך דבר של קדושה כמו שבת ויו"ט יש להרבות בו קמ"ל דאפי' ביו"כ יש להוסיף וכ"ש בשאר המועדים.

ובזה מיושב נמי מה שנסתפקו האחרונים בקטן שנעשה בר מצוה במוצ"ש אם חייב בהבדלה או ושורש הספק היא אם נאמר דכיון דלא היה מוזהר בהשבת אינו חייב בהבדלה או דלמא כיון שזו חיוב של מוצ"ש חייב להבדיל.

והקשו האחרונים דהרי החת"ס כתב בפשיטות שמי שנעשה בר מצוה במצאי יום הכיפורים אינו מחיוב במצוות תוס' יו"כ דכיון שלא היה מוזהר בעיקר חיוב מצוות יום הכיפורים אינו חייב במצוות תוס' יוה"כ וא"כ מ"ש הבדלה דנסתפק החת"ס מתוס' יוה"כ דפשיטא לי' דפטור הקטן.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דעיקר החג היא כדי להזדכך ואז בשלמא אם כבר התענה כל היום יש לו הזדככות במה

ובזה מיושב נמי מה שהתוס' במס' שבועות דף כ' ע"ב ד"ה דר"י כתבו שאם אמר קונם שלא אוכל ביוה"כ לא חל הנדר שאין איסור חל על איסור.

והקשה בספר עיון המועדים דהרי כשאומר שלא אוכל שיעור אכילה היא בכזית וביוה"כ השיעור היא בככותבת א"כ כיון דנדרו היא על כזית צריכה לחול כיון שנודר רק על חצי שיעור של איסור אכילת יום הכיפורים.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהמצוה היא להזדכך כמלאכים א"כ אפי' בפחות מככותבת יש כבר איסור כיון שעיי"ז אינו מזדכך עוד רק דאינו חייב כרת עד שיאכל כשיעור כותבת אבל האיסור היא בכל דבר שמפריע לו ההזדככות.

ובזה מיושב נמי מה שבפרשת אמור כ"ג ל"ב שבת שבתון היא לכם וענינתם את נפשותיכם בתשעה לחודש מערב עד ערב תשבתו שבתכם.

ובגמ' בר"ה דף ט' ע"א תניא וענינתם את נפשותיכם בתשעה יכול בתשעה ת"ל בערב אי בערב יכול משתחשך ת"ל בתשעה הא כיצד מתחיל ומתענה מבעוד יום מלמד שמוסיפין מחול על הקודש ואין לי אלא שמוסיפין בכניסתו ביציאתו מנין ת"ל מערב ועד ערב אין לי אלא ביוה"כ שבתות מנין ת"ל תשבתו יו"ט מנין ת"ל שבתכם

שמוסיף עוד כמה דקות אבל מי שלא התענה כלל מה יועיל לנו הא שיוסיף עוד כמה דקות הלא זה אינו הזדככות בכלל.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' ביבמות דף ל"ד ע"א שאלו מאן תנא דאית לי' איסור חל על איסור בבת אחת והשיבו דר' מאיר היא דתניא יש אוכל אכילה אחת ביום הכיפורים וחייב עליה ד' חטאות ואשם אחד וכו' ר"מ אומר אם היתה שבת והוציאו בפיו חייב ופרש"י ומדמחייב לי' ר"מ משום הוצאת שבת אלמא אית לי' איסור בבת אחת חייל דכשקידש היום חלו עליו איסור יום הכיפורים ואיסור שבת ובתוס' שם טרחו להעמיד דברי ר"מ שבמעשה אחד ובעת ובעונה אחת הוא עובר על שני האיסורים ואכן לגבי הוצאה בליעת המאכל היא ההנחה ובלשון תוס' ישנים שהובא בשיטה מקובצת כריתות כתב דכיון שהוא בבית הבליעה הרי הוא כמעוכל ומונח במעיו.

והקשה בספר עיון המועדים דהרי בחולין ק"ג ע"ב איתא דר"ל סבר דבמאכלות אסורים על הנאת מעיו הוא חייב וא"כ לדבריו האין סבר ר"מ דאיסור חל על איסור כשהוציא מפיו אוכלין ביום כיפור שחל בשבת הרי על איסור הוצאה עבר בעת שהמאכל היה בבית הבליעה ואיסור האכילה יעבור לאחר מכן כשהמאכל ינוח במעיו.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דכל הענין של התענית היא כדי להזדכך ע"י שמוותר על כל תענוגי אכילה ושתי' וברגע שמכניס לתוך פיו זה כבר מגרע מן ההזדככות שכבר נהנה מתענוגי עוה"ז א"כ כבר עובר כשמכניס בפיו ולא דמי לשאר איסורים דהאיסור היא רק כשמונח במעיו.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' בר"ה ט' ע"א ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש בערב וכי בתשעה מתענין והלא בעשירי מתענין אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשעי ועשירי.

והקשו האחרונים דמהו שכתבה הגמ' כאילו התענה תשעי ועשירי הלא בעשירי ודאי התענו א"כ הול"ל כל האוכל ושותה בתשעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשעי בלבד.

ולפי הנ"ל מובן שזהו שני מיני תעניות דהתענית של יום התשעי כוונתו כאילו הקריב קרבן כמו כל תענית שהיא כאילו הקריב חלב ודמו אבל התענית מה שמתענה ביו"כ עצמו אינו רק ענין של הזדככות כמו המלאכים.

ובזה מיושב נמי מה ששנינו בגמ' דאדם האוכל אכילה גסה עד שקץ בה ביום הכיפורים פטור אבל אסור והקשו האחרונים דהלא בתחילת האכילה לא נעשתה אכילתו אכילה גסה אלא עד

איזה איסור על המאכלים רק כדי שהאדם יזכך את עצמו א"כ אין חיוב לבער המאכלים שזה אינו האיסור דהמצוה היא על האדם שיהי' לו הזדככות.

ובזה מיושב נמי מה שאיתא בגמ' ביומא ע"ג ע"ב דיש איסור חצי שיעור לענין יום הכיפורים על אף דהיה לאיסור זה שעת הכושר שהרי קודם יום הכיפורים היה מותר לאכול מאכלות אלו אעפ"כ נכללים מאכלות אלו בגדר איסור חצי שיעור דכל התורה כולה.

והקשו האחרונים דהא המל"מ פ"א מחו"מ ה"ז מביא את דברי המהרלנ"ח שכתב לבאר בדעת הרמב"ם מדוע הוצרך להביא פסוק מיוחד לחמץ שאסור בחצי שיעור משום שהיה הוא אמינא שחמץ אינו אסור משום חצי שיעור משום שהיה לו שעת כושר לפני פסח לכן הוצרך הרמב"ם להביא פסוק מיוחד שאפי' חמץ שהיה לו שעת הכושר אסור משום חצי שיעור ותימה דמ"ש מיום כיפור דפשוט שנוהג דין חצי שיעור גם ללא פסוק מפורש אע"פ שהיה לו שעת היתר.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דכל הסיבה של התענית היא כדי שיזדכך האדם וא"כ ודאי דהוי רק איסור על האדם לאכול וזה לא תלוי בכלל אם היה שעת הכושר להמאכלים דהאיסור היא על האדם ובאדם לא שייך לומר שיש לו שעת הכושר או לא.

שמילא כריסו בדברי מאכל לרוב אך כן מדוע לא נחייב אותו אדם על תחילת האכילה אפי' אם בסופו קצה נפש וכיצד א"כ שייך לפטור האוכל אכילה גסה ביום הכיפורים.

ולפי הנ"ל מובן דעיקר הכוונה במה שאסרה התורה אכילה היא למנוע מן האדם שלא יתענג רק שיזכך את עצמו וא"כ כיוון דלאחר האכילה לא יהי' לאדם שום הנאה מן האוכל ואדרבה יהי' קץ בה נמצא דלא היה לו שום תענוג בהאכילה וא"כ לא אסרה התורה כלל אכילה כזה.

ובזה מיושב נמי מה שתוס' בריש פסחים כתבו שמה שהצריכו חכמים לבער את החמץ היא כדי שלא יבוא לאוכלו ואילו בשאר איסורי אכילה והנאה לא הצריכו לבער משום שמאכלות אסורות אסורים לעולם ובדיל מיני' משא"כ חמץ מותר כל השנה ולא נאסר רק בפסח ולא בדילי מיני'.

והקשו האחרונים דלפ"ז אמאי לא חששו באיסור אכילה של יוה"כ שיבוא לאוכלו דהרי התם ג"כ מותר כל השנה ורק ביוה"כ אסור ולא בדילין מיני' וא"כ יצטרכו לעשות ביעור או לעשות מחיצה מסביב י' טפחים שלא יבואו לאוכלו כמו בחמץ.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דכל הענין של התענית ביו"כ אינו משום שיש

סימן ז'

בענין שהעבירה נעקר לגמרי

והקשו האחרונים דמהו החידוש במצוות תשובה שדוחה לא תעשה הלא כלל היא בידינו בכל התורה כולה שעשה דוחה לא תעשה וא"כ מה המעלה בתשובה שדוחה לא תעשה.

ולפי הנ"ל מובן דהמעלה של תשובה היא דעוקר העבירה לגמרי כאילו לא עשאו בכלל ולא רק שהעשה דוחה הלא תעשה רק שנחשב כאילו ומעולם לא נשאה לאיש אחר בכלל.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' בקידושין מ' ע"ב איתא מי שהיה צדיק גמור כל ימי חייו ומרד באחרונה איבד כל זכויותיו ומוקי לה בתוהה על הראשונות ופרש"י מתחרט על כל הטובות שעשה ומבואר דחרטה עוקרת המצוות.

והקשה הקובץ שיעורים דלמה לא תועיל חרטה לחוד גם לעקור העבירות כמו שהחרטה עוקר המצוות ולמה בעינן גם וידוי ושאר דברים למה לא מועיל חרטה לחוד.

ולפי הנ"ל מובן דהחרטה עוקר המצוות שלא יקבל שכר וה"נ מועיל החרטה שלא יקבל עונש אבל כדי שימחק לגמרי בעינן שיאמר וידוי שאז נמחק העבירה לגמרי.

איתא בגמ' בראש השנה ט"ז ע"ב דבינונים תליון ועומדין מראש השנה ועד יום הכיפורים זכו נכתבין לחיים לא זכו נכתבין למיתה ופי' הרמב"ם בפ"ג מהלכות תשובה ה"ג שזכו היינו שעשה תשובה ולא זכו כוונתו היא שלא עשו תשובה.

ויש שדייקו דמאחר ובינוני היא מי שיש לו מספר שוה של מצוות ועבירות מדוע עליו לעשות תשובה כדי להיכתב לחיים הלא לכאורה די אם עשה מצוה אחת ובזה יכריע את הכף לטובה שהרי בתוס' מצווה אחת כבר יש לו רוב מצוות.

והנראה בזה היא דהמעלה של תשובה היא שזה עוקר לגמרי העבירה אבל אם יוסיף מצוות עדיין לא יודע איזה יהי יותר לפיכך עדיף שיעשה תשובה דאז לא ישאר לו שום עבירות כלל ואז בודאי יצא זכאי בדין.

ובזה מיושב נמי מה שבמס' יומא פ"ו ע"ב אמר ר' יוחנן גדולה תשובה שדוחה את לא תעשה שבתורה שנאמר לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר הישוב איליה עוד הלא חנף תחנף הארץ ההיא ואת זנית רעים רבים ושוב אלי נאום ד'.

ובזה מיושב נמי קושיות האחרונים דהרי כמו שמי שמתחרט על מצוה שעשה מאבד כל המצוה הרי ה"נ היא דבר פשוט שמהני תשובה על העבירות ולמה היו צריכין לשאול להחכמה חוטא מה דינו וכו' עד שהקב"ה אמר שישוּב הלא זהו דבר המובן מאליו.

ולפי הנ"ל מובן דהחידוש של תשובה היא שלא רק שמתכפר העבירה רק דהקב"ה אוהב את הבעל תשובה כאילו לא חטא מעולם ונקרא אוהב של המקום ולפעמים גם העבירה עצמה נעשית למצוה.

ובזה מיושב נמי מה שקי"ל בקידושין מ"ט ע"ב דהמקדש אשה ע"מ שאני צדיק אע"פ שהוא רשע גמור הרי היא מקודשת מספק דשמא הרהר תשובה בלבו.

והקשו האחרונים דכיצד מועיל הרהור תשובה לחוד הא פסק הרמב"ם דצריך להתודות בפה והכא רק הרהר תשובה בלבו.

ולפי הנ"ל מובן דכדי שלא להיות רשע די בהרהור אבל כדי שימחק העבירה לגמרי שלא יזכר בכלל ע"ז בעינן תשובה גמורה עם וידוי.

ובזה מיושב נמי מה שבנוסח הוידי אומרים על חטא שחטאנו לפניך באונס.

ובזה מיושב נמי מה שבמדרש תנחומא איתא כתיב ישא ד' פניו וכתוב אשר לא ישא פנים עשה תשובה נושא פנים יכול הכל ת"ל אליך ולא לאומות העולם.

והקשו האחרונים דרש"י פר' נח עה"פ עשה לך תיבת כתב וז"ל הרבה ריוח והצללה לפניו ולמה הטריחו בבנין זה כדי שיראוהו אנשי דור המבול עוסק בה מאה ועשרים שנה ושואלין אותו מה זאת לך והוא אומר להם עתיד הקב"ה להביא מבול לעולם אולי ישוּבו חזינן להדי' דמהני תשובה לנכרי ואין לומר דשאני התם דהוי קודם מתן תורה דהרי גם לאחר מתן תורה מצינו שהועיל תשובה בנינוה.

ועוד הקשו האחרונים דהרי מצוות תשובה נלמדת מהפסוק דבר אל בני ישראל איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם וגו' והתוודו את חטאתם אשר עשו וא"כ מקרא מלא דיבר הכתוב שמצות התשובה נאמרה לבני ישראל ולא לבני נח וא"כ איך מועילה התשובה לבני נח.

וי"ל דבנכרי מהני תשובה שלא יענש אבל אין הקב"ה נושא לו פנים לאחר שעשה תשובה שיחשב כאילו לא חטא מעולם וזהו שאמר המדרש דמדריגה זו שהקב"ה עוד ישא לנו פנים לאחר שעשה תשובה שיחשב כאילו לאחטא מעום דזה יש רק בני ישראל.

והקשו האחרונים דהרי אונס רחמנא פטרי' וא"כ אינו בגדר חטא כלל א"כ על מה מתודה.

וי"ל דאונס רחמנא פטרי' היינו דפטרי' מהעונש אבל אפשר שעדיין נשאר פגם בנשמתו וע"ז יש לבקש מחילה שע"ז נמחק החטא לגמרי.

ובזה מיושב נמי מה שבט"ז בריש הל' שבת חידש דהא דאמרינן ההשומר שבת כהלכתו אפי' עובד ע"ז כדור אנוש מוחלין לו דהכוונה היא דאע"ג דאמרינן בפרק יוה"כ עבר על כריתות ומיתות בי"ד תשובה תולה ומיתה ממרקת קמ"ל כאן דאם בעשותו תשובה שומר שבת כהלכתו מהני תשובה שיהא נמחל לו.

והקשו האחרונים דאם כן מה המעלה ביוה"כ שהיא יום סליחה וכפרה והלא שבת עדיפא מיני' דמתכפרין בה אפילו עבירות של כריתות ומיתות בית דין ואפי' עוון חילול ד' שהרי ע"ז כאנוש ודאי הוי חילול ד'.

וי"ל שיש שני דברים שיש מחילה מהעונש אבל עדיין נשאר הפגם בנשמתו והמעלה של יוה"כ היא שמטהר את האדם לגמרי כמאמר הקרא כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאותיכם לפני ד' תטהרו ולא מזכירין לו החטא בכלל.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' בסנהדרין צ"ט מובא דבמקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד ולכאורה היא משום שקשה להם לפרוש מהעבירות שרגילין בהם.

ויש שהקשו דהרי בגמ' בסוכה נ"ב מבואר דכל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו וא"כ קשה יותר להצדיקים.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דלהבעלי תשובה נמחק כל החטאים כאילו לא היו מעולם ומאידך אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא נמצא דבאמת הבעל תשובה גדול יותר מהצדיק ולפיכך יש לו יצר הרע יותר גדול דכל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו ולפיכך אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד במחיצתן.

סימן ה'

בענין אי הוי חיוב גברא או חיוב הפצא

השו"ע סי' תרי"ח ס"א כתב חולה שצריך לאכול אם יש שם רופא בקי אפי' הוא עכו"ם שאומר שאם לא יאכילו אותו אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן מאכילין אותו על פיו.

וכתב הביאור הלכה דדבריו של השו"ע הם אפי' אם לעת עתה הוא חולה שאין בו סכנה בכ"ז מאכילין אותו כדי שלא יבוא לידי מצב שיש בו סכנה.

והקשו האחרונים מהא שהבית יוסף סי' שכ"ח הביא בשם הרבינו ירוחם בח"ט נ"ב ע"ח ע"ב שחולה שאין בו סכנה עתה אע"פ שיוכל לבוא לידי סכנה אין מחללין עליו את השבת באיסורי דאוריתא וצ"ב אמאי לענין חילול שבת אין אנו מתייחסים למצב שיבוא לידי סכנה כפיקוח נפש ולענין יהו"כ פסק השו"ע שאע"פ שאין עכשיו מצב של סכנה בכ"ז מתחשבים במצב אם יכול להגיע למצב של סכנה ומאכילים אותו עכשיו.

והנראה בזה היא שיש לחקור האם הא דצוה התורה שלא לאכול ביוה"כ האם הפי' היא דהמאכלים נעשים חפצא דאיסורא או שהמאכלים נשארים היתר והאיסור היא רק על האדם לאכול.

ולפ"ז מובן דבשבת דהמלאכה בעצמה הוי איסור א"כ אי ליכא פיקוח נפש ממש אין האיסור ניתר אבל אם האיסור היא רק על האדם אז כיון דהאדם חייב לעשות כל ההשתדלות שלא לבוא לידי פיקוח נפש וברגע שיש אפי' ספק שיבוא לידי פיקוח נפש נפקע תיכף האיסור מן האדם ולפיכך יכול לאכול.

ובזה מיושב נמי מה שהביה"ל הל' יוה"כ סי' תרי"ח הביא מש"כ בתשובות בנין ציון סי' כ"ד בחולה שהתירו לו לאכול חצי שיעור ביום הכיפורים ואכל שיעור שלם חייב כרת אע"פ שחצי שיעור הותר לו.

והקשו האחרונים דמדוע חצי השיעור שהותר לו מצטרף הרי אכילת פחות מכשיעור היה בהיתר שהרי נדחה מפני פיקוח נפש ושוב אין אכילה זו יכולה להצטרף לחייבו כרת ע"י השלמת השיעור עד שיאכל מלבדו עוד שיעור כזית שלם.

ולפי הנ"ל מובן דהכא ביום הכיפורים אין המאכל לעולם איסור נמצא דלעולם אוכל רק היתר ואפ"ה אם אוכל כשיעור חייב ה"נ חייב אע"ג דאכל היתר שזהו האיסור לאכול ככותבת היתר.

נפסק להלכה שיש מצוה לאכול בערב יום הכיפורים.

והקשו האחרונים דמדוע לא תקנו ברכה על מצוה זו של אכילה בערב יום הכיפורים כדרך שתקנו ברכה בשאר המצוות.

ולפי הנ"ל מובן דבשלמא אי היה חיוב על המאכלים שלא לאכול אותם ביוה"כ אז הוי המצוה שיש לאכול בעיו"כ דין מיוחד שיש לברך עליו אבל כיון דהתענית של יו"כ היא חיוב גברא מובן דהחיוב שיש לאכול הוי רק דבר טכני כדי שיוכל לענות א"ע ביוה"כ.

ובזה מיושב נמי מה שהתוס' במס' שבועות דף כ' ע"ב ד"ה דר"י כתבו שאם אמר קונם שלא אוכל ביוה"כ לא חל הנדר שאין איסור חל על איסור.

והקשה בספר עיון המועדים דהרי כשאומר שלא אוכל שיעור אכילה היא בכזית וביוה"כ השיעור היא בככותבת א"כ כיון דנדרו היא על כזית צריכה לחול כיון שנודר רק על חצי שיעור של איסור אכילת יום הכיפורים.

ולפי הנ"ל מובן דהאיסור אינו על החפצא שיהי' שייך לומר דרק שיעור של ככותבת הגסה הוי איסור רק דהאיסור היא על האדם לאכול כשיעור כותבת הגסה אבל כל אוכל אפי' משהוא הוי איסור דהאיסור אינו

ובזה מיושב נמי מה שבשו"ע סי' תרי"ח ס"ג פסק גבי חולה שאם רופא אחד אומר שצריך לאכול ביום כיפור ושתי רופאים אומרים שאינו צריך לאכול אין מאכילין אותו.

והקשו האחרונים מהא דאמרינן ביומא פ"ד ע"ב שאין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב כגון בנפל הגל ויש ספק אם יש שם ישראל או עכו"ם מפקחין הגל בשבת אע"פ שיש שם רוב עכו"ם וכן פסק הרמב"ם בפ"ב ה"ב מהל' שבת א"כ אמאי ביו"כ פסק השו"ע שאזלינן אחר הרוב אמאי לא ניחוש למיעוט שאומר שהוא צריך לאכול.

ולפי הנ"ל מובן דקל יותר איסור חפצא מאיסור גברא דבשבת המלאכה בעצמו הוי איסור ולפיכך יש להקל ע"פ רוב כיון שאין האיסור על האדם רק על המלאכה אבל היכן דהאיסור היא על האדם בעצמו אז לא מהני רוב להתיר.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' בפסחים ס"ח ע"ב תנא חייא בר רב מדפתי ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש וכי בתשעה מתענין והלא בעשירי מתענין אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשעה מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי וגמרא זו היא מקור למצוות אכילה בערב יום הכיפורים וכן

תלוי בשיעור האוכל רק בשיעור כמה האדם אוכל מזה.

ובזה מיושב נמי מה שבפסוק כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה ונכרת מעמיה וכל הנפש אשר תעשה מלאכה בעצם היום הזה וגו' והקשה בספר משך חכמה דמה בא הכל לרבות ותירץ דבא לרבות כמו דדרשינן במס' סוכה מכל האזרח בישראל ישבו בסוכות דבא לרבות מי שנתגדל באמצע חג הסוכות ה"נ בא לרבות מי שנתגדל באמצע יוה"כ חייב להתענות.

והקשה בספר עיון המועדים דהרי מ"מ לא מתקיים אצל מי שנתגדל באמצע מערב עד ערב וא"כ מאי מהני לן הא שמתחיל להתענות באמצע יוה"כ.

ולפי הנ"ל מובן דאם היה האיסור על החפצא לא היה שייך לומר דהחפץ נאסר באמצע יוה"כ אבל כיון דהאיסור היא על האדם לאכול מובן דברגע שנעשה גדול אסור לו לאכול יותר.

ובזה מיושב נמי מה שבפרשת אמור כ"ג ל"ב שבת שבתון היא לכם ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש מערב עד ערב תשבתו שבתכם.

ובגמ' בר"ה דף ט' ע"א תניא ועניתם את נפשותיכם בתשעה יכול בתשעה ת"ל בערב אי בערב יכול משתחשך ת"ל בתשעה הא כיצד מתחיל

ומתענה מבעוד יום מלמד שמוסיפין מחול על הקודש ואין לי אלא שמוסיפין בכניסתו ביציאתו מנין ת"ל מערב ועד ערב אין לי אלא ביוה"כ שבתות מנין ת"ל תשבותו יו"ט מנין ת"ל שבתכם כל מקום שיש שבות מוסיפין מחול על הקודש.

ודייקו האחרונים דלמה בעינן לימוד מיוחד ללמוד על שאר השבתות למה לא נלמד מיו"כ בלי לימוד מיוחד.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דביוה"כ הוי האיסור על הגברא מובן ששייך שיוסיף עוד איסור על עצמו משא"כ בשאר ימים טובים ובשבתות דהאיסור היא על החפץ לא שייך כ"כ להוסיף עוד איסור על החפץ.

ובזה מיושב נמי מה שנסתפקו האחרונים בקטן שנעשה בר מצוה במוצ"ש אם חייב בהבדלה או לא ושורש הספק היא אם נאמר דכיון דלא היה מוזהר בהשבת אינו חייב בהבדלה או דלמא כיון שזו חיוב של מוצ"ש חייב להבדיל.

והקשו האחרונים דהרי החת"ס כתב בפשיטות שמי שנעשה בר מצוה במצאי יום הכיפורים אינו מחיוב במצוות תוס' יו"כ דכיון שלא היה מוזהר בעיקר חיוב מצוות יום הכיפורים אינו חייב במצוות תוס' יוה"כ וא"כ מ"ש הבדלה דנסתפק החת"ס מתוס' יוה"כ דפשיטא לי' דפטור הקטן.

הוא חייב וא"כ לדבריו האיך סבר ר"מ דאיסור חל על איסור כשהוציא מפיו אוכלין ביום כיפור שחל בשבת הרי על איסור הוצאה עבר בעת שהמאכל היה בבית הבליעה ואיסור האכילה יעבור לאחר מכן כשהמאכל ינוח במעיו.

ולפי הנ"ל מובן דאי היה האיסור על המאכל אה"נ היה האיסור כשנח במעיו שאז נהנה מהמאכל אבל כיון דהמצוה היא על האדם שיענה את עצמו נמצא דאימת קא עבר על האיסור ולא מענה את עצמו כשנוטלו לתוך פיו ומבליעו וא"כ חושבין האיסור מאותו זמן.

ובזה מיושב נמי מה שרבים הקשו מדוע אין מברכים על מצוות אכילה בערב יום הכיפורים.

והנצי"ב בספרו העמק שאלה תירץ על כך דמצוות אכילה בעיו"כ אינה אלא הכנה לקראת תענית יום הכיפורים ולא תקנו חכמים ברכה אלא על גוף המצווה ולא על ההכנה למצווה.

והקשו האחרונים דא"כ מדוע תקנו ברכה על מצוות שחיטה והלא אין מצווה לשחוט אלא שאם רוצים לאכול צריך להתיר הבהמה ע"י השחיטה ונמצא דהשחיטה אינו גוף המצווה אלא הכנה לאכילה בלבד.

וכמו כן הקשו מדוע נתקנה ברכה על טבילת כלים הלא אין כל מצווה

ולפי הנ"ל מובן דבשבת שהאיסור היא עצם המלאכה שזה היה אסור בשבת אפי' אם הקטן לא שמר את השבת יש ענין להוסיף על היום שהמלאכה שהיה אסור כל השבת יהי' אסור עוד קצת אבל ביוה"כ דהחיוב היא רק על האדם לענות את עצמו א"כ לא שייך רק להוסיף קצת על העינוי דאם לא התענה בכלל מה שייך שיוסיף על העינוי שלו הלא לא היה שום עינוי.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' ביבמות דף ל"ד ע"א שאלו מאן תנא דאית לי' איסור חל על איסור בבת אחת והשיבו דר' מאיר היא דתניא יש אוכל אכילה אחת ביום הכיפורים וחייב עליה ד' חטאות ואשם אחד וכו' ר"מ אומר אם היתה שבת והוציאו בפיו חייב ופרש"י ומדמחייב לי' ר"מ משום הוצאת שבת אלמא אית לי' איסור בבת אחת חייל דכשקידש היום חלו עליו איסור יום הכיפורים ואיסור שבת ובתוס' שם טרחו להעמיד דברי ר"מ שבמעשה אחד ובעונה אחת הוא עובר על שני האיסורים ואכן לגבי הוצאה בליעת המאכל היא ההנחה ובלשון תוס' ישנים שהובא בשיטה מקובצת כריתות כתב דכיון שהוא בבית הבליעה הרי הוא כמעוכל ומונח במעיו.

והקשה בספר עיון המועדים דהרי בחולין ק"ג ע"ב איתא דר"ל סבר דבמאכלות אסורים על הנאת מעיו

יגיע לו תענוג של רחיצה לא שייך לומר דחצי רחיצה הוי חצי שיעור שלא שייך שיעור בהתענוג שהאדם יש לו מהרחיצה לומר דחצי תענוג אסור כיון שאין האיסור החפצא של הרחיצה.

ובזה מיושב נמי מה שהבית יוסף או"ח סי' תרכ"ד כתב בשם הגהות מה שלא נהגו כל ישראל לעשות שני ימים יום הכיפורים כשאר יום טוב זהו מפני הסכנה כדאמרין בירושלמי.

וקשה הן אמת ונכון הדבר כי תענית במשך יומים רצופים גובלת בפיקוח נפש אך האם משום כך רשאים אנו להשוות את יום השני של יום הכיפורים ליום חול לכל דבר ולהתיר בו גם עשיית מלאכה למרות שהיא אינה גובלת בפיקוח נפש.

ולפי הנ"ל מובן שאם זה היה דין בהחפצא דהמאכלים והמלאכה הם חפצים האסורים ביוה"כ יש לומר דמ"מ נשאר האיסור חפצא של המלאכה אבל כיון דכל הדין של התענית היא דין בהאדם שיתענה ויחזור בתשובה ובשביל זה גם אין לעשות מלאכה שיוכל להתענות ולחזור בתשובה כראוי אבל כיון שממילא אינו מתענה אין שום ענין שלא לעשות מלאכה.

ובזה מיושב נמי מה ששנינו בגמ' דאדם האוכל אכילה גסה עד שקץ בה ביום הכיפורים פטור אבל אסור והקשו

לטבול כלים אלא שאם רוצים להשתמש בכלים צריך לטבולם נמצא דהטבילה אינו גוף המצווה אלא הכנה בלבד.

ולפי הנ"ל מובן דהתם הטבילה הוי דין בהכלי שיהי' כלי טבול ומה שהאדם אוכל בהכלי זהו דין בהאדם שיכול לאכול עם כלי זה א"כ הוי שני דברים נפרדים וכן בשחיטה דהשחיטה היא שהבשר יהי' כשר ומה שהאדם אוכל הבשר זהו דבר נפרד אבל הכא לא שייך לומר דההכנה של האכילה היא בשביל שהמאכל לא יהי' אכול ביוה"כ ומה שהאדם מתענה זהו דבר נפרד שהרי אין שום איסור על המאכל שלא יהי' אכול וע"כ דכל ההכנה היא שהאדם יוכל להתענות א"כ הוי רק הכנה להמצוה של יו"כ ועל הכנה בעלמא אין מברכין.

ובזה מיושב נמי מה שהתוס' ישנים יומא ע"ח ע"ב כתבו דהסיבה למה מותר למלך ולכלה לרחוץ פניהם ביוה"כ היא משום שאיסור רחיצה מן התורה היא רק ברחיצת כל הגוף.

וקשה דהלא ההלכה היא כדעת ר' יוחנן יומא ע"ג ע"ב דחצי שיעור אסור מן התורה נמצא דאף רחיצת חלק מן הגוף הוי מן התורה.

ולפי הנ"ל מובן דאם היה דין בהרחיצה שלא יהי' רחיצה ביוה"כ א"כ כשנרחץ חציו הוי חצי שיעור האיסור אבל כיון דהחיוב היא על האדם שלא

האחרונים דהלא בתחילת האכילה לא נעשתה אכילתו אכילה גסה אלא עד שמילא כריסו בדברי מאכל לרוב אך כן מדוע לא נחייב אותו אדם על תחילת האכילה אפי' אם בסופו קצה נפש וכיצד א"כ שייך לפטור האוכל אכילה גסה ביום הכיפורים.

ולפי הנ"ל מובן דאם זהו דין בחפצא של האכילה שלא לאכול יש לומר שאסור בכל אכילה אבל כיון דהמצוה היא רק על האדם שיענה את עצמו וכיון דבסוף אין לו שום הנאה רק עינוי אין שום איסור כיון דהכל תלוי בהאדם ואין שום איסור בעצם האכילה.

סימן ט'

בענין תשובה מאהבה ותשובה מיראה

ולפי הנ"ל מובן דהרי עיקר התשובה מה"ת היא לעשות מאהבה ולא מיראה ומי יכול לומר על עצמו שהוא עושה רק תשובה מאהבה ולא מיראה ולפיכך אין לברך עליו דאפשר דהוי ברכה לבטלה.

ובזה מיושב נמי מה שהרמב"ם בהל' תשובה פ"א ה"א כתב כיצד מתודין אומר אנא ד' חטאתי עויתי פשעתי וכן בפ"ב כתב ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבבו שלא יעשה עוד.

והקשה החיד"א דאין מועילה החרטה והיודיו לבעל תשובה הרי קי"ל דלא אתי דיבור ומבטל מעשה וא"כ על העבירות שנעשו במעשה איך מועיל היודיו שהיא דיבור לבטל המעשה וכ"ש שקשה להני שסוברים שדי בחרטה בלב.

ולפי הנ"ל מובן שזה לא עוקר המעשים רק שמהפך העבירה לשוגג או לזכיות וזה תלוי אם עושה תשובה מאהבה או מיראה.

ובזה מיושב נמי מה שאיתא בגמ' בראש השנה ט"ז ע"ב דבינונים תליון ועומדין מראש השנה ועד יום הכיפורים זכו נכתבין לחיים לא זכו נכתבין למיתה ופי' הרמב"ם בפ"ג

הקשו האחרונים על הרמב"ם ריש פ"ז מהלכות תשובה שכתב ישתדל האדם לעשות תשובה כדי שיזכה לחיי העולם הבא.

והקשו האחרונים מהא שכתב הרמב"ם פ"י מהל' תשובה ה"א אל יאמר אדם הרני עושה מצוות התורה ועוסק בחכמתה כדי שאקבל ברכות הכתובות בתורה או כדי שאזכה לחיי העולם הבא וא"כ איך כתב הרמב"ם שיעשה תשובה כדי שיזכה לחיי העולם הבא.

וי"ל דהרי ידוע שיש שני מיני תשובה תשובה מאהבה ותשובה מיראה ובתשובה מאהבה העבירה נהפך לזכיות אבל בתשובה מיראה נהפך העבירה רק לשוגג.

נמצא שזהו כוונת הרמב"ם שלא יעשה האדם רק תשובה מיראה שאז יתהפך רק לשוגג ועדיין ישאר לו עבירות רק שיעשה מאהבה שאז יתהפך הכל לזכיות ועי"ז עוד יזכה לעוה"ב.

ובזה מיושב נמי מה שידוע דעת הרמב"ן בפרשת נצבים שיש מצות עשה של תשובה.

וידוע הקושיא דלמה אין מברכין על מצוות תשובה כמו שמברכים על שאר מצוות.

מהלכות תשובה ה"ג שזכו היינו שעשה תשובה ולא זכו כוונתו היא שלא עשו תשובה.

ויש שדייקו דמאחר ובינוני היא מי שיש לו מספר שוה של מצוות ועבירות מדוע עליו לעשות תשובה כדי להיכתב לחיים הלא לכאורה די אם עשה מצוה אחת ובזה יכריע את הכף לטובה שהרי בתוס' מצווה אחת כבר יש לו רוב מצוות.

ולפי הנ"ל מובן דהרי ע"י המצוות נתהפך העבירות לזכיות נמצא דע"י מצוה אחת של תשובה יתרבו לו אלפי מצוות שנתהפכו מהעבירות ולפיכך עדיף שיעשה מצוה זו של תשובה.

ובזה מיושב נמי מה שבמס' יומא פ"ו ע"ב אמר ר' יוחנן גדולה תשובה שדוחה את לא תעשה שבתורה שנאמר לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר הישוב איליה עוד הלא חנף תחנף הארץ ההיא ואת זנית רעים רבים ושוב אלי נאום ד'.

והקשו האחרונים דמהו החידוש במצוות תשובה שדוחה לא תעשה הלא כלל היא בידינו בכל התורה כולה שעשה דוחה לא תעשה וא"כ מה המעלה בתשובה שדוחה לא תעשה.

ולפי הנ"ל מובן דהחידוש של תשובה היא דהעבירה עצמה נהפך לזכיות.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' בקידושין מ' ע"ב איתא מי שהיה צדיק גמור כל ימי חייו ומרד באחרונה איבד כל זכויותיו ומוקי לה בתוהה על הראשונות ופרש"י מתחרט על כל הטובות שעשה ומבואר דחרטה עוקרת המצוות.

והקשה הקובץ שיעורים דלמה לא תועיל חרטה לחוד גם לעקור העבירות כמו שהחרטה עוקר המצוות ולמה בעינן גם וידוי ושאר דברים למה לא מועיל חרטה לחוד.

ולפי הנ"ל מובן דהחרטה מהני לעוקרו לגמרי אבל כדי להפכו לזכיות לזה בעינן וידוי בפה.

ובזה מיושב נמי מה שבמדרש תנחומא איתא כתיב ישא ד' פניו וכתוב אשר לא ישא פנים עשה תשובה נושא פנים יכול הכל ת"ל אליך ולא לאומות העולם.

והקשו האחרונים דרש"י פר' נח עה"פ עשה לך תיבת כתב וז"ל הרבה ריוח והצלה לפניו ולמה הטריחו בבנין זה כדי שיראוהו אנשי דור המבול עוסק בה מאה ועשרים שנה ושואלין אותו מה זאת לך והוא אומר להם עתיד הקב"ה להביא מבול לעולם אולי ישובו חזינן להדי' דמהני תשובה לנכרי ואין לומר דשאני התם דהוי קודם מתן תורה דהרי גם לאחר מתן תורה מצינו שהועיל תשובה בנינוה.

פי' דהכוונה היא אריכות ימים בעוה"ז ובעוה"ב ולמדו זאת מכפל המילים בפסוק ובשוב מרשעתו חיה יחיה.

והקשה בספר עיון המועדים ממה שמצינו בע"ז י"ז דר' אלעזר בר דורדיא כאשר עשה תשובה בכה עד שיצאה נשמתו ולכאורה למה לא הגיע לו אורך ימים.

ואפשר שזהו רק בשב מאהבה אבל הוא שב מיראה.

ובזה מיושב נמי מה שקי"ל בקידושין מ"ט ע"ב דהמקדש אשה ע"מ שאני צדיק אע"פ שהוא רשע גמור הרי היא מקודשת מספק דשמה הרהר תשובה בלבו.

והקשו האחרונים דכיצד מועיל הרהור תשובה לחוד הא פסק הרמב"ם דצריך להתודות בפה והכא רק הרהר תשובה בלבו.

ולפי הנ"ל מובן דהרהור מהני שיתהפך לשגגות ועי"ז לא הוי יותר רשע דרשע הוי רק מי שעובר במזיד אבל אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא וחסא היא בשוגג.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' בברכות י' ע"א מבואר דחזקי' המלך לא נשא אשה משום שראה ברוח קדשו שיצא ממנו בנים דלא מעלי והיינו מנשה.

ועוד הקשו האחרונים דהרי מצוות תשובה נלמדת מהפסוק דבר אל בני ישראל איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם וגו' והתוודו את חטאתם אשר עשו וא"כ מקרא מלא דיבר הכתוב שמצות התשובה נאמרה לבני ישראל ולא לבני נח וא"כ איך מועילה התשובה לבני נח.

ולפי הנ"ל מובן דבנכרי מהני תשובה למחוק החטא אבל עדי כדי כך שיהפכו לזכיות ושר' ישא פניו למי שעושה תשובה שעוד נתרבה לו מצוות ע"י שהעבירה יתהפך לזכיות זה יש רק בישראל.

ובזה מיושב נמי מה שובזה מיושב נמי קושיות האחרונים דהרי כמו שמי שמתחרט על מצוה שעשה מאבד כל המצוה הרי ה"נ היא דבר פשוט שמהני תשובה על העבירות ולמה היו צריכין לשאול להחכמה חוטא מה דינו וכו' עד שהקב"ה אמר שישוב הלא זהו דבר המובן מאליו.

ולפי הנ"ל מובן דהחידוש של תשובה היא שלא רק שמתכפר העבירה רק דהקב"ה מהפך העבירה עצמה לזכיות.

ובזה מיושב נמי מה שאיתא בגמ' ביומא פ"ו ע"ב אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן גדולה תשובה שמארכת ימיו ושנותיו של אדם ובספר עיון יעקב

והקשו האחרונים דהרי מבואר בחז"ל שמנשה עשה תשובה וא"כ כיון שראה ברוה"ק שיחטא אמאי לא ראה ג"כ שיעשה תשובה.

ולפי הנ"ל מובן דאולי עשה רק תשובה מיראה נמצא דעדיין נשאר השוגגין.

ובזה מיושב נמי מה שבנוסח הוידוי אומרים על חטא שחטאנו לפניך באונס.

והקשו האחרונים דהרי אונס רחמנא פטרי וא"כ אינו בגדר חטא כלל א"כ על מה מתודה.

ולפי הנ"ל מובן דמ"מ יש להתודה על זה שעייז נתהפך הכל לזכיות.

ובזה מיושב נמי מה שברמב"ם פ"א ה"ח מהל' תשובה כתב כל מצוות שבתורה בין עשה בין לא תעשה אם עבר אדם על אחת מהן בין בזדון בין בשגגה כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות לפני האל ב"ה וכו'.

והקשו האחרונים על הא דכתב הרמב"ם כל מצוות שבתורה בין עשה בין לא תעשה דלמה כתב הרמב"ם את דבריו רק על מצוות שבתורה הלא גם על מצוות דרבנן יש לעשות תשובה.

ולפי הנ"ל מובן דמצוה דרבנן אין בהם הכח שיתהפך לזכיות והרי רק

למחוק החטא די בחרטה בעלמא כנ"ל והוידוי היא רק להפכו לזכיות לפיכך לא כתב הרמב"ם שיש להתודות רק באיסור דאורייתא.

ובזה מיושב נמי מה שבט"ז בריש הל' שבת חידש דהא דאמרינן ההשומר שבת כהלכתו אפי' עובד ע"ז כדור אנוש מוחלין לו דהכוונה היא דאע"ג דאמרינן בפרק יוה"כ עבר על כריתות ומיתות ב"ד תשובה תולה ומיתה ממרקת קמ"ל כאן דאם בעשותו תשובה שומר שבת כהלכתו מהני תשובה שיהא נמחל לו.

והקשו האחרונים דא"כ מה המעלה ביוה"כ שהיא יום סליחה וכפרה והלא שבת עדיפא מיני' דמתכפרין בה אפי' עבירות של כריתות ומיתות ב"ד ואפי' עוון חילול ד' שהרי ע"ז כאנוש ודאי הוי חילול ד'.

ולפי הנ"ל מובן דשבת מהני שנמחל לו שנעשה כשוגג אבל ע"י התשובה ביו"כ נהפך הכל לזכיות.

ובזה מיושב נמי מה שהרמב"ם בהל' תשובה פ"ב ה"ז כתב יוה"כ היא זמן תשובה לכל ליחיד ולרבים והוא קץ ומחילה וסליחה לישראל.

והקשו האחרונים דמהו הלשון זמן תשובה לכל הלא כבר כתב אח"כ שהיא זמן תשובה ליחיד ולרבים

א"כ מהו שהוסיף שהיא זמן תשובה
לכל.
שקשה להם לפרוש מהעבירות שרגילין בהם.

ולפי הנ"ל מובן דהכוונה היא דאע"ג
שכבר שב על זה כל השנה מחמת
יראת העונש מ"מ יחזור בתשובה עוה"פ
כדי שיתהפך לזכיות.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' בסנהדרין
צ"ט מובא דבמקום שבעלי
תשובה עומדים אין צדיקים גמורים
יכולים לעמוד ולכאורה היא משום

ויש שהקשו דהרי בגמ' בסוכה נ"ב
מבואר דכל הגדול מחבירו יצרו
גדול הימנו וא"כ קשה יותר להצדיקים.
ולפי הנ"ל מובן דהטעם למה בעלי
תשובה עומדים במקום יותר גבוה
היא כיון שיש להם יותר מצוות דמכל
האלפי העבירות נעשית מצוות.

סימן י'

בענין אי האיסור היא האכילה או ההנאה

שאם אוכל רק כדי שלא יבוא לידי סכנה ולא לשם הנאה הרי כבר יכול לאכול אבל בשבת עצם המלאכה היא האיסור ולא מהני הא שעושה את זה רק שלא יבוא לידי סכנה דמ"מ אסור.

ובזה מיושב נמי מה שהביה"ל הל' יוה"כ סי' תרי"ח הביא מש"כ בתשובות בנין ציון סי' כ"ד בחולה שהתירו לו לאכול חצי שיעור ביום הכיפורים ואכל שיעור שלם חייב כרת אע"פ שחצי שיעור הותר לו.

והקשו האחרונים דמדוע חצי השיעור שהותר לו מצטרף הרי אכילת פחות מכשיעור היה בהיתר שהרי נדחה מפני פיקוח נפש ושוב אין אכילה זו יכולה להצטרף לחייבו כרת ע"י השלמת השיעור עד שיאכל מלבדו עוד שיעור כזית שלם.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דכל האיסור של האכילה היא שלא יהי' לו הנאה ואין האיסור עצם האכילה נמצא דהכל תלוי במציאות וכיון דבמציאות ע"י שיאכל שיעור שלם יהי' לו הנאה אסור לאוכלו ולא נפק"מ אי חצי הראשון היה איסור או היתר דסוכו"ס כשאוכל שיעור שלם יש לו הנאה.

השו"ע סי' תרי"ח ס"א כתב חולה שצריך לאכול אם יש שם רופא בקי אפי' הוא עכו"ם שאומר שאם לא יאכילו אותו אפשר שיכבד עליו החולי יסתכן מאכילין אותו על פיו.

וכתב הביאור הלכה דדבריו של השו"ע הם אפי' אם לעת עתה הוא חולה שאין בו סכנה בכ"ז מאכילין אותו כדי שלא יבוא לידי מצב שיש בו סכנה.

והקשו האחרונים מהא שהבית יוסף סי' שכ"ח הביא בשם הרבינו ירוחם בח"ט נ"ב ע"ח ע"ב שחולה שאין בו סכנה עתה אע"פ שיוכל לבוא לידי סכנה אין מחללין עליו את השבת באיסורי דאוריתא וצ"ב אמאי לענין חילול שבת אין אנו מתייחסים למצב שיבוא לידי סכנה כפיקוח נפש ולענין יהו"כ פסק השו"ע שאע"פ שאין עכשיו מצב של סכנה בכ"ז מתחשבים במצב אם יכול להגיע למצב של סכנה ומאכילים אותו עכשיו.

והנראה בזה היא שיש לחקור האם הא דצוה התורה שלא לאכול האם העיקר היא עצם האכילה שלא יאכל כלום או דהעיקר היא שלא יהנה בהתענית ע"י שיחלש יותר ויותר נמצא

צריכה לחול כיון שנודר רק על חצי שיעור של איסור אכילת יום הכיפורים.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהמצוה היא שלא יהי' לו שום הנאה א"כ אפי' בפחות מככותבת יש כבר איסור כיון שעיי"ז יש לו הנאה רק דאינו חייב כרת עד שיאכל כשיעור כותבת אבל האיסור היא בכל דבר שיש לו הנאה.

ובזה מיושב נמי מה שבפרשת אמור כ"ג ל"ב שבת שבתון היא לכם ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש מערב עד ערב תשבתו שבתכם.

ובגמ' בר"ה דף ט' ע"א תניא ועניתם את נפשותיכם בתשעה יכול בתשעה ת"ל בערב אי בערב יכול משתחשך ת"ל בתשעה הא כיצד מתחיל ומתענה מבעוד יום מלמד שמוסיפין מחול על הקודש ואין לי אלא שמוסיפין בכניסתו ביציאתו מנין ת"ל מערב ועד ערב אין לי אלא ביוה"כ שבתות מנין ת"ל תשבותו יו"ט מנין ת"ל שבתכם כל מקום שיש שבות מוסיפין מחול על הקודש.

ודייקו האחרונים דלמה נכתבה תוס' שבת דוקא ביוה"כ ולומדים שאר שבתות השנה ממנו למה לא נכתבה אצל שבת וילמדו שאר הימים טובים ממנה.

ולפי הנ"ל מובן דהו"א דכיון דהתענית אינה איזה ענין של קדושה רק שלא יהי' לו הנאה וא"כ לא צריכין

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' בפסחים ס"ח ע"ב תנא חייא בר רב מדפתי ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש וכי בתשעה מתענין והלא בעשירי מתענין אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשעה מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי וגמרא זו היא מקור למצוות אכילה בערב יום הכיפורים וכן נפסק להלכה שיש מצוה לאכול בערב יום הכיפורים.

והקשו האחרונים דמדוע לא תקנו ברכה על מצוה זו של אכילה בערב יום הכיפורים כדרך שתקנו ברכה בשאר המצוות.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דכל התענית היא שלא יהי' לו הנאה ולפיכך אוכלין בעיו"כ דאז אפי' אם יאכל ביו"כ לא יהי' לו כ"כ הנאה כיון שכבר שבע מעיו"כ נמצא דכל האכילה היא של עיו"כ היא רק ענין טכני שעיי"ז לא יהי' לו הנאה אם אוכל ביו"כ ולפיכך אין לברך ע"ז.

ובזה מיושב נמי מה שהתוס' במס' שבועות דף כ' ע"ב ד"ה דר"י כתבו שאם אמר קונם שלא אוכל ביוה"כ לא חל הנדר שאין איסור חל על איסור.

והקשה בספר עיון המועדים דהרי כשאומר שלא אוכל שיעור אכילה היא בכזית וביוה"כ השיעור היא בככותבת א"כ כיון דנדרו היא על כזית

להוסיף על זה דרך דבר של קדושה כמו שבת ויו"ט יש להרבות בו קמ"ל דאפי' ביו"כ יש להוסיף וכ"ש בשאר המועדים.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' ביבמות דף ל"ד ע"א שאלו מאן תנא דאית לי' איסור חל על איסור בבת אחת והשיבו דר' מאיר היא דתניא יש אוכל אכילה אחת ביום הכיפורים וחייב עליה ד' חטאות ואשם אחד וכו' ר"מ אומר אם היתה שבת והוציאו בפיו חייב ופרש"י ומדמחייב לי' ר"מ משום הוצאת שבת אלמא אית לי' איסור בבת אחת חייל דכשקידש היום חלו עליו איסור יום הכיפורים ואיסור שבת ובתוס' שם טרחו להעמיד דברי ר"מ שבמעשה אחד ובעת ובעונה אחת הוא עובר על שני האיסורים ואכן לגבי הוצאה בליעת המאכל היא ההנחה ובלשון תוס' ישנים שהובא בשיטה מקובצת כריתות כתב דכיון שהוא בבית הבליעה הרי הוא כמעוכל ומונח במעיו.

והקשה בספר עיון המועדים דהרי בחולין ק"ג ע"ב איתא דר"ל סבר דבמאכלות אסורים על הנאת מעיו הוא חייב וא"כ לדבריו האין סבר ר"מ דאיסור חל על איסור כשהוציא מפיו אוכלין ביום כיפור שחל בשבת הרי על איסור הוצאה עבר בעת שהמאכל היה בבית הבליעה ואיסור האכילה יעבור לאחר מכן כשהמאכל ינוח במעיו.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דכל הענין של התענית היא כדי שלא יהי' לו הנאה וברגע שמכניס לתוך פיו יש לו כבר הנאה א"כ כבר עובר כשמכניס בפיו ולא דמי לשאר איסורים דהאיסור היא האכילה ולא נקרא אכילה רק כשמונח במעיו.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' בר"ה ט' ע"א ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש בערב וכי בתשעה מתענין והלא בעשירי מתענין אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשעי ועשירי.

והקשו האחרונים דמהו שכתבה הגמ' כאילו התענה תשעי ועשירי הלא בעשירי ודאי התענו א"כ הול"ל כל האוכל ושותה בתשעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשעי בלבד.

ולפי הנ"ל מובן שזהו שני מיני תעניות דהתענית של יום התשעי כוונתו כאילו הקריב קרבן כמו כל תענית שהיא כאילו הקריב חלבו ודמו אבל התענית מה שמתענה ביו"כ עצמו אינו רק ענין של איסור הנאה.

ובזה מיושב נמי מה שהבית יוסף או"ח סי' תרכ"ד כתב בשם הגהות מה שלא נהגו כל ישראל לעשות שני ימים יום הכיפורים כשאר יום טוב זהו מפני הסכנה כדאמרין בירושלמי.

של מלך אבל ביום הכיפורים דכולו משום שלא יהנה ולא שום תענוג מה איכפת לן אם הגוי אין לו הנאה במשך היום.

ובזה מיושב נמי מה ששינונו בגמ' דאדם האוכל אכילה גסה עד שקץ בה ביום הכיפורים פטור אבל אסור והקשו האחרונים דהלא בתחילת האכילה לא נעשתה אכילתו אכילה גסה אלא עד שמילא כריסו בדברי מאכל לרוב אך כן מדוע לא נחייב אותו אדם על תחילת האכילה אפי' אם בסופו קצה נפש וכיצד א"כ שייך לפטור האוכל אכילה גסה ביום הכיפורים.

ולפי הנ"ל מובן דעיקר הכוונה במה שאסרה התורה אכילה היא למנוע מן האדם שלא יהי' לו הנאה וא"כ כיוון דלאחר האכילה לא יהי' לאדם שום הנאה מן האוכל ואדרבה יהי' קץ בה ויהי' לו לעינוי נמצא דלא היה לו שום הנאה בהאכילה וא"כ לא אסרה התורה כלל אכילה כזה דאין האיסור עצם האכילה רק ההנאה היוצא ממנה.

ובזה מיושב נמי מה שתוס' בריש פסחים כתבו שמה שהצריכו חכמים לבער את החמץ היא כדי שלא יבוא לאוכלו ואילו בשאר איסורי אכילה והנאה לא הצריכו לבער משום שמאכלות אסורות אסורים לעולם ובדיל מיני' משא"כ חמץ מותר כל השנה ולא נאסר רק בפסח ולא בדילי מיני'.

וקשה הן אמת ונכון הדבר כי תענית במשך יומים רצופים גובלת בפיקוח נפש אך האם משום כך רשאים אנו להשוות את יום השני של יום הכיפורים ליום חול לכל דבר ולהתיר בו גם עשיית מלאכה למרות שהיא אינה גובלת בפיקוח נפש.

ולפי הנ"ל מובן דתכלית של היום היא שלא יהי' לו שום הנאה ולפיכך גם אסור במלאכה כדי שלא יהי' לו הנאה מהמלאכה אבל אם ממילא אין מתענין אין שום ענין לאסור המלאכה.

ובזה מיושב נמי מה שנאמר בפסוק והיתה לכם לחוקת עולם בחדש השבעי בעשור לחודש תענו את נפשותיכם וכל מלאכה לא תעשו האזרח והגר הגר בתוכם.

בתורת כהנים על פסוק זה מובא והיתה לכם ולא לאחרים והגר"א מבאר דהכוונה היא ולא לנכרים שאין להם לעשות כן ולפי דברי הגר"א נראה שיש צורך בפסוק מיוחד למעט גוי ממצוות עינוי יום הכיפורים ואלמלא מועט מפורש גוי היה חייב במצווה זו וקשה דבמה שונה מצווה זו מכל המצוות האמורות בתורה דהכא יש צורך בפסוק מפורש למעט גוי ממצוות יום הכיפורים.

ולפי הנ"ל מובן דדוקא בעונג ומתיקות התורה זה לא ניתן להגוים וגוי ששבת חייב מיתה דמשתמש בשרביטו

והקשו האחרונים דלפ"ז אמאי לא חששו באיסור אכילה של יוה"כ שיבוא לאוכלו דהרי התם ג"כ מותר כל השנה ורק ביוה"כ אסור ולא בדילין מיני' וא"כ יצטרכו לעשות ביעור או לעשות מחיצה מסביב " טפחים שלא יבואו לאוכלו כמו בחמץ.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דכל הענין של התענית ביו"כ אינו משום שיש איזה איסור על המאכלים רק שלא יהנה האדם מן האכילה א"כ אין חיוב לבער המאכלים שזה אינו האיסור דהמצוה היא על האדם שלא יהי' לו הנאה ולא עצם האכילה.

ובזה מיושב נמי מה שאיתא בגמ' ביומא ע"ג ע"ב דיש איסור חצי שיעור לענין יום הכיפורים על אף דהיה לאיסור זה שעת הכושר שהרי קודם יום הכיפורים היה מותר לאכול מאכלות אלו אעפ"כ נכללים מאכלות אלו בגדר איסור חצי שיעור דכל התורה כולה.

והקשו האחרונים דהא המל"מ פ"א מחו"מ ה"ז מביא את דברי המהרלנ"ח שכתב לבאר בדעת הרמב"ם מדוע הוצרך להביא פסוק מיוחד לחמץ שאסור בחצי שיעור משום שהיה הוא אמינא שחמץ אינו אסור משום חצי שיעור משום שהיה לו שעת כושר לפני פסח לכן הוצרך הרמב"ם להביא פסוק מיוחד שאפי' חמץ שהיה לו שעת הכושר אסור משום חצי שיעור ותימה דמ"ש מיום כיפור דפשוט שנוהג דין חצי שיעור גם ללא פסוק מפורש אע"פ שהיה לו שעת היתר.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דכל הסיבה של התענית היא כדי שלא יהי' הנאה להאדם וא"כ ודאי דהוי רק איסור על האדם ליהנות וזה לא תלוי בכלל אם היה שעת הכושר להמאכלים דהאיסור היא על האדם ליהנות ובאדם לא שייך לומר שיש לו שעת הכושר או לא.

סימן י"א

בענין תשובה מהני שנשאר כמעשה בלי מחשבה

תשובה מעליא באותו מקום ובאותו זמן שאינו חוזר לסורו אח"כ זה הוי תשובה מעליא שהחטא נעקר לגמרי למפרע.

ובזה מיושב נמי מה שידוע דעת הרמב"ן בפרשת נצבים שיש מצות עשה של תשובה.

וידוע הקושיא דלמה אין מברכין על מצוות תשובה כמו שמברכים על שאר מצוות.

ולפי הנ"ל מובן דמה שמתחרט זה מהני רק לעקור המחשבה שיהי' כעין אונס ולפטור מהעונש ותשובה מעליא לא הוי רק לאחר זמן כשאינו חוזר לחטאו ומוסיף בלימוד התורה או ע"י יו"כ.

ובזה מיושב נמי מה שהרמב"ם בהל' תשובה פ"א ה"א כתב כיצד מתודין אומר אנא ד' חטאתי עויתי פשעתי וכן בפ"ב כתב ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשה עוד.

והקשה החיד"א דאין מועילה החרטה והידידי לבעל תשובה הרי קי"ל דלא אתי דיבור ומבטל מעשה וא"כ על העבירות שנעשו במעשה איך מועיל הידידי שהיא דיבור לבטל המעשה וכ"ש שקשה להני שסוברים שדי בחרטה בלב.

הקשו האחרונים על הרמב"ם ריש פ"ז מהלכות תשובה שכתב ישתדל האדם לעשות תשובה כדי שיזכה לחיי העולם הבא.

והקשו האחרונים מהא שכתב הרמב"ם פ"י מהל' תשובה ה"א אל יאמר אדם הרני עושה מצוות התורה ועוסק בחכמתה כדי שאקבל ברכות הכתובות בתורה או כדי שאזכה לחיי העולם הבא וא"כ איך כתב הרמב"ם שיעשה תשובה כדי שיזכה לחיי העולם הבא.

והנראה בזה היא שיש שני חלקים בתשובה חלק א' היא חרטה והידידי והטעם למה מהני החרטה והידידי היא כיון שע"ז נעקר המחשבה שהיה לו בשעת החטא כיון שעכשיו מתחרט בחרטה על מה שחטא ונשאר כאילו עשה העבירה בלי דעת והוי כאונס ולפיכך לא נענש על החטא נמצא דחרטה מהני רק כדי שיזכה עי"ז לעוה"ב והחלק השני היא מה שמקבל עליו שלא ישוב לכסלה עוד ועושה תשובה באותו מקום ובאותו זמן וגם מה שמחכה ליו"כ שזה עוקר לגמרי החטא וזהו כוונת הרמב"ם הכא דאפי' אם רק מתחרט על העבירה מ"מ מהני שיזכה עי"ז לעוה"ב ורק אם עושה

ולפי הנ"ל מובן שזה לא עוקר המעשים רק שעוקר המחשבה.

ובזה מיושב נמי מה שאיתא בגמ' בראש השנה ט"ז ע"ב דבינונים תליון ועומדין מראש השנה ועד יום הכיפורים זכו נכתבין לחיים לא זכו נכתבין למיתה ופי' הרמב"ם בפ"ג מהלכות תשובה ה"ג שזכו היינו שעשה תשובה ולא זכו כוונתו היא שלא עשו תשובה.

ויש שדייקו דמאחר ובינוני היא מי שיש לו מספר שוה של מצוות ועבירות מדוע עליו לעשות תשובה כדי להיכתב לחיים הלא לכאורה די אם עשה מצוה אחת ובזה יכריע את הכף לטובה שהרי בתוס' מצווה אחת כבר יש לו רוב מצוות.

ולפי הנ"ל מובן דע"י שמתחרט נעקר המחשבה של כל המצוות ולא נענש עליהם א"כ זה מהני שיכתוב לחיים יותר ממה שיעשה רק מצוה אחת דשמא יעשה כנגדו גם עבירה אחת.

ובזה מיושב נמי מה שבמס' יומא פ"ו ע"ב אמר ר' יוחנן גדולה תשובה שדוחה את לא תעשה שבתורה שנאמר לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר הישוב איליה עוד הלא חנף תחנף הארץ ההיא ואת זנית רעים רבים ושוב אלי נאום ד'.

והקשו האחרונים דמהו החידוש במצוות תשובה שדוחה לא תעשה הלא כלל היא בידינו בכל התורה כולה שעשה דוחה לא תעשה וא"כ מה המעלה בתשובה שדוחה לא תעשה.

ולפי הנ"ל מובן דהכא לא נעקר העבירה רק המחשבה שבה ואפ"ה מהני כבר שלא יענש עליה.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' בקידושין מ' ע"ב איתא מי שהיה צדיק גמור כל ימי חייו ומרד באחרונה איבד כל זכויותיו ומוקי לה בתוהה על הראשונות ופרש"י מתחרט על כל הטובות שעשה ומבואר דחרטה עוקרת המצוות.

והקשה הקובץ שיעורים דלמה לא תועיל חרטה לחוד גם לעקור העבירות כמו שהחרטה עוקר המצוות ולמה בעינן גם וידוי ושאר דברים למה לא מועיל חרטה לחוד.

ולפי הנ"ל מובן דהחרטה מהני רק לעקור המחשבה למפרע ולפיכך במצוות דמצוות צריכות כוונה אז אם נעקר המחשבה אינו מצוה כלל אבל בעבירה אפי' אם נעקר המחשבה עדיין נשאר העיברה עד שישוב בתשובה מעליא.

ובזה מיושב נמי מה שבמדרש תנחומא איתא כתיב ישא ד' פניו וכתוב אשר לא ישא פנים עשה תשובה נושא

פנים יכול הכל ת"ל אליך ולא לאומות העולם.

והקשו האחרונים דרש"י פר' נח עה"פ עשה לך תיבת כתב וז"ל הרבה ריוח והצלה לפניו ולמה הטריחו בבנין זה כדי שיראוהו אנשי דור המבול עוסק בה מאה ועשרים שנה ושואלין אותו מה זאת לך והוא אומר להם עתיד הקב"ה להביא מבול לעולם אולי ישובו חזינן להדי' דמהני תשובה לנכרי ואין לומר דשאני התם דהוי קודם מתן תורה דהרי גם לאחר מתן תורה מצינו שהועיל תשובה בנינוה.

ועוד הקשו האחרונים דהרי מצוות תשובה נלמדת מהפסוק דבר אל בני ישראל איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם וגו' והתוודו את חטאתם אשר עשו וא"כ מקרא מלא דיבר הכתוב שמצות התשובה נאמרה לבני ישראל ולא לבני נח וא"כ איך מועילה התשובה לבני נח.

ולפי הנ"ל מובן דבנכרי מהני רק אם עושה תשובה מעליא כמו בנינוה שצמו ולבשו שקם עליהם אבל בישראל מהני כבר חרטה בעצמה לעקור המחשבה ושלא יענשו עליהם דהוי כאונס ובישראל פטורין על אונסין.

ובזה מיושב נמי מה שאיתא בגמ' ביומא פ"ו ע"ב אמר ר' שמואל

בר נחמני אמר ר' יונתן גדולה תשובה שמארכת ימיו ושנותיו של אדם ובספר עיון יעקב פי' דהכוונה היא אריכות ימים בעוה"ז ובעוה"ב ולמדו זאת מכפל המילים בפסוק ובשוב מרשעתו חיה יחיה.

והקשה בספר עיון המועדים ממה שמצינו בע"ז י"ז דר' אלעזר בר דורדיא כאשר עשה תשובה בכה עד שיצאה נשמתו ולכאורה למה לא הגיע לו אורך ימים.

ולפי הנ"ל מובן דזהו רק בעושה תשובה מעליא באותו מקום ובאותו זמן ולא רק בחרטה בעלמא שזה מהני רק לעקור המחשבה למפרע.

ובזה מיושב נמי מה שקי"ל בקידושין מ"ט ע"ב דהמקדש אשה ע"מ שאני צדיק אע"פ שהוא רשע גמור הרי היא מקודשת מספק דשמא הרהר תשובה בלבו.

והקשו האחרונים דכיצד מועיל הרהור תשובה לחוד הא פסק הרמב"ם דצריך להתודות בפה והכא רק הרהר תשובה בלבו.

ולפי הנ"ל מובן דהרהור מהני שיתעקר המחשבה ועי"ז לא הוי יותר רשע דרשע הוי רק מי שעובר במזיד אבל אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא וחטא היא בשוגג.

וכפרה והלא שבת עדיפא מיני'
דמתכפרין בה אפי' עבירות של כריתות
ומיתות בי"ד ואפי' עוון חילול ד' שהרי
ע"ז כאנוש ודאי הוי חילול ד'.

ולפי הנ"ל מובן דשבת מהני שנעקר
המחשבה דע"י ששומר שבת
מראה שמאמין בד' ונעשה כשוגג אבל
ע"י יו"כ נמחק החטא לגמרי.

ובזה מיושב נמי מה שהרמב"ם בהל'
תשובה פ"ב ה"ז כתב יוה"כ היא
זמן תשובה לכל ליחיד ולרבים והוא
קץ ומחילה וסליחה לישראל.

והקשו האחרונים דמהו הלשון זמן
תשובה לכל הלא כבר כתב
אח"כ שהיא זמן תשובה ליחיד ולרבים
א"כ מהו שהוסיף שהיא זמן תשובה
לכל.

ולפי הנ"ל מובן דהכוונה היא דאע"ג
שכבר התחרט על החטא שלו
מ"מ זה מהני רק לעקור המחשבה ורק
ביו"כ נעקר החטא לגמרי.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' בברכות י'
ע"א מבואר דחזקי' המלך לא נשא
אשה משום שראה ברוח קדשו שיצא
ממנו בנים דלא מעלי והיינו מנשה.

והקשו האחרונים דהרי מבואר בחז"ל
שמנשה עשה תשובה וא"כ כיון
שראה ברוה"ק שיחטא אמאי לא ראה
ג"כ שיעשה תשובה.

ולפי הנ"ל מובן דאולי עשה רק תשובה
בחרטה שזה עוקר רק המחשבה
ולא עצם החטא.

ובזה מיושב נמי מה שבט"ז בריש הל'
שבת חידש דהא דאמרינן ההשומר
שבת כהלכתו אפי' עובד ע"ז כדור אנוש
מוחלין לו דהכוונה היא דאע"ג דאמרינן
בפרק יוה"כ עבר על כריתות ומיתות
בי"ד תשובה תולה ומיתה ממרקת קמ"ל
כאן דאם בעשותו תשובה שומר שבת
כהלכתו מהני תשובה שיהא נמחל לו.

והקשו האחרונים דא"כ מה המעלה
ביוה"כ שהיא יום סליחה

סימן י"ב

האם התענית הוי סיבה או סימן

שעי"ז רואין דהאדם מצטער ומתחרט על מה שעשה ושהוא חוזר בתשובה אבל אין התענית בעצמו הדבר שגורם לכפרת עוונות.

ובזה מובן דשאני הכא שאין התענית עצם המצוה רק שזהו רק סימן שהוא עושה תשובה ומתחרט ולפיכך לא דמי למלאכה בשבת שעצם המלאכה היא האיסור ולפיכך חמיר יותר ואין להתירו אלא בפיקוח נפש ממש.

ובזה מיושב נמי מה שהביה"ל הל' יוה"כ סי' תרי"ח הביא מש"כ בתשובות בנין ציון סי' כ"ד בחולה שהתירו לו לאכול חצי שיעור ביום הכיפורים ואכל שיעור שלם חייב כרת אע"פ שחצי שיעור הותר לו.

והקשו האחרונים דמדוע חצי השיעור שהותר לו מצטרף הרי אכילת פחות מכשיעור היה בהיתר שהרי נדחה מפני פיקוח נפש ושוב אין אכילה זו יכולה להצטרף לחייבו כרת ע"י השלמת השיעור עד שיאכל מלבדו עוד שיעור כזית שלם.

ולפי הנ"ל מובן דעצם האכילה אינו איסור דהוי רק סימן שע"ז רואין שהוא עושה תשובה וא"כ הרי לעולם

השו"ע סי' תרי"ח ס"א כתב חולה שצריך לאכול אם יש שם רופא בקי אפי' הוא עכו"ם שאומר שאם לא יאכילו אותו אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן מאכילין אותו על פיו.

וכתב הביאור הלכה דדבריו של השו"ע הם אפי' אם לעת עתה הוא חולה שאין בו סכנה בכ"ז מאכילין אותו כדי שלא יבוא לידי מצב שיש בו סכנה.

והקשו האחרונים מהא שהבית יוסף סי' שכ"ח הביא בשם הרבינו ירוחם בח"ט נ"ב ע"ח ע"ב שחולה שאין בו סכנה עתה אע"פ שיוכל לבוא לידי סכנה אין מחללין עליו את השבת באיסורי דאוריתא וצ"ב אמאי לענין חילול שבת אין אנו מתייחסים למצב שיבוא לידי סכנה כפיקוח נפש ולענין יהו"כ פסק השו"ע שאע"פ שאין עכשיו מצב של סכנה בכ"ז מתחשבים במצב אם יכול להגיע למצב של סכנה ומאכילים אותו עכשיו.

והנראה בזה היא שיש לחקור האם האיסור לאכול ביו"כ היא סיבה שע"ז יש לו עינוי וכפרת עוונות או דהתענית בעצמו אינו המצוה רק דעצם היום מכפר והתענית הוי רק סימן

אין עצם האכילה האיסור ואפ"ה אסור לאכול אפי' דבר של היתר כיון שעיי"ז אין עוד סימן שהוא עושה תשובה.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' בפסחים ס"ח ע"ב תנא חייא בר רב מדפתי ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש וכי בתשעה מתענין והלא בעשירי מתענין אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשעה מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי וגמרא זו היא מקור למצוות אכילה בערב יום הכיפורים וכן נפסק להלכה שיש מצוה לאכול בערב יום הכיפורים.

והקשו האחרונים דמדוע לא תקנו ברכה על מצוה זו של אכילה בערב יום הכיפורים כדרך שתקנו ברכה בשאר המצוות.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דכל התענית היא משום סימן ולא ניכר הסימן רק אם בעיו"כ אוכל וביו"כ אינו אוכל עיי"ז ניכר שהוא עושה תשובה נמצא דכל האכילה של עיו"כ היא רק דבר טכני שעיי"ז יהי' ניכר מה שמתענה ביו"כ ולפיכך אין לברך עליו.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' ביומא דף פ"ב ע"א אמרינן קטן בן תשע ובן עשר מחנכין אותם להתענות לשעות ביום הכיפורים.

והקשו האחרונים מזה על מה שכתב הריטב"א בסוכה ג' ע"ב שקטן

צריכין לחנכו לקיים המצוה בשלימות כמו בגדול ולכאורה דבריו נסתרים מהא דמבואר ביומא להדי' שמחנכין אותם לשעות ביום הכיפורים והרי תענית שעות היא רק חלק מהמצוה ואין כאן מצוה שלימה ואיך כתב הריטב"א שצריך לחנך הקטן כמו הגדול.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דכל הענין של התענית היא משום סימן וכבר יש להקטן סימן בעצם הדבר שהוא מתענה רואין שהוא מתחרט על העבירות לפיכך די בתענית של כמה שעות.

ובזה מיושב נמי מה שהתוס' במס' שבועות דף כ' ע"ב ד"ה דר"י כתבו שאם אמר קונם שלא אוכל ביוה"כ לא חל הנדר שאין איסור חל על איסור.

והקשה בספר עיון המועדים דהרי כשאומר שלא אוכל שיעור אכילה היא בכזית וביוה"כ השיעור היא בככותבת א"כ כיון דנדרו היא על כזית צריכה לחול כיון שנודר רק על חצי שיעור של איסור אכילת יום הכיפורים.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהמצוה היא לענות א"ע א"כ אפי' בפחות מככותבת יש כבר איסור כיון שעיי"ז אין עוד סימן שהיא חוזר בתשובה שהרי אין לו עוד שהענינו רק דאינו חייב כרת עד שיאכל כשיעור כותבת אבל האיסור היא בכל דבר שמפריע לו העינוי.

מחול על הקודש ואין לי אלא שמוסיפין בכניסתו ביציאתו מנין ת"ל מערב ועד ערב אין לי אלא ביוה"כ שבתות מנין ת"ל תשבותו יו"ט מנין ת"ל שבתכם כל מקום שיש שבות מוסיפין מחול על הקודש.

ודייקו האחרונים דלמה נכתבה תוס' שבת דוקא ביוה"כ ולומדים שאר שבתות השנה ממנו למה לא נכתבה אצל שבת וילמדו שאר הימים טובים ממנה.

ולפי הנ"ל מובן דהו"א דכיון דהתענית אינה איזה ענין של קדושה רק סימן בעלמא וא"כ לא צריכין להוסיף על זה דרך דבר של קדושה כמו שבת ויו"ט יש להרבות בו קמ"ל דאפי' ביו"כ יש להוסיף וכ"ש בשאר המועדים.

ובזה מיושב נמי מה שנסתפקו האחרונים בקטן שנעשה בר מצוה במוצ"ש אם חייב בהבדלה או ושורש הספק היא אם נאמר דכיון דלא היה מוזהר בהשבת אינו חייב בהבדלה או דלמא כיון שזו חיוב של מוצ"ש חייב להבדיל.

והקשו האחרונים דהרי החת"ס כתב בפשיטות שמי שנעשה בר מצוה במצאי יום הכיפורים אינו מחויב במצוות תוס' יו"כ דכיון שלא היה מוזהר בעיקר חיוב מצוות יום הכיפורים אינו חייב במצוות תוס' יוה"כ וא"כ

ובזה מיושב נמי מה שבפסוק כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה ונכרת מעמיה וכל הנפש אשר תעשה מלאכה בעצם היום הזה וגו' והקשה בספר משך חכמה דמה בא הכל לרבות ותירץ דבא לרבות כמו דדרשינן במס' סוכה מכל האזרח בישראל ישבו בסוכות דבא לרבות מי שנתגדל באמצע חג הסוכות ה"נ בא לרבות מי שנתגדל באמצע יוה"כ חייב להתענות.

והקשה בספר עיון המועדים דהרי מ"מ לא מתקיים אצל מי שנתגדל באמצע מערב עד ערב וא"כ מאי מהני לן הא שמתחיל להתענות באמצע יוה"כ.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דעיקר המצוה היא משום סימן א"כ כ"כ שמענה את עצמו כמה שמחויב יצא והא דכתב התורה מערב עד ערב היא רק במי שמחויב כל היום דאז יש סימן רק אי עינה את עצמו כל היום.

ובזה מיושב נמי מה שבפרשת אמור כ"ג ל"ב שבת שבתון היא לכם ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש מערב עד ערב תשבתו שבתכם.

ובגמ' בר"ה דף ט' ע"א תניא ועניתם את נפשותיכם בתשעה יכול בתשעה ת"ל בערב אי בערב יכול משתחשך ת"ל בתשעה הא כיצד מתחיל ומתענה מבעוד יום מלמד שמוסיפין

מ"ש הבדלה דנסתפק החת"ס מתוס' יוה"כ דפשיטא לי' דפטור הקטן.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דעיקר החג היא כדי שיהי' סימן שמענה את עצמו כיון שמתחרט על עוונותיו אז בשלמא אם כבר התענה כל היום יש לנו סימן בזה שמוסיף עוד כמה דקות אבל מי שלא התענה כלל מה יועיל לנו הא שיוסיף עוד כמה דקות הלא זה אינו סימן לכלום.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' ביבמות דף ל"ד ע"א שאלו מאן תנא דאית לי' איסור חל על איסור בבת אחת והשיבו דר' מאיר היא דתניא יש אוכל אכילה אחת ביום הכיפורים וחייב עליה ד' חטאות ואשם אחד וכו' ר"מ אומר אם היתה שבת והוציאו בפיו חייב ופרש"י ומדמחייב לי' ר"מ משום הוצאת שבת אלמא אית לי' איסור בבת אחת חייל דכשקידש היום חלו עליו איסור יום הכיפורים ואיסור שבת ובתוס' שם טרחו להעמיד דברי ר"מ שבמעשה אחד ובעת ובעונה אחת הוא עובר על שני האיסורים ואכן לגבי הוצאה בליעת המאכל היא ההנחה ובלשון תוס' ישנים שהובא בשיטה מקובצת כריתות כתב דכיון שהוא בבית הבליעה הרי הוא כמעוכל ומונח במעיו.

והקשה בספר עיון המועדים דהרי בחולין ק"ג ע"ב איתא דר"ל

סבר דבמאכלות אסורים על הנאת מעיו הוא חייב וא"כ לדבריו האיך סבר ר"מ דאיסור חל על איסור כשהוציא מפיו אוכלין ביום כיפור שחל בשבת הרי על איסור הוצאה עבר בעת שהמאכל היה בבית הבליעה ואיסור האכילה יעבור לאחר מכן כשהמאכל ינוח במעיו.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דכל הענין של התענית היא משום סימן וברגע שמכניס לתוך פיו זה כבר מראה שהוא אינו מתחרט על עוונותיו א"כ כבר עובר כשמכניס בפיו ולא דמי לשאר איסורים דהאיסור היא עצם האכילה וזהו רק כשמונח במעיו.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' בר"ה ט' ע"א ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש בערב וכי בתשעה מתענין והלא בעשירי מתענין אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשעי ועשירי.

והקשו האחרונים דמהו שכתבה הגמ' כאילו התענה תשעי ועשירי הלא בעשירי ודאי התענו א"כ הול"ל כל האוכל ושותה בתשעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשעי בלבד.

ולפי הנ"ל מובן שזהו שני מיני תעניות דהתענית של יום התשעי כוונתו כאילו הקריב קרבן כמו כל תענית שהיא כאילו הקריב חלב ודמו אבל התענית מה שמתענה ביו"כ עצמו אינו רק ענין

של סימן להראות שרוצה עיני משום כפרת עוונות.

ובזה מיושב נמי מה שהבית יוסף או"ח סי' תרכ"ד כתב בשם הגהות מה שלא נהגו כל ישראל לעשות שני ימים יום הכיפורים כשאר יום טוב זהו מפני הסכנה כדאמרינן בירושלמי.

וקשה הן אמת ונכון הדבר כי תענית במשך יומים רצופים גובלת בפיקוח נפש אך האם משום כך רשאים אנו להשוות את יום השני של יום הכיפורים ליום חול לכל דבר ולהתיר בו גם עשיית מלאכה למרות שהיא אינה גובלת בפיקוח נפש.

ולפי הנ"ל מובן דתכלית של היום היא שיהי' בו עיני ולפיכך גם אסור במלאכה כדי שבזה מראה שכל היום הוא עסוק בתשובה וחרטה שלו אבל אם ממילא אין מתענין אין שום ענין לאסור המלאכה דממילא ליכא עוד סימן על כלום.

ובזה מיושב נמי מה שנאמר בפסוק והיתה לכם לחוקת עולם בחודש השבעי בעשור לחודש תענו את נפשותיכם וכל מלאכה לא תעשו האזרח והגר הגר בתוכם.

בתורת כהנים על פסוק זה מובא והיתה לכם ולא לאחרים והגר"א מבאר דהכוונה היא ולא לנכרים שאין להם

לעשות כן ולפי דברי הגר"א נראה שיש צורך בפסוק מיוחד למעט גוי ממצוות עיני יום הכיפורים ואלמלא מועט מפורש גוי היה חייב במצווה זו וקשה דבמה שונה מצווה זו מכל המצוות האמורות בתורה דהכא יש צורך בפסוק מפורש למעט גוי ממצוות יום הכיפורים.

ולפי הנ"ל מובן דדוקא בדבר דעצם התענית היא המצווה אין לגוי לעשות אבל דבר שהיא סימן בעלמא הו"א דה"נ זה שייך לגוים קמ"ל.

ובזה מיושב נמי מה ששינוי בגמ' דאדם האוכל אכילה גסה עד שקץ בה ביום הכיפורים פטור אבל אסור והקשו האחרונים דהלא בתחילת האכילה לא נעשתה אכילתו אכילה גסה אלא עד שמילא כריסו בדברי מאכל לרוב אך כן מדוע לא נחייב אותו אדם על תחילת האכילה אפי' אם בסופו קצה נפש וכיצד א"כ שייך לפטור האוכל אכילה גסה ביום הכיפורים.

ולפי הנ"ל מובן דעיקר הכוונה במה שאסרה התורה אכילה אינה עצם האכילה רק שיהי' סימן ע"י שיענה את עצמו וא"כ כיוון דלאחר האכילה לא יהי' לאדם שום הנאה מן האוכל ואדרבה יהי' קץ בה ויהי' לו לעינוי נמצא דלא היה לו שום תענוג בהאכילה וא"כ עדיין יש הסימן שהוא מתחרט על העבירות.

ובזה מיושב נמי מה שתוס' בריש פסחים כתבו שמה שהצריכו חכמים לבער את החמץ היא כדי שלא יבוא לאוכלו ואילו בשאר איסורי אכילה והנאה לא הצריכו לבער משום שמאכלות אסורות אסורים לעולם ובדיל מיני' משא"כ חמץ מותר כל השנה ולא נאסר רק בפסח ולא בדילי מיני'.

והקשו האחרונים דלפ"ז אמאי לא חששו באיסור אכילה של יוה"כ שיבוא לאוכלו דהרי התם ג"כ מותר כל השנה ורק ביוה"כ אסור ולא בדילין מיני' וא"כ יצטרכו לעשות ביעור או לעשות מחיצה מסביב " טפחים שלא יבואו לאוכלו כמו בחמץ.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דכל הענין של התענית ביו"כ אינו משום שיש איזה איסור על המאכלים רק שיהי' סימן על האדם שמענה האדם את עצמו א"כ אין חיוב לבער המאכלים שזה אינו האיסור דהמצוה היא על האדם שיהי' לו עינוי שע"ז יש סימן שעושה תשובה.

ובזה מיושב נמי מה שאיתא בגמ' ביומא ע"ג ע"ב דיש איסור חצי

שיעור לענין יום הכיפורים על אף דהיה לאיסור זה שעת הכושר שהרי קודם יום הכיפורים היה מותר לאכול מאכלות אלו אעפ"כ נכללים מאכלות אלו בגדר איסור חצי שיעור דכל התורה כולה.

והקשו האחרונים דהא המל"מ פ"א מחו"מ ה"ז מביא את דברי המהרלנ"ח שכתב לבאר בדעת הרמב"ם מדוע הוצרך להביא פסוק מיוחד לחמץ שאסור בחצי שיעור משום שהיה הוא אמינא שחמץ אינו אסור משום חצי שיעור משום שהיה לו שעת כושר לפני פסח לכן הוצרך הרמב"ם להביא פסוק מיוחד שאפי' חמץ שהיה לו שעת הכושר אסור משום חצי שיעור ותימה דמ"ש מיום כיפור דפשוט שנוהג דין חצי שיעור גם ללא פסוק מפורש אע"פ שהיה לו שעת היתר.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דכל הסיבה של התענית היא כדי שיהי' סימן שהאדם חוזר בתשובה וא"כ ודאי דהוי רק איסור על האדם לאכול וזה לא תלוי בכלל אם היה שעת הכושר להמאכלים דהאיסור היא על האדם ובאדם לא שייך לומר שיש לו שעת הכושר או לא.

